

Erillään yhdessä

*Järjestelmäteoreettinen analyysi pohjoismaisen
puolustusyhteistyön puitteistumisesta NORDEFKOssa*

Maisterintutkielma

Alexander Zilliacus, 013 909 486

Politiikan ja viestinnän maisteriohjelma (maailmanpolitiikka)

Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Tammikuu 2022

Tiivistelmälehti

Tiedekunta: Valtiotieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Poliitiikan ja viestinnän maisteriohjelma

Opintosuunta: Maailmanpolitiikka

Tekijä: Alexander Zilliacus

Työn nimi: Erillään yhdessä : Järjestelmäteoreettinen analyysi pohjoismaisen puolustusyhteistyön puitteistumisesta NORDEFCOssa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Tammikuu 2022

Sivumäärä: 89

Avainsanat: pohjoismainen yhteistyö, kansainväliset suhteet, systeemiteoria

Säilytyspaikka: E-Thesis

Muita tietoja: Ohjaaja: Riikka Kuusisto

Tiivistelmä:

Pohjoismainen puolustusyhteistö on 2010-luvun toisella puoliskolla tiivistynyt merkittävästi. Tutkielma luo katsauksen pohjoismaisen puolustusyhteistyön rakentumiseen analysoimalla, miten sen keskeisin monenvälinen foorumi, Nordic Defense Cooperation (NORDEFCO) luo käsityksen ympäristöstään ja toimii sen puitteissa. Tutkielma valaisee monenvälisen puolustusyhteistyön puitteistumista pohjoismaisessa kontekstissa, joka on monella tapaa historiallisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti uniikki alue.

Analyysi perustuu Niklas Luhmannin systeemisen yhteiskuntateorian soveltamiseen maailmanpolitiikan tutkimuksessa. Teoriavalinta sijoittuu osaksi maailmanpolitiikan tutkimuksessa tapahtunutta käännettä relationaalisen yhteiskuntateorian pariin. Tässä huomio keskitetään tutkittavien objektien sisäisiin ja välisiin suhteisiin, sekä toimijoiden ja toimijuuden rakentumiseen näiden suhteiden kautta. Luhmannin yhteiskuntateoria tarjoaa tähän erittäin hienosyisen ja kattavan lähestymistavan, joka ottaa huomioon modernin yhteiskuntajärjestelmän globaalin luonteen ja pitkälle edenneen toiminnallisen eriytymisen.

Tutkielman aineistona toimivat NORDEFCON itse keskeisimmiksi määrittelemänsä julkiset asiakirjat sekä sen poliittisen ohjauskomitean (PSC) sihteeristössä toimivien, neljää Pohjoismaata edustavien virkahenkilöiden puolirakenteellisestut haastattelut. Aineisto koodattiin, analysoitiin ja teemoiteltiin laadullisin menetelmin, järjestelmäteoriaan pohjaavan tutkimussapluunan ohjaamana.

Tutkielma osoittaa, miten NORDEFCON toiminta mahdollistaa toiminnallisesti itsenäisten yhteiskunnallisten alajärjestelmien, kuten politiikan ja sotilasalan, välisen kommunikaation "kääntämisen" toiselle järjestelmälle ymmärrettävään muotoon. Kommunikaatioon liittyvät vahvasti valtion hallinnan haasteet globalisoituvassa ja territoriota irtautuvassa toimintaympäristössä. Analyysi osoittaa kehityksen yhteyksiä itsenäiseen teknologiajärjestelmään, ja viittaa siihen, että hallintaa luodaan standardoinnin kautta. Esin nousee myös, että yhteistyötä edesauttaa muilla sektoreilla tehty yhteistyö ja jaettujen kulttuuristen elementtien, kuten kielen, mahdollistama paikallinen ongelmanratkaisu.

Sisältö

1 Johdanto	4
1.1 Pohjoismainen puolustusyhteistyö	5
1.2 Laajentuva turvallisuuskäsitys	7
1.3 Nordic Defence Cooperation eli NORDEFECO	8
1.4 Johdatus teoriaan ja tutkimuskysymykset	10
2 Teoreettinen viitekehys	11
2.1 Kansainvälinen sosiologinen tutkimuskohteena	12
2.2 Niklas Luhmannin systeeminen yhteiskuntateoria	15
2.3 Alajärjestelmät, organisaatiot, sekä interaktio järjestelmätyyppeinä	21
2.4 Maailmanyhteiskunta ja kansainvälinen järjestelmänä	25
2.5 Teoriavalinnan rajoitteista	26
3 Aineisto ja menetelmä	27
3.1 Päätösasiakirjat tutkimuskohteena	28
3.2 Virkahenkilöt tutkimuskohteina	30
3.3 Analyysimenetelmä	31
3.4 Menetelmävalinnan rajoitteista	33
4 Analyysi	34
4.1 Asiakirjat	34
4.1.1 Memorandum of Understanding	34
4.1.2 Vision 2025	37
4.1.3 Guidelines for NORDEFECO military level operating procedures	38
4.1.4 MCC Action Plan 2019–22	41
4.1.5 Annual Report 2018, 2019 ja 2020	41
4.2 Haastattelut	43
4.2.1 Pohjoismaisen puolustusyhteistyön ajurit	44
4.2.2 Yhteistyön tulokset	46
4.2.3 Sihteeristön päivittäinen työ	48
5 Keskustelu	51
5.1 NORDEFECO kommunikaation puitteistajana	52
5.2 Valtio-organisaation territoriaalisuudesta	53
5.3 Teknologia ja sotilasala omina alajärjestelminään	55
5.4 Pohjoismainen yhteistyö kansainvälisenä yhteistyönä	58
6 Tulokset	61
6.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin	61
6.2 Merkitys maailmanpolitiikan tutkimukselle	63
6.3 Ehdotuksia jatkotutkimukselle	65
6.4 Loppusanat	66
7 Liitteet	68
8 Viitteet	69

1 Johdanto

Perinteisesti maailmanpolitiikan tutkimus on ottanut kansainvälisen politiikan toimijat ja rakenteet annettuina, olivat ne sitten valtioita, liittoumia, liikkeitä, regiimejä tai kansainvälisiä organisaatioita. Tieteenalan identiteetti määriytyy usein näiden tarpeeksi "makro-tasoisten" objektien tutkimuksena (Albert & Buzan, 2017). Osana käännettä niin sanotun relationaalisen yhteiskuntateorian pariin (Jackson & Nexon, 2019), uusi vuosituhat on kuitenkin tuonut maailmanpolitiikan tutkimukseen teoriasuuntauksia, jotka ovat keskittäneet huomionsa myös näiden objektien sisäisiin ja välisiin suhteisiin, sekä toimijuuden rakentumiseen näiden suhteiden kautta.

Liityn tässä tutkielmassa tähän edellä mainittuun käänteeseen ottaen tutkimuskohteekseni pohjoismaisen puolustusyhteistyön. Keskityn erityisesti tämän yhteistyön keskeisimpään viralliseen foorumiin, *Nordic Defence Cooperation*'iin, eli *NORDEFCO*on. Tarkoitukseni on Niklas Luhmannin systeemiseen yhteiskuntateoriaan pohjautuvan analyysin kautta luoda katsaus pohjoismaisen puolustusyhteistyön rakentumiseen, *NORDEFCO*on organisaationa, sekä tapoihin, joilla Pohjoismaat ja *NORDEFCO* järjestelminä luovat ympäristönsä ja kytkeytyvät niihin.

Tutkielma on ajankohtainen paitsi pohjoismaisen puolustus- ja turvallisuusyhteistyön nopean kehityksen vuoksi, myös siksi, että Luhmannin työhön perustuvaa yhteiskuntateoriaa on sovellettu maailmanpolitiikan tutkimiseen vasta vähän. Pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön sitä ei ole tietääkseni sovellettu vielä missään. Hienojakoisemmalla tavalla hahmottaa kansainvälistä yhteistyötä on paljon annettavaa erityisesti Pohjoismaissa, joiden nykyinen yhteiselo on silmiinpistävän rauhaisaa alueen sotaisa historia huomioon ottaen (Browning & Joenniemi, 2013). Pohjoismaita on tältä osin kuvattu jopa vaikeasti selitettäväksi poikkeukseksi perinteisiin kansainvälisen politiikan teorioihin (ks. Strang, 2016, s. 6).

1.1 Pohjoismainen puolustusyhteistyö

Pohjoismaisella puolustusyhteistyöllä on pitkä historia, mutta vähän yhtenäistä kehityssuuntaa. Tämä toteamus ei sinänsä ole uniikkia puolustusyhteistyölle, vaan on rinnasteinen pohjoismaiseen yhteistyöhön yleisesti: vaikka Pohjoismaat ovat

monella tapaa maailman parhaiten integroitu alue ja yhteistyötä tehdään käytännössä kaikilla tasoilla kaupasta ja kulttuurista ilmastonmuutoksen torjuntaan, tulkinnat ”Pohjoismaista”, niiden yhteistyöstä, sen suunnasta ja toivottavuudesta ovat moniäänisiä (Strang, 2021). Laajasta ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla tehtävästä muusta yhteistyöstä huolimatta (Ingebritsen, 2002), pohjoismainen puolustusyhteistyö on eri aikoina ja eri syistä ollut poliittisesti arka ja hankalasti käytäntöön siirtyvä aihe (Archer & Joenniemi, 2015, s. 166–7). Pohjoismainen yhteistyö maanpuolustuksen tiimoilta on käynyt läpi monia eri vaiheita 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun skandinavismista maailmansotien välisiin yhteistyösuunnitelmiin, toisen maailmansodan tapahtumiin, ja sotien jälkeiseen hajautumiseen NATO:n ja Neuvostoliiton ristipaineessa (H. Saxi, 2019; Strang, 2016). Kylmän sodan päättymisen jälkeen Pohjoismaiden välinen sotilaallinen yhteistyö eli suvantovaihetta. Sitä mukaan kun useimmat eurooppalaiset valtiot leikkasivat puolustusmenojaan ja siirsivät asevoimiensa fokusta aluepuolustuksesta rauhanturvaamiseen ja kriisinhallintaoperaatioihin, myös pohjoismainen yhteistyö suuntautui enemmän kansainväliselle kentälle (Ingebritsen, 1997; H. Saxi, 2014).

2000-luvulla toimintaympäristön muutokset palauttivat perinteiset uhkat suunnittelupöytiin. Jo 2008 käyty Georgian sota herätti paljon keskustelua siitä, minkälaisen roolin Neuvostoliiton jälkeinen Venäjä ottaisi lähialueillaan (Astrov, 2011). Erityisesti Krimin miehitys 2014 sekä samana vuonna alkanut Itä-Ukrainan sota aiheuttivat kosolti huolta Pohjoismaissa ja niiden lähialueilla (Limnell & Raitasalo, 2008; H. Saxi & Friis, 2018). Lähialueen tapahtumien lisäksi myös Yhdysvaltojen ulkopoliittisen ennustettavuuden vähentyminen on aiheuttanut huolta ja Pohjoismaiden turvallisuuspoliittista lähentymistä (Mouritzen, 2019). Suoran sotilaallisen voimankäytön lisäksi ulko- ja turvallisuuspolitiikan asialistalle ovat nousseet hybrdivaikuttaminen ja kyberuhkat, jotka hämärtävät sotilas- ja siviilikriisien välisiä rajanvetoja (Wigell, 2019; ks. myös Valtioneuvosto, 2021, s. 17). Näiden niin sanotusti intentionaalisten kehityskulkujen lisäksi maailmanlaajuinen COVID-19-tautiepidemia realisoi monta kansainvälisen keskinäisriippuvuuden tuottamaa riskiä ja nosti terveysturvallisuuden, resilienssin ja huoltovarmuuden kaltaisia käsitteitä julkiseen valokeilaan (Juntunen & Hyvönen, 2020; Kanda & Kivimaa, 2020).

Muuttuvassa turvallisuusympäristössä pohjoismainen turvallisuusyhteistyö on saanut uutta nostetta, ja sen piirissä on syntynyt, paitsi yhteisiä instituutioita, myös viitteitä yhteisen identiteetin kehittymisestä turvallisuuden osalta (Archer & Joenniemi, 2015, s. 172–4). Sotilaallisella saralla yhteistyön kehitys on tapahtunut pääosin Nordic Defence Cooperation:in eli NORDEFCON alaisuudessa, jossa yhteistyö on kiihtynyt erityisesti vuoden 2014 tapahtumien jälkeen (Bengtsson, 2020, s. 103–4, 107–8). Suomi ja Ruotsi ovat merkittävästi tiivistäneet puolustusyhteistyötään ja ilmoittaneet aikovansa tehdä niin jatkossakin (Maanpuolustuskorkeakoulu, 2021). Ruotsi on päättänyt palauttaa kylmän sodan jälkeen puretun totalförsvär-järjestelmän ja tehnyt sen myötä merkittäviä lisäinvestointeja sekä sotilas- että siviilipuolustukseen. Ruotsi myös nimeää tavoitteissaan Suomen tärkeimmäksi sotilaalliseksi kumppanimaaksi (Totalförsväret 2021-2025 Proposition 2020/21, 2021). Suomessa vastaava kirjaus löytyy valtioneuvoston puolustusselonteosta, jossa todetaan, että pohjoismainen yhteistyö on keskeistä maanpuolustuksen tarpeiden näkökulmasta, ja että Ruotsi on tässä suhteessa Suomen tärkein kumppanimaa (Valtioneuvosto, 2021, s. 20). Suomi, Ruotsi ja Norja ovat sopineet yhteisistä puolustushankinnoista ja huoltovarmuusjärjestelyistä (Puolustusministeriö, 2020), ja Ruotsi, Norja ja Tanska ovat allekirjoittaneet trilateraalisen sopimuksen (Regeringskansliet, 2021). Hyvän yleiskatsauksen nykytilanteesta antavat Haugevik ym. (2021).

Vaikka Pohjoismaiden suunta kylmän sodan jälkeen onkin ollut yhtenäisempää turvallisuuspoliittista linjaa kohti, integraatio on silti ollut silmiinpistävän hidasta verrattuna esimerkiksi EU-integraatioon (Bengtsson, 2020). Standardointia on tehty jo pitkään, ja esimerkiksi Suomi ja Ruotsi ovat jo järjestelmätasolla käytännössä täysin NATO-yhteensopivia, mikä on erikoista, kun kyseessä ovat puolustusliiton ulkopuoliset maat (Møller, 2019). Läheistä suhdetta kuvaamaan on jopa kehitetty uusia käsitteitä, kuten “epämuodollinen liittolainen” (Wieslander, 2019). Yhteensopivuus ei kuitenkaan automaattisesti takaa lisääntyntä pohjoismaista yhteistyötä. Esimerkiksi Norjassa puolustusliittoon kuulumisen on käytännössä useasti ohittanut pohjoismaisen tai EU-identiteetin (Græger, 2018). Suomessa ja Ruotsissa taas sisäpoliittiset ja historiaan sekä identiteettiin liittyvät tekijät muodostavat omat esteensä Natoa lähentymiselle (Forsberg, 2018; Simons ym., 2019). Kansallisten identiteettien ja sisäpolitiikan vaikutus ei toki ole uniikkia turvallisuuspolitiikalle, vaan samanlaisia kehityskulkuja on aikanaan nähty

esimerkiksi EU-jäsenyyden osalta (Ingebriksen & Larson, 1997). Tutkimuskysymysten muotoilun osalta identiteeteillä on kuitenkin keskeinen rooli, sillä identiteetteihin tai kansallisiin ”brändeihin” perustuvat rakenteet saattavat merkittäväällä tavalla edistää tai hidastaa Pohjoismaiden ulko- ja turvallisuuspoliittista integraatiota (Haugevik & Sending, 2020). Tällä on suora vaikutus myös siihen, minkälaisiin ongelmiin puolustusyhteistyön voidaan odottaa törmäävän ja miten niitä pyritään ratkaisemaan – jos näin ylipäänsä halutaan tehdä.

1.2 Laajentuva turvallisuuskäsitys

Vaikka näkemykset yhteisestä sotilaallisesta puolustuksesta eroavat, muunlaisten kriisien osalta näitä hankaluuksia ei juuri näy. Kaikissa Pohjoismaissa sotilaalliset kriisit ja niihin varautuminen nähdään osana laajempaa turvallisuuskäsitystä, usein total defence, totalförsvar, kokonaisturvallisuus tai vastaavan käsitteen alle koottuna (Wither, 2020). Näille käsityksille ominaista on, että sotatoimet nähdään osana yhteiskuntaa koskettavien kriisien jatkumoa; yleensä pahimpana sellaisena, joka valtiota ja kansakuntaa voi kohdata. Tämä laajentunut ja laajentuva turvallisuuskäsitys heijastuu yhteiskuntatieteisiin yrityksinä nähdä kriisit itsessään, niihin varautuminen ja niistä oppiminen osana samaa ilmiötä (Jessop & Knio, 2019). Kriisit ovat yhä useammin rajoja ylittäviä, ja naapurimaiden tai -alueiden kriisit tapaavat yhä useammin muuttua myös omiksi ongelmiksi (Boin ym., 2005). Puolustusyhteistyö ei ole enää pelkästään varautumista sotaan, vaan osa laajempaa yhteiskunnallista varautumista kaikenlaisiin kriiseihin. Pohjoismaista yhteistyötä tehdäänkin tiiviisti muun muassa pelastustoimen, terveydenhuollon ja siviilikriisivalmiuden parissa (Bengtsson, 2020, s. 103–4). Myös yhteinen huoltovarmuus on ollut Pohjoismaissa pinnalla jo joidenkin vuosien ajan (Aula ym., 2020).

Muuttuva käsitys turvallisuudesta ja turvallisuusympäristöstä laajentavat sellaisten kriisien kirjoa, joissa sotilaalliselle suorituskyvyille nähdään tarvetta. Nämä kehityssuunnat näkyvät myös pohjoismaisessa puolustusyhteistyössä. Kansallinen puolustus on yhä jokaisen valtion omalla vastuulla, mutta puolustusyhteistyötä tekevät organisaatiot työskentelevät yhä enemmän muun muassa huoltovarmuuskysymysten parissa. Samalla olemassa oleva yhteistyö on sovitettava

yhteen esimerkiksi siviilivalmiusyhteistyön, Euroopan unionin puolustusyhteistyön ja Naton rakenteisiin (Chihai, 2016; Steinbock, 2008). Teknologinen kehitys etenee ennen kaikkea siviilipuolella, tutkimuksen ja kaupallisten toimijoiden ajamana, mikä herättää vaikeita kysymyksiä ”kaksoiskäyttöisistä” teknologioista ja niiden viennistä (Forge, 2010). Samaan aikaan rauhan sekä täysimittaisen sotilaallisen kriisin välinen ”harmaa” alue kasvaa yhä suuremmaksi ja epämääräisemmäksi (Weissmann ym., 2021). Sotilaallinen maanpuolustus kytkeytyy siis ulko- ja turvallisuuspolitiikan lisäksi yhä useampaan modernin yhteiskunnan arkiseen toimintoon ja prosessiin – tai toisinpäin.

1.3 Nordic Defence Cooperation eli NORDEFCO

Kuten jo yllä käydystä suppeasta katsauksesta voi huomata, tämän päivän Pohjoismainen puolustusyhteistyö on monisyistä, moniäänistä ja monen historiallisen kehityskulun ja jo olemassa olevan rakenteen ehdollistamaa. Se muodostaa poliittis-hallinnollisen kokonaisuuden, joka sijoittuu monen eri yhteiskunnallisen järjestelmän solmukohtaan. Oma kiinnostukseni kohdistuu tätä kokonaisuutta yhteensovittamaan luotuun organisaatioon, *Nordic Defense Cooperation*’iin. Tämän tutkielman raameissa on mahdotonta tutkia koko NORDEFCOa, joten kohdistan huomioni ennen kaikkea NORDEFCON poliittisen ohjauskomitean sihteeristöön. Palaan näiden valintojen perusteluihin teoria- ja menetelmäluvuissa. Ensin käsittelen kuitenkin lyhyesti NORDEFCON historiaa ja muodollista rakennetta.

NORDEFCON kaltaisen, käytännön tason puolustusyhteistyön juuret ovat muun muassa Suezin ja Sinain YK-rauhanturvaoperaatioissa, ja sen kautta tapahtuneessa pohjoismaisten operaatioiden yhteensovittamisessa. Viiden Pohjoismaan samanaikaisia tai yhteisiä rauhanturvaoperaatiota nähtiin tämän jälkeen myös Libanonissa ja Balkanilla. 1960-luvulta asti yhteistä koulutus- ja harjoitustoimintaa harjoitettiin pohjoismaisen YK-rauhanturvaoperaatioiden yhteistyöryhmän, NORDSAMNF:n alaisuudessa, ja vuodesta 1997 alkaen NORDCAPS-yhteistyöjärjestelyn raameissa. Yhteishankintojen osalta yhteistyö tiivistyi 1990-luvulla NORDAC-hankkeen alle. Vuonna 2008 Suomen, Norjan ja Ruotsin puolustusvoimien komentajien käynnistämässä NORDSUP-aloitteessa tunnistettiin yli 140 mahdollista yhteistyöaluetta maiden välillä, ja vuonna 2009

lopussa kokoontunut ministerikokous päätti yhdistää nämä kolme rinnakkaista yhteistyörakennetta, jonka seurauksena syntyi NORDEFECO. Vanhat yhteistyörakenteet heijastuvat käytännön tason alatyöryhmässä (cooperation area, COPA): Capabilities, Armaments, Human Resources and Education, Training and Exercises sekä Operations. (Archer & Joenniemi, 2015; NORDEFECO, 2021.)

Nykymuotoisen NORDEFECOn hallintorakenne on jaettu kahteen osaan: poliittiseen ja sotilaalliseen. Ylimmällä poliittiselle tasolla pohjoismaiset puolustusministerit tapaavat kaksi kertaa vuodessa. Kokousten yhteydessä saatetaan tehdä yhteisiä julkilausumia ja allekirjoittaa esimerkiksi aiesopimuksia. Kokousten välillä työtä tekee poliittinen ohjauskomitea (PSC), jossa jäsenvaltioita edustavat vanhemmat, osastopäällikkötasoiset virkahenkilöt. PSC:n yhteydessä toimii myös sihteeristö, joka palvelee koko ohjauskomiteaa. (NORDEFECO, 2021.)

Sotilaallinen taso peilaa poliittista tasoa siltä osin, että puolustusvoimien komentajat (chiefs of defence) tapaavat myöskin puolivuositain: kerran sotilaallisen ohjauskomitean (MCC) ja kerran pohjoismaisten varustelujohtajien (armaments directors) kanssa. Kokousten välillä sotilaallinen ohjauskomitea yhteensovittaa sotilaallisen tason toimintaa yhteensovittamistyöryhmän (coordination staff) avustamana. (NORDEFECO, 2021.)

1.4 Johdatus teoriaan ja tutkimuskysymykset

Ennen tutkimuskysymysten muotoilemista määrittelen hyvin lyhyesti keskeiset teoreettiset käsitteet, kuten yhteiskunnalliset alajärjestelmät. Käsittelen näitä tarkemmin tutkielman teoriaosuudessa. Tässä vaiheessa tekstiä merkityksellistä on, että järjestelmäteoreettisessa katsannossa yhteiskunnan nähdään koostuvan useista, toiminnallisesti eriytyneistä ja itse itseään uusintavista kommunikaation järjestelmistä. Modernille yhteiskunnalle leimallista on, että nämä järjestelmät eivät ole hierarkkisessa suhteessa keskenään, vaan kaikki järjestelmät voivat periaatteessa kytkeytyä toisiinsa. Luhmann tunnistaa yhteiskunnan tasolla kolme keskeistä järjestelmätyyppiä: näistä ensimmäinen on toiminnallinen alajärjestelmä – esimerkiksi laki, politiikka, talous tai tiede – joista jokainen uusintaa itsensä ketjuttamalla järjestelmälle ominaista, esimerkiksi laki- politiikka-, talous- tai tiedekommunikaatiota. Alajärjestelmien lisäksi yhteiskuntaan kuuluu myös

organisaatioita, jotka toimivat eri järjestelmien välisten kommunikaation tiivistäjinä ja kohtaamispaikkoina, ja tätä kautta päätösten mahdollistajina. Usein järjestelmien käytännön aktivoituminen, kommunikaatio ja päätöksenteko tapahtuu interaktiojärjestelmän kautta, eli ihmisten ajallisesti ja tilallisesti rajatuissa kohtaamisissa, joissa kommunikaatio ja merkityksen muodostus tapahtuvat sarjallisesti.

Tämän lyhyen teoreettisen johdattelun tukemana ja edeltävän luvun keskustelun perusteella voidaan muodostaa seuraavat *tutkimuskysymykset*:

- 1) Minkäläisten eri järjestelmien ja järjestelmätyyppien välisiä kommunikaation dynamiikkoja voidaan havaita NORDEFCON sihteeristön toiminnassa?
- 2) Millä tavalla, jos mitenkään, nämä dynamiikat ilmentävät juuri pohjoismaisen yhteistyön erityispiirteitä?

Samalla tutkielma soveltaa Luhmannin järjestelmäteoriaa pohjoismaisen puolustusyhteistyön kontekstiin ja tarjoaa tätä kautta mahdollisuuden tunnistaa teorian etuja ja rajoitteita liittyen aihealueen tutkimukseen. Teorian yhteensovittaminen maailmanpolitiikan tutkimuksen kentän kanssa on vielä kesken, ja empiiriset tapaustutkimukset, kuten tässä tutkielmassa esitelty, voivat omalta osaltaan edistää tätä kehitystä.

2 Teoreettinen viitekehys

Kansainvälisen politiikan tutkimus hahmotetaan perinteisesti sarjana suuria debatteja. Niin sanottu kolmannessa debatissa (Lapid, 1989) vastakkain olivat myöhemmin positivistiseksi ja post-positivistiseksi ristityt näkökulmat. Aiempi edustaa pyrkimystä suurempaan tieteellisyyteen ja nomologis-kattavien lainmukaisuuksien löytämiseen ja painottaa toimijoiden intressejä ja niistä rationaalisesti johdettua toimintaa (Hamati-Ataya, 2016). Jälkimmäinen taas näkee intressien ja päätösten kumpuavan normeista, identiteeteistä ja diskursseista ja edustaa siis samalla kritiikkiä positivistisen projektin onnistumisen mahdollisuuksia kohtaan (ibid.). Lähestymistapojen keskeiset erot voisi tiivistää myös siihen, onko kielellä merkitystä kansainvälisen ymmärtämisessä; post-positivistien mielestä on, positivistien mielestä taas ei (Fierke, 2002). Edellä mainitun kolmannen debatin

jälkeen post-positivismi on ollut erityisen menestyksellinen kriittisessä turvallisuustutkimuksessa sekä Euroopan integraation ja ulkopoliittikan tutkimuksessa (Bueger & Gadinger, 2015).

Koska näiden lähestymistapojen ontologiset ja epistemologiset taustaolettamukset ovat enemmän tai vähemmän yhteensopimattomia, kolmannen debatin muodostama juopa on ajan myötä johtanut tilanteeseen, jossa lähestymistapojen keskusteluyhteys käytännössä puuttuu (Hamati-Ataya, 2012b, 2016). Keskusteluyhteyden puuttuminen johtaa tilanteeseen, jossa kansainvälisen politiikan tutkimuksen kenttää vaivaa fragmentaarisuus, ja tutkimustyötä tehdään taustaoletustensa osalta enemmän tai vähemmän eriytyneissä silloissa. Yhteisymmärrystä on haettu muun muassa tukeutumalla tieteen filosofiaan: ratkaisu, joka on kompastellut tieteen filosofian omaan moniäänisyyteen ja konsensuksen puutteeseen (Monteiro & Ruby, 2009; Hamati-Ataya, 2016). Vastavuoroisesti voidaan yksinkertaisesti hyväksyä kentän moniäänisyys ja keskittyä kuvaamaan sitä taksonomisesti (Jackson, 2010). Tämä taas on ratkaisu, joka lähinnä sulkee silmät ongelmalta, ja lakaisee teoreettiset yhteensopimattomuudet maton alle, esimerkiksi sallimalla pragmaattisempia lähestymistapoja tutkimusmenetelmien tasolla (esim. Sil & Katzenstein, 2010). Kuuluisa ”kolmas tie”, rationaliteetin ja konventioiden välinen kompromissi, on kansainvälisiin normeihin ja identiteetteihin perustuva konstruktivismi, jota valtavirtatutkimuksessa on erityisesti henkilöitynyt Alexander Wendtiin. Ristiriidat, joita konstruktivismi pyrkii ratkaisemaan, ovat kuitenkin syviä ja vaikeita, ja tutkimusperinnettä on koko sen olemassaolon ajan leimannut hajanaisuus, sisäiset ristiriidat ja niiden ratkaisuyritykset (Fierke, 2002; Kratochwil, 2008; Patomäki, 2019). Sovellettuna konstruktivismilla onkin usein taipumus yksinkertaistaa taustaolettamuksiaan, jotta oppimisen aiheuttamat dynamiikat voidaan redusoida yksinkertaisiksi normien ja toimien välisiksi kausaalisuhteiksi (Kessler, 2016).

2.1 Kansainvälinen sosiologisenä tutkimuskohteena

Viime vuosina alaa ovat voittaneet sosiologiasta ja yhteiskuntateoriasta ponnistavat lähestymistavat. Laajassa katsannossa voidaan puhua teoriaperheestä, jonka juuret ovat suhteisiin (relations) ja käytäntöihin (practices) keskittyvässä tutkimuksessa, ja josta Jackson ja Nexon (2019) käyttävät yhteisnimitystä *relatiivinen*

yhteiskuntateoria (ks. myös Guzzini, 2016). Jackson ja Nexon toteavat, että vaikka maailmanpolitiikan saralla suuri osa uudesta tutkimuksesta liitetään konstruktivismiin piiriin (esim. McCourt, 2016), luokittelu ei ole täysin osuva, vaikkakin dialogia relationaalisen lähestymistavan kanssa käydään erityisesti konstruktivismiin piirissä (esim. Albert & Buzan, 2011). Kyseessä ei ole vanhan kansainvälisen politiikan teorian uusi muoto, eikä niinkään uusi substanttiivinen teoria, vaan lähestymistapa, jota voidaan soveltaa niin sotilaallisten suorituskykyjen, taloudellisten etujen kuin normien ja arvojen kentällä (Jackson & Nexon, 2019, s. 583). Tätä alleviivaa se, että relaatiot on kyllä tunnistettu kausaalisenä tekijänä monessa perinteisemmässä kansainvälisen politiikan teoriassa (Schneider, 2015). Ne ovat kuitenkin usein jääneet rakenteellisissa teorioissa systeemitason varjoon, mikä saattaa osaltaan selittää akateemisen tutkimuksen ja kansainvälisen politiikan harjoittajien, kuten diplomaattien, näkemuseroja kansainvälisen politiikan toiminnasta (Adler-Nissen, 2015).

Maailmanpolitiikan tutkimukseen relationalismia on sovellettu muun muassa Bourdieou'laisen kenttäteorian (Bigo, 2011; Hamati-Ataya, 2012a; Bueger & Gadinger, 2015), Erwin Goffmanin mukailevien raamien ja roolitusten tutkimuksen (Klasche & Selg, 2020), performatiivisuuden tutkimuksen (Braun ym., 2019) sekä toimijaverkostoteorian (Best & Walters, 2013; Bueger, 2013) muodoissa. Keskeinen relationaalisen lähestymistavan popularisoija maailmanpolitiikan alalla on ollut Charles Tilly (Jackson & Nexon, 2019, s. 588). Teoriaperhettä yhdistäviä piirteitä ovat ennen kaikkea dynaamisiin suhteisiin perustuva toimijäkäsitys; suhteiden suhteellinen pysyvyys, esimerkiksi verkostojen muodossa; mahdollisuuksien edellytyksiin ja toimijoiden sijoittuneisuuteen perustuva analyysi; kiinnostus mekanismihin, kuten tiedon välittämiseen, joiden tarkoitus on sosiaalisten suhteiden muuttaminen; sekä olemassa olevien kansainvälisen politiikan tutkimuksen käsitteiden uudelleentulkinta sosiaalisten verkostojen tutkimuksen kielelle (Jackson & Nexon, 2019, s. 588). Tarkempien tutkimusmenetelmien ja taustateorioiden valintaa puolestaan usein ohjaa se, nähdäänkö tärkeämpänä selittää rakenteiden rutiininomainen toisintuminen ja pysyvyys, kuten Bourdieu'laisessa tai performatiivisuuden teorioissa, vai niiden olemassaolo jatkuvista muutoksen mahdollisuuksista huolimatta, kuten toimijaverkostoteoriassa (Bueger & Gadinger, 2015).

Tämän tutkielman kannalta erittäin relevantti esimerkki relationaalisen lähestymistavan eduista on *differentiaation* eli *eriytymisen* tarkempi käsittely. Eriytyminen on prosessi, jonka kautta sosiaaliset ryhmät muodostavat välillensä etäisyyttä, muodostamalla näin yhteiskunnan sisältämät moninaiset toiminnot, roolit, suhteet ja instituutiot (Donnelly, 2012). Käsite on sosiologian, yhteiskuntateorian ja antropologian perinteissä keskeinen, ja se voidaan jakaa esimerkiksi toiminnon (funktionaalinen differentiaatio), sosiaalisen luokan tai statuksen (stratifikaatio), tai paikan (segmentaatio) mukaisesti alalajeihin. Tämän tutkielman kannalta huomio kiinnittyy erityisesti yhteiskunnan eri osien *toiminnalliseen eriytymiseen*, joka on erityisesti emergenssiin perustuvan sosiologisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena (Albert & Buzan, 2011, s. 416–17). Paitsi yhteiskunnan tasolla, eriytymistä tapahtuu myös fraktaalaisesti toimintojen, roolien, suhteiden ja instituutioiden sisällä: esimerkiksi tiede ei etene yhteisiä olettamuksia jakavien, yhtenäisten “ismien” tasavertaisen kamppailun seurauksena, vaan päinvastoin, jatkuvan sisäisen eriytymisen kautta, jossa tutkijat pyrkivät asemoimaan itseään ja toisiaan tilapäisten erotteluiden kautta (Albert & Buzan, 2017; Jackson & Nexon, 2019, s. 591). Saman aikaisesti, jostakin tieteenalan sisäisestä määrittelystä eri mieltä olevien tutkijat tunnistavat, että “ylemmällä” tarkastelutasolla he ovat kuitenkin määrittelyn merkityksen osalta samalla puolella (ibid.). Myöhempiä lukuja ennakkoiden, näistä tarkastelutasoista voidaan kuvailla paikallisia ongelmia, jotka pyrkivät vastaamaan “ylemmän tason” *viiteongelmaan*.

Eriytyminen ei sinänsä ole maailmanpolitiikassa uusi käsite. Senen merkitys on kuitenkin usein rajoittunut rakenteelliseen eriytymiseen, eli siihen, miten maailmanpolitiikan annettuna otetut rakenteet, kuten yksiköt, hegemonia tai suurvallat, eroavat toisistaan (Buzan & Albert, 2010, s. 318). Kansainvälisen perusominaisuuden, anarkian, on katsottu jopa estävän toiminnallisen eriytymisen mahdollisuuden (Weber, 1990). Tämä on kuitenkin jossain määrin kehämäinen päätelmä: anarkia syntyy samankaltaisten yksiköiden kilvoittelusta, ja yksiköt ajaa samankaltaisuuteen anarkian pakottava vaikutus. Laaja-alaisemman eriytymisen käsitteen hyöty maailmanpolitiikan tutkimukselle on, että sen avulla pystytään selittämään sen maailman muodostumista ja toimintaa, jota rakenteelliset teoriat kuvaavat. Näissä teorioissa rakenteet eivät ole staattisia, vaan luovat, hieman paradoksaalisesti, yhtenäisyyksiä juurikin jatkuvan eriytymisen ja eriyttämisen kautta

(Donnelly, 2012). Tästä näkökulmasta kansainvälisen järjestelmän elementtejä ei tarvitse nähdä jo annettuina, joko hierarkkisten (hegemonia) tai anarkisten järjestyksen omaavina, minkä seurauksena mahdollistuu jäykkien ja teoreettisesti hankalien rajanvetojen, kuten kansainvälisen ja kansallisen tarkastelutasojen tai toimija–rakenne-jaottelun, ylittäminen. Toimijuus ei ole rakenteiden ehdollistamaa, eivätkä rakenteet toimijoiden luomia, vaan nämä luovat jatkuvassa myötävaikutuksessa toinen toisensa (Albert & Buzan, 2017; Buzan & Albert, 2010).

Relationaalista käännettä on kritisoitu siitä, että maailmanpolitiikassa on aina tutkittu eri elementtien välisiä suhteita sekä siitä, että se on strukturaalinen lähestystapa, joka keskittyy vain yhden tyyppisiin struktuureihin. Ennen kaikkea relationaalista käännettä on kritisoitu siitä, että se esittää tutkimuskohteensa tiheänä suhteiden verkkona, jonka kytkösten päässä ei kuitenkaan ole mitään tai ketään (Schneider, 2015). Suhteiksi laskettavia elementtejä on niin paljon, ja ne ovat keskenään niin erilaisia, että empiirisen tutkimuksen kohdentamiseksi ja tulosten selittämiseksi tarvitaan yleisten relationaalisten periaatteiden lisäksi myös spesifimpää tutkimusta rajaavaa teoriaa (ibid.). Eriytymisen käsitteen soveltaminen vaatii myös tarkkaa kehystämistä, jotta se siirtyisi yksilöiden ja sosiaalisen tasolta kansainväliselle tasolle, jossa korporatiivisten toimijoiden ja sisäkkäisten, itseviittaavien prosessien läsnäolo vaativat myös toisen asteen (second-order) tarkastelua (Buzan & Albert, 2010).

Edeltävän keskustelun ja edellisessä kappaleessa esitetyn kritiikin huomioiden, tässä tutkielmassa ”kättä pidemmäksi” on valikoitunut Niklas Luhmannin systeeminen yhteiskuntateoria. Luhmannin yhteiskuntateoria lasketaan usein osaksi relationaalista käännettä, johon se myös asettuu hyvin luontevasti (Guy, 2018a). Teoria on kuitenkin käännettä paljon vanhempi, ja sen käsitehistorialliset juuret ovat kybernetiikan ja kompleksien järjestelmien tutkimuksessa. Tämän taustan vuoksi, se vastaa erityisen hyvin juuri rekursiivisten eli itseviittaavien järjestelmien dynamiikan tarkasteluun (Guy, 2018a, 2018b).

2.2 Niklas Luhmannin systeeminen yhteiskuntateoria

Saksalaisen sosiologin Niklas Luhmannin (1927–1998) ajattelu on vasta viime vuosina voittanut merkittävästi alaa saksankielisen yhteiskuntatieteen ulkopuolella,

kun hänen teoksiaan on alettu kääntää englanniksi (Sohn, 2020). Viime vuosikymmeninä kiinnostus Luhmannin työhön on kasvanut erityisesti Manner-Euroopassa, osin liittyen hänen kaksiosaisen pääteoksensa, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, käännökseen englanniksi (Virtanen, 2019; Luhmann, 2012, 2013). Tästä huolimatta keskustelu Luhmannin perinnöstä käydään vielä merkittävin osin saksaksi, ja tukeudunkin tässä tutkielmassa vahvasti Mikko Virtasen tulkintoihin ja julkaisuihin, erityisesti hänen Luhmannin systeemiteorian taustoja valottavaan väitöskirjaansa (Virtanen, 2015, 2019).

Luhmannin koko elämäntyö kattaa vuosikymmeniä ja on erittäin laaja-alaista ja hienosyistä (esim. Arnoldi, 2001). Albert (2019) tunnistaa Luhmannin yhteiskuntateoriasta kolme pääasiallista haaraa: yhteiskunnallisten järjestelmien teorian, sosiaalisen differentiaation eli eriytymisen teorian, sekä sosiaalisen evoluution teorian. Vaikka ensimmäinen haara, joka kuvaa ja selittää yhteiskuntaa monimutkaisena järjestelmien kokonaisuutena, muodostaa vain osan Luhmannin yhteiskuntateoriasta, Luhmannin koko tuotantoa kuvataan usein systeemiteoriana. Käytäntö on saattanut syntyä siitä, että Luhmann kävi elinaikanaan kiivasta väittelyä ennen kaikkea Jürgen Habermasin kanssa, jossa ajattelijoiden suurimman kontrastin muodosti nimenomaan järjestelmäteoreettisen ymmärryksen painottaminen tai sen hylkääminen tienä teknokratiaan (Moynahan, 2018). Luhmannin sosiologia eroaa niin sanotun klassisen yhteiskuntakäsityksen omaavista sosiologioista, joita edustavat esimerkiksi Weber, Simmel ja Habermas. Näiden niin sanotusti dekompositioon perustuvien sosiologioiden perimmäinen viitekysymys on, miten yhteiskunta pysyy koossa modernisaation paineessa (Luhmann, 2013, s. 3; Virtanen, 2015, s. 51–53). Tämän sijaan Luhmann kysyy, miten modernista yhteiskunnastamme on muodostunut sellainen kuin se on, ja miten voimme selittää sen jatkuvuuden ja kehittymisen kommunikaation onnistumisen epätodennäköisyydestä huolimatta (Baraldi ym., 2021, s. 222; Virtanen, 2015, s. 54ff.). Maailma on äärimmäisen kompleksi ja alati muuttuva, ja on oltava jokin selitys sille, miksi jokaisessa hetkessä tietyt merkityksenannon valinnat ovat todennäköisempiä kuin toiset. Miten muodostamme *odotukset* (Erwartungen) siitä, mitä jokaisessa tilanteessa seuraavaksi tapahtuu? Luhmannin vastausta tähän kysymykseen on hieman vaikea hahmottaa perehtymättä koko hänen vaikeasti lähestyttävään yhteiskuntateoriaansa. Luhmannin monipolvisesta teoriasta on

kirjoitettu pitkästi ja paljon, mutta yritän seuraavaksi antaa teoriasta lyhyen yleiskuvan, painottuen tutkielman kannalta relevantteihin osiin.

Luhmannille lähtee liikkeelle ajatuksesta, että kaikkien sosiaalisten järjestelmien perusosa ja -operaatio on *kommunikaatio*. Kommunikaatio on valinnan tekemistä kolmen ehdon alaisuudessa: se onnistuu vain, kun informaatio, sen välittäminen ja sen ymmärtäminen yhdistyvät (Baraldi ym., 2021, s. 45). Ensimmäinen valinta tapahtuu, kun valitaan pois kaikki muu kuin haluttu informaatio (esimerkiksi: ulkona sataa). Toinen valinta koskee välittämisen aikaa ja tapaa, joiden kautta kommunikaatiotilanteen ulkopuoliselle havainnoijalle paljastuvat osittain muun muassa välittäjän tiedot, motivaatiot ja vastuut (“katso nyt, sanoinhan, että ulkona sataa!”). Lopuksi, ymmärtäminen on informaation ja välittämisen eron tiedostaminen, silloinkin, kun vastaanottajan tulkinta on virheellinen. Tämä ei ole sarjamuotoinen prosessi, vaan kommunikaatiotapahtumassa edellä mainitut kolme ehtoa joko toteutuvat samanaikaisesti, tai kommunikaatiota ei synny (Baraldi ym., 2021, s. 46–47). Asian voi muotoilla myös niin, että informaatio on kommunikaation *sisältö* ja välittäminen sen *muoto*. Kommunikaatio, mukaan lukien vastaanottajan ymmärrys, on se prosessi, jossa tapahtuu valinta olemassaolevan (aktuaalisen) ja mahdollisen (virtuaalisen) välillä, muodostaen *merkitystä*. “Maailma, ... on sellaisenaan merkityksetön. ... Merkitys ilmenee jonkin valituksi tulemisena suhteessa valituksi tulemattomaan. Toisin sanoen merkitys muodostuu yhden mahdollisuuden aktualisoitumisessa suhteessa vaihtoehtoihin, kyseisellä hetkellä aktualisoitumattomiin mahdollisuuksiin” (Virtanen, 2015, s. 167). Merkittävää on, että kommunikaation ei tarvitse olla kielellistä: laiduntavalle hevoselle ruoho on merkityksellistä (2015, s. 99). Järjestelmäteoria avaa siis kommunikaation kenttää myös ei-inhimillisille toimijoille. Sosiaalisissa asiayhteyksissä kommunikaatio on kuitenkin pääosin kieliperustaista.

Merkitystä luovat valinnat voi tehdä kolmella *merkitysulottuvuudella* (Sindimensionen), jotka aktivoituvat kommunikaatiotapahtumassa samanaikaisesti (Baraldi ym., 2021, s. 141–3). *Sisällöllinen* ulottuvuus perustuu erolle tämä/toinen, ja on samalla toisen vaihtoehdon negaatio: koira ei ole kissa, ja optisessa illuusiassa, jossa voi nähdä sekä vaasin, että toisiaan katsovat kasvot, voi nähdä vain yhden kuvan kerrallaan. Tietyn näkökulman valinta redusoi kompleksiteettia, kuten tapahtuu

järjestelmätasolla järjestelmä/ympäristö-valinnassa. *Sosiaalinen* ulottuvuus perustuu jakoon ego/alter, ja käsittelee niitä tekijöitä, jotka erottavat itsen (ego) toisesta (alter). Yksilöitä voi erotella myös sisältöulottuvuudellisesti (“Alice ei ole Bob”), mutta sosiaalisessa merkityksenannossa keskeistä on se, että toinen tunnustetaan havaitsijaksi, joka voi havaita itsen havaitsijaksi, ja jonka operaatiot ovat näin ollen ennalta-arvaamattomia. Sosiaalinen ulottuvuus synnyttää sosiaalisen maailman ja mahdollistaa yksi- sekä erimielisyyden. Näitä kohti voidaan liikkua, mutta täydellistä yksi- tai erimielisyyttä ei voida koskaan saavuttaa niin kauan kuin toinen tunnustetaan havaitsijaksi (Baraldi ym., 2021, s. 142). Lopuksi, *ajallinen* ulottuvuus toimii koodin mennyt/tuleva mukaisesti. On aika ennen tapahtumaa, esimerkiksi valintaa tai päätöstä (mahdollisuudet, oletukset), ja aika sen jälkeen (merkitys). Nämä puiteistuvat aina nykyhetkessä, jossa valinnat tehdään, ja jossa ne muuttuvat peruuttamattomiksi. Pistemäisten tapahtumien lisäksi aikaulottuvuus paljastaa myös ne pysyvät rakenteet tai prosessit, joita vasten valinnoilla ja muutoksella on merkitystä (ibid., s. 143). Viittauksen aikaulottuvuus ottaa aina jomman kumman näistä tapahtuma/rakenteet-perspektiiveistä. Ajallinen ulottuvuus on erityisen keskeinen hallintoa tutkittaessa, sillä organisaatioiden sisäinen kommunikaation puiteistuminen tapahtuu pääosin lineaarisesti, interaktiojärjestelmän toiminnan kautta. Koska julkisen hallinnon käsittelemät asiat taas ovat useimmiten luonteeltaan erittäin laaja-alaisia, hallinto tarvitsee toimiakseen paljon aikaa (Brans & Rossbach, 1997). Merkitysulottuvuudet eivät ole tiukasti erillisiä, vaan lomittuvat jokaisessa sosiaalisessa tilanteessa keskenään. Esimerkiksi henkilö, joka pitää henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvan puheenvuoron kokouksessa, esiintyy samanaikaisesti tietyssä organisatorisessa roolissa ja kokouksen sääntöjen puiteissa (sisällöllinen ulottuvuus), tavoitteena saavuttaa päätös tulevaisuudesta (ajallinen ulottuvuus) luomalla yksimielisyyttä viittaamalla omiin kokemuksiinsa ihmisenä (sosiaalinen ulottuvuus)(vrt. Virtanen, 2015, s. 173).

Kommunikaatiota tekevät eri tyyppiset, toiminnallisesti eriytyneet *järjestelmät* (Systeme). Järjestelmät voivat olla biologisia, eli erilaisia organismeja; psyykkisiä, eli mieliä; tai sosiaalisia, eli sellaisia, jotka syntyvät vähemmän kompleksisten järjestelmien vuorovaikutuksesta. Jotta mikä tahansa järjestelmä voisi toimia järjestelmänä, sen on oltava *operatiivisesti sulkeutunut*, eli sen on voitava vetää omat rajansa erottelemalla itseään ympäristöstä (Umwelt). Järjestelmäteorian sijaan

voisikin oikeammin puhua aina järjestelmä-/ympäristöteoriasta (Brans & Rossbach, 1997). Sosiaalinen, eli merkityksistä koostuva ja operatiivisesti sulkeutunut järjestelmä, voi viitata ainoastaan joko jo järjestelmän merkityshorisontin sisällä olevaan aineeseen, eli itseensä, tai sitten järjestelmän ulkopuolella olevaan tuntemattomaan tai tietämättömään. Toisin sanoen, järjestelmä/ympäristö-erottelu perustuu järjestelmän sisällä jo olemassa oleviin, aiempiin erotteluihin (Luhmann, 2006). Järjestelmät mahdollistavat toiminnan puitteistamalla¹ maailman äärettömän moninaisuuden rajalliseksi määräksi järjestelmän sisäisiä viittauksia. Samalla minkä tahansa järjestelmän, esimerkiksi mielen tai organisaation, itselleen luoma kuva maailmasta voi aina loppupeleissä koostua ainoastaan järjestelmän *itseviittauksista* (Selbstreferenzen)(Holmström, 2007). Lopputuloksena järjestelmän toiminta pysyy semanttisesti, joskaan ei materiaalisesti, sulkeutuneena. Ajattelu kytkeytyy lähtökohtaisesti vain ajatteluun ja poliittinen kommunikaatio vain poliittiseen kommunikaatioon.

Vaikka järjestelmän *operaatiot* pysyvät järjestelmän sisällä, mikään järjestelmä ei lähtökohtaisesti ole estynyt *havaitsemasta* ympäristöään. "Operaatio" tarkoittaa tässä tapauksessa järjestelmän tietyn osan uusintamista, joko osan itsensä tai järjestelmän muiden osien avulla. Useimmat operaatiot ovat "sokeita", eli ne toteutuvat välittömästi osana järjestelmän jatkuvaa toimintaa, kuten kommunikaation kolmen ehdon tapauksessa. Jos järjestelmä koostuu pelkästään tällaisista operaatioista, se ei pysty ohjaamaan omaa toimintaansa (Baraldi ym., 2021, s. 181–2). Erotuksena tällaisista, esimerkiksi biologisista järjestelmistä, psyykkisten ja sosiaalisten järjestelmien kommunikaatiolle keskeistä on havaintojen (Beobachtung), ja tästä johdettuna myös *havaitisjoiden* olemassaolo. Havaitseminen on järjestelmän operaatio, joka osoittaa jonkin tehdyn erittelyn toista puoliskoa kuitenkin siihen välittömästi reagoimatta (Luhmann, 2012, s. 34–36). Havaintojen kautta järjestelmä pystyy muodostamaan ymmärryksen paitsi ympäristöstään, myös itsestään (Luhmann, 2012, s. 49). Havaitsemiskyky on näin järjestelmän ohjaamisen edellytys.

Jokaisessa operaatiossa järjestelmä tekee erittelyn viitaten joko itseensä (autoreferenssi), tai hypäten tunnetun ja tuntemattoman rajan yli viittamalla johonkin itsensä ulkopuoliseen (heteroreferenssi). Jos seuraava operaatio on "paluu" rajan yli,

---

¹ "Puitteistaminen" on Virtasen suosima käänös Anthony Giddensin popularisoimalle käsitteelle *structuration*, eli rakenteiden ja toimijoiden keskinäiskonstituutiolle (ks. Bucher, 2017).

havainnon tuntematon puolisko hylätään järjestelmään sopimattomana (Luhmann, 2012, s. 19). Jos järjestelmä kuitenkin jatkaa erottelun toistamista, eli antaa tuntemattomasta lohkaistulle palaselle merkityksen, erottelu vakiintuu. Se erkaneet tuntemattomasta ja liittyy osaksi järjestelmää. Tämän prosessin kautta järjestelmät saavat muotonsa (Luhmann, 2012, s. 28–30). Samanaikaisesti tuntemattoman horisontti siirtyy vastavuoroisesti taas askeleen kauemmas, ja järjestelmä palaa alkutilaansa (Luhmann, 2002, s. 22–25). Tämä vuorottainen itseen ja toiseen viittaaminen mahdollistaa ympäristössä havaittujen asioiden tuomisen järjestelmän piiriin, kuten tapahtuu asioiden politisoitumisessa tai kaupallistumisessa – kaksi esimerkkiä, jotka edustavat politiikan ja talouden äärimmäisen vakiintuneita erotteluja. Luhmannin teoria on tässä mielessä kaikenkattava: kaikki mahdolliset objektit ovat olemassa ainoastaan jonkin järjestelmän tuotoksina (Baraldi ym., 2021, s. 157). Kommunikaatio “saapuu” operatiivisesti suljetun järjestelmän sisään ainoastaan havaintojen kautta, järjestelmän tuottaessa sen merkityksen sisäisesti (Albert, 2004, s. 17).

Koska operationaalisesti sulkeunut itseviittaavuus tekee järjestelmien toiminnasta periaatteessa tautologista, järjestelmät luovat omiin operaatioihinsa *asymmetriaa*, joka estää järjestelmää lukkiutumasta kehämäisiin itseviittauksiin. Asymmetriaa edustavat esimerkiksi ajan yksisuuntaisuus eli se, että “ennen” ja “jälkeen” tulevat aina samassa järjestyksessä, sekä ehdollisuus, eli se, että operaatio toteutuu “vain, jos...” (“pääset sisään vain, jos maksat pääsymaksun”). Näin järjestelmä voi lisätä itseensä ylimääräistä informaatiota (Baraldi ym., 2021, s. 31). Asymmetria on edellytys Luhmannin teorian keskeisimmälle käsitteelle. *Autopoiesis*, eli “itseluominen” tai “itsetuotanto”, on sekä järjestelmän operatiivisen sulkeutumisen edellytys, että sen tulos. Autopoiesiksen käsite heijastaa järjestelmäteorian ajatushistoriallisia kytköksiä biologiaan ja kybernetiikkaan, ja on Luhmannin sosiologian ominaisin ja kiistanalaisin piirre (Guy, 2018b). Teoreettinen lähtökohta on, että koska järjestelmä voi havainnoida maailmaa vain sisäisten erotteluidensa perusteella, eikä se voi havaita omaa havaitsemistaan, voidakseen uusiutua ja kasvaa sen on turvauduttava itsejärjestäytymiseen (Luhmann, 2012, s. 50). Operatiivinen sulkeutuminen ja itseviittaavuus eivät siis ole esimerkiksi järjestelmän sisältämien toimijoiden tuotetta, vaan edellytys järjestelmän olemassaololle ja toiminnalle (Luhmann, 2012, s. 49ff.). Jokaisen järjestelmän operaatioiden ketju

muotoutuu ensimmäisen erittelyn perusteella, jota järjestelmä ei pysty itse ratkaisemaan. Tosi/epätosi-koodin varassa toimiva tiede ei pysty ratkaisemaan, onko tosi/epätosi-koodi itsessään tosi tai epätosi, eikä laki perustelemaan, josko laillinen/laiton-koodin soveltaminen on laillista. Uusintamalla itseään järjestelmä samalla uusintaa koko ajan omaa niin sanottua *viiteongelmaansa*: talouskommunikaation ketjuuntuminen, esimerkiksi kaupanteon muodossa (omistaa/ei omista, maksaa/ei maksa, on rahaa/ei ole rahaa), ratkaisee jatkuvasti paikallisia niukkuuden ongelmia, voimatta kuitenkaan koskaan ratkaista niiden juurisyytä, niukkuutta itsessään (Virtanen, 2015, s. 208–9).

Viiteongelmien olemassaolo kuvastaa samalla syvempää, käsitteellistä ongelmaa, havaittajan paradoksia. Jokainen havaitsemisoperaatio alkaa valinnalla siitä, mihin huomio keskitetään. Tämä ensimmäisenä tehty erittely ratkaisee sen, mikä on sitä seuraavien operaatioiden sarjan lopputulema, eli maailmasta kerätyn informaation sisältö (Luhmann, 2012, s. 53–55). Jos esimerkiksi yhteiskuntaa tarkasteltaessa ensierittelyksi otetaan osa/kokonaisuus, yhteiskunta näyttäytyy yksilöistä koostuvana. Jos ensimmäiseksi erittelyksi valitaan järjestelmä/ympäristö, yhteiskunta näyttäytyykin sisäkkäisinä ja saman aikaisesti toisiinsa viittaavina järjestelminä (Baraldi ym., 2021, s. 158). Havaittaja ei kuitenkaan pysty havaitsemaan omaa havaitsemistaan, vaan törmää paradokseihin: “osa” ja “kokonaisuus” tai “järjestelmä” ja “ympäristö” ovat toistensa vastakohtia, mutta samaan aikaan osa samaa, loogista ykseyttä, johon voidaan tehdä erottelu. Paradoksien ratkaiseminen vaatii yhä uusia erotteluja ikuisuuteen asti (Luhmann, 2002, s. 72–75).

2.3 Alajärjestelmät, organisaatiot, sekä interaktio järjestelmätyypeinä

Luhmann tunnistaa psyykkisten järjestelmien ohella kolme keskeistä yhteiskunnallista järjestelmätyyppiä: toiminnallisesti eriytyneet alajärjestelmät, kuten talouden, lain tai politiikan, organisaatiot, sekä interaktion (Luhmann, 2013, s. 89, 131, 141). Jokainen näistä lisää tietynlaisen kommunikaation ketjuuntumisen todennäköisyyttä. Samalla myös eri kompleksisuuden tasolla olevat kommunikaatiojärjestelmät ovat toisistaan eriytyneitä. Psyykkiset järjestelmät, eli yksilöiden mielet, toimivat niitä kompleksisempien alajärjestelmien ja organisaatioiden ympäristönä ja toisin päin (Luhmann, 2012, s. 227).

Luhmannilaisesta näkökulmasta kysymys järjestelmien syntyminen järjestyksestä tai ontologisesta hierarkiasta on siis väärin muotoiltu. Erilaiset ja eri tasoiset järjestelmät luovat toinen toisensa kaksisuuntaisessa ja samanaikaisessa prosessissa, ja kehittyvät vähä vähältä keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Samoin kaikki erilliset objektit ovat jonkin järjestelmän tuotosta: järjestelmät eivät kommunikoi yleisesti “ympäristönsä”, vaan aina toisten järjestelmien kanssa (Albert & Hilkermeier, 2004a, s. 187). Käsittelen seuraavaksi näitä kolmea järjestelmätyyppiä tarkemmin.

Alajärjestelmät ovat toiminnallisesti eriteltyjä yhteiskunnallisen tason järjestelmiä: niiden sisäisen kommunikaation logiikka syntyy asioiden ja tapahtumien erottelusta tietyn koodin perusteella (Baraldi ym., 2021, s. 157). Tämä koodi on jo aiemmin mainittu järjestelmälle ominainen operaatiotapa eli järjestelmän ensimmäinen, kaksijakoinen erittely: taloutta määrittää koodi maksaa/ei maksa, lakia koodi laiton/laillinen ja politiikkaa koodi on enemmän valtaa/vähemmän valtaa. Tulkitsemalla ympäristössään havaitsemiaan objekteja koodinsa mukaisesti, järjestelmät pystyvät vähentämään ympäristönsä kompleksiteettiä merkittävästi (Baraldi ym., 2021, s. 41). Saavutettuaan tarpeeksi suuren kypsyyden, alajärjestelmien sisällä kehittyä myös havaintoja tekeviä järjestelmä, kuten edellä mainituissa tapauksissa taloustiede, juridiikka ja yhteiskuntatiede. Nämä mahdollistavat sekä alajärjestelmien itseviittausten monipuolistumisen, että niiden yhdenmukaistumisen. Viimeksi mainitut esimerkit liittyvät puolestaan tiedejärjestelmään, joka operoi koodin totta/ei totta varassa (Tiikkainen & Virtanen, 2021). Juuri pitkälle viety toiminnallinen eriytyminen itsenäisiin alajärjestelmiin tekee modernista yhteiskuntamuodosta kyvykkään hallitsemaan ympäristönsä äärimmäistä kompleksisuutta (Peña, 2015, s. 58).

Operatiivisen sulkeuman seurauksena alajärjestelmät eivät suoraan kommunikoi keskenään, vaan ne muodostavat toistensa toimintaympäristöt. Melkein mikä tahansa yhteiskunnallinen tapahtuma sisältää viittauksia useampaan järjestelmään. Esimerkiksi ystävien tapaaminen kahvilassa sisältää myös taloudellisia transaktiota, päivänpolitiikka voi nousta opettajainkokouksen keskusteluun, ja sotatilassakin monet toimintatavat heijastelevat juridisia tai eettisiä normeja. Käytännössä moderni yhteiskuntaan osallistuminen tarkoittaa samalla osallistumista kaikkien yhteiskunnallisten alajärjestelmien toimintaan. Eri järjestelmien kommunikaatiota

täytyy siis pystyä yhteensovittamaan. Alajärjestelmäkommunikaation puitteistuminen tapahtuu pääosin organisaatio- ja interaktiojärjestelmien kautta.

Organisaatio on järjestelmätyyppi, jonka sisällä alajärjestelmäkommunikaatio yksinkertaistuu tarpeeksi paljon, jotta se voi ohjata toimintaa (Albert & Hilkermeier, 2004a, s. 183). Organisaation tärkein peruselementti on *jäsenyys*, joka määräytyy koodin kuuluu/ei kuulu mukaisesti. Jäsenyys määrittää organisaation rajat, ja niin kauan kuin organisaatioilla on jossain jäseniä, se on olemassa ja pystyy ainakin teoriassa toimimaan (Brans & Rossbach, 1997). Organisaatioiden yhteiskunnallinen merkitys liittyy niiden kykyihin mahdollistaa ihmisten välisten siteiden syntyminen, kykyyn yhdistää alajärjestelmiä toisiinsa, sekä myös kykyyn purkaa alajärjestelmien välisiä jännitteitä. Tämän organisaatiot tekevät tihentämällä alajärjestelmien sisäistä kommunikaatiota ja muuttamalla ne organisaation sisäisesti *päätöksiksi*, joihin myös ulkoinen kommunikaatio voi kytkeytyä (Virtanen, 2015, s. 208–11, 215–19).

Organisaatio järjestelmätyyppinä ei ole sinänsä pakollinen ihmisyyhteisön, mutta kylläkin modernin yhteiskunnan toiminnalle. Organisaatioiden sisäinen kommunikaatio on aina alajärjestelmäkommunikaatiota, ja organisaatiot ovat alajärjestelmäkommunikaation tehokkaimpia ja ensisijaisia uusintajia (Albert & Hilkermeier, 2004a, s. 186). Kirjallisiin tai muihin pysyviin muotoihin puitteistettujen päätöstensä kautta organisaatio pystyy kommunikoimaan järjestelmänä. Samalla on tärkeää painottaa, että organisaatio ei ole erillinen toimija, joka on olemassa ennen merkityksenantoa. Organisaatio kollektiivisena toimijana sekä “sen tekemät” toimet syntyvät kommunikaatiossa, organisaatiojärjestelmän itsekuvausten (Selbstbeschreibung) sekä muiden havaittajien havaintojen muodossa (Virtanen, 2015, s. 206).

Organisaation alajärjestelmäkommunikaatiota puitteistava vaikutus näkyy muun muassa siinä, että sen jäsenyys voi määräytyä tietyn alajärjestelmäkommunikaation mukaisesti. Jos vaikka yrityksessä toimiva esihenkilö ei yllä hänelle annettuihin taloudellisiin tavoitteisiin, hän voi saada potkut (Herrera-Vega, 2015, s. 38–39). Tämän kaltaisessa tilanteessa ylemmän tason, eli suuremman kompleksiteetin omaavan järjestelmän, kommunikaatio etenee itseviittaavasti alemmille järjestelmätasolle: taloudellinen kommunikaatio ohjaa esimiehen tekemiä päätöksiä, jotka puolestaan ohjaavat hänen alaistensa tekemiä päätöksiä. Toisaalta myös

alaiset voivat kyseenalaistaa esimiehen käskyt esimerkiksi poliittisin tai teknisin perustein (ibid.).

Organisaatiokeskustelusta ilmenee, miten sekä yhteiskunnalliset alajärjestelmät että organisaatiot tarvitsevat kognitiivisia järjestelmiä, eli ihmismieliä, ympäristökseen. Samaan aikaan yhteiskunnallisten alajärjestelmien ja ihmisten välillä ei suoraan tapahdu minkäänlaista kommunikaatiota (Herrera-Vega, 2015, s. 34). Ihmisiä, kognitiivisten järjestelmien omaajia, on kuitenkin olemassa, ja he kommunikoivat jatkuvasti keskenään. Tämä tapahtuu erillisen systeemityypin, interaktion, kautta.

Interaktiojärjestelmä on toisin sanoen ihmisten väliseen kohtaamiseen perustuva järjestelmätyyppi, joka perustuu erittelyyn läsnä/paikalla (Luhmann, 2013, s. 132–133). Interaktio on sosiaalisista järjestelmistä yksinkertaisin, mutta silti kompleksinen järjestelmä, joka syntyy tarpeesta tehdä valinta kaikkien mahdollisten kommunikaatiovaihtoehtojen välillä. Interaktio perustuu esisosiaaliseen refleksiiviseen havaitsemiseen (perception, huom. ero havainnointiin, observation) eli sen havaitsemiseen, että tulee itse havaituksi, ja lisäksi että oma havaitsemisensa on myös toisen havaitsemaa (Baraldi ym., 2021, s. 111). Tällöin kommunikaation lähettäjä voi havainnoida (observe), että hänen käyttäytymisensä tulee tavalla tai toisella ymmärretyksi informaationa. Refleksiivinen havaitseminen varmistaa kommunikaation: myös se, että vastaanottaja ei reagoi välitettyyn informaatioon mitenkään, eli kommunikaation hylkääminen, merkitsee jotain (ibid.). Kompleksisempien järjestelmien kommunikaatio puitteistuu interaktiojärjestelmän operaatioiden kautta, ja esimerkiksi organisaation sisäinen kommunikaatio toteutuu pääosin organisaation jäsenten kohtaamisissa. Interaktiojärjestelmän kuvaus perustuu Luhmannin kattaviin historiallisiin tutkimuksiin, jotka kytkeytyvät hänen yhteiskunnallisen evoluution teoriaansa (esim. Luhmann, 2012, s. 305ff., 2013, s. 184ff.). Mikään interaktio ei pysty sisällyttämään kaikkea yhteiskunnan kommunikaatiota. Aikaisemmat yhteiskuntajärjestelmät ratkaisivat tämän ongelman stratifioimalla, eli järjestelemällä interaktiot luokan tai statuksen mukaisesti. Yhteiskunnan muuttuessa ajan myötä yhä kompleksisemmaksi teknologia, kuten kirjoittaminen, tekevät mahdolliseksi kommunikoida myös ilman läsnäolon vaatimusta (Luhmann, 2013, s. 138–40). Ajan myötä yhteiskunnan keskeisimmät toiminnot, kuten maksaminen, tieteellinen debatti tai poliittiset väittelyt, eivät tarvitse

fyysistä läsnäoloa enää lainkaan. Tässä vaiheessa keskeiset yhteiskunnalliset järjestelmät ovat täysin toiminnallisesti eriytyneitä, ja moderni yhteiskuntajärjestys on syntynyt.

* * *

Koska Luhmannin teoriassa koko yhteiskunta nähdään vain ja ainoastaan erilaisten kommunikaatioiden ketjuuntumisena, teoria on näin ollen luonteeltaan radikaalin konstruktivistista, sanan tieteenfilosofisessa merkityksessä (Luhmann, 2002, s. 130–1; Mallon, 2019). Kommunikaatio vakauttaa itse itsensä puitteistamalla merkitysrakenteiksi, jotka puolestaan mahdollistavat myös materiaaliset muutokset maailmassa (Herrera-Vega, 2015, s. 37). Tähän toteamukseen liittyy eräs teorian pohjaolettamus toiminnasta, jonka se perii Edmund Husserlin fenomenologiasta, ja jonka se jakaa monien pragmatististen perinteiden kanssa: toimintaa ei voi erottaa maailmassa olemisesta ja sen kokemisesta (Paul, 2001; Valentinov & Pies, 2018). Autopoeettisesti uusiutuvat järjestelmät ovat semanttisesti mutta eivät materiaalisesti itsenäisiä, ja niiden kommunikaatio viittaa ”jatkuvässä tapahtumisen tilassa” olevaan yhteiskuntaan (Virtanen, 2015, s. 82–84). Toiminta ei siis edellytä kommunikaation onnistumista vaan se voi purkautua maailmaan myös, kun järjestelmä kohtaa paradoksin, jota se ei pysty ratkaisemaan kaksijakoisen koodinsa mukaisesti (Baraldi ym., 2021, s. 41–43).

Kommunikaatioon ei periaatteessa tarvita ihmisiä lainkaan, vaan sitä voi tapahtua esimerkiksi tietojärjestelmien välillä. Teoriaa onkin käytetty esimerkiksi sähköinfrastruktuurin (Silvast, 2013; Silvast & Virtanen, 2014, 2019) sekä monitasoisten ja monitoimijaisten ylittävien järjestelmien, kuten ruokajärjestelmän, tutkimiseen (Guptill & Peine, 2021). Tältä osin teoriolla on paljon yhteistä Bruno Latour’in toimijaverkostoteorian kanssa (Czarniawska, 2017). Järjestelmäteorian etu toimijaverkostoteoriaan nähden on kuitenkin mahdollisuus kuvailla havaintoja myös yksittäistä tutkimuskohdetta laajemmassa asiayhteydessä. Toimijaverkostoteoriassa yhteiskuntaa pyritään tarkastelemaan ontologisesti tasaisena eli painottamatta etukäteen mitään tiettyä empiriassa esiin nousevaa. Ei-inhimilliset toimijat eivät yleensä pysty itse vastaamaan kysymyksiin, joten sitoutuminen myös ei-inhimillisten toimijoiden tasavertaiseen käsittelyyn on osoittautunut käytännössä ongelmalliseksi (Virtanen, 2015). Tutkijan on käytännössä mahdotonta lähestyä ihmisten luomaa

järjestelmää tasapuolisesti, painottamatta siinä inhimillistä kädenjälkeä (ibid.). Järjestelmäteorian hyöty muihin samaan teoriaperheeseen lukeutuviin teorioihin nähden on siis se, että se laajentaa perinteisen sosiologian ihmiskeskeisen käsityksen kattamaan myös ei-inhimilliset toimijat ja verkostot, kuitenkin välittömään empiriaan rajoittumatta (ibid.).

2.4 Maailmanyhteiskunta ja kansainvälinen järjestelmänä

Tämän tutkielman kannalta merkittävin ongelmakohta Luhmannin yhteiskuntateoriassa on sen kansainvälisen ulottuvuuden kehittymättömyys. Osittain tämä johtuu teorian luonteesta. Renessanssin jälkeinen ja modernille ajalle ominainen yhteiskunnan kerrostumisen (stratifikaation) lientyminen on varmistanut sen, että kommunikaation ulottumattomissa olevaa kolkkaa ei enää ole. Periaatteessa siis mikä tahansa kommunikaatio voi kytkeytyä mihin tahansa kommunikaatioon. Tämän seurauksena ”yhteiskunta” kattaa koko ihmiskunnan, josta on globalisaation myötä muodostumassa yksi, toiminnallisesti eriytynyt kansainvälinen yhteiskunta (Donnelly, 2012, s. 169). Maailmanpolitiikan tutkimuksen näkökulmasta Luhmannin teoria asettuu siis maailmanyhteiskuntaa (world society) kuvaavien teorioiden joukkoon (Albert, 2004; Luhmann, 1997; vrt. Meyer ym., 1997).

Sosiologista yhteiskuntakäsitystä on toki sovellettu maailmanpolitiikan tutkimuksessa ennenkin, ehkä elinvoimaisimpana esimerkkinä englantilaisen koulukunnan piirissä (Brown, 2004; Buzan & Little, 2001, s. 21–22). Tämä ja muut vastaavat lähestymistavat kuitenkin tapaavat nähdä kansainvälisen omana, erillisenä alueenaan, ”kansainvälisenä järjestelmänä” (international system) tai yhteiskuntana yhteiskuntien yläpuolella. Toisin sanoen näissä perinteissä kansainvälisen yhteisön rakenteen kehittymistä selitetään teoriolla, joka pohjaa kansallisten yhteisöjen historialliseen kehitykseen, mutta joka kuitenkin sulkee nämä samaiset kansalliset yhteisöt lopullisen rakenteen ulkopuolelle (Albert, 2004, s. 14–16). Tästä näkökulmasta Luhmannin teoria onnistuu paremmin selittämään kansainvälisen tason synnyn osana samaa kehitystä kuin kansallisen tason synty. Tässä vaiheessa tekstiä riittää toteama, että pyrin aineiston tulkinnassa olemaan huolellinen, jotta arkikieliset viittaukset eri (pohjoismaisiin) yhteiskuntiin eivät hiipisi mukaan tulkintoihin, vaan että myös valtioita käsitellään Luhmannin organisaatiokäsityksen

valossa. Luhmannin kansallisvaltion käsitteeseen kuitenkin liittyy myös joitakin ongelmakohtia, jotka eivät vaikuta tutkimusasetelmaan, mutta joita käsittelem erikseen keskusteluluvussa.

2.5 Teoriavalinnan rajoitteista

Edellisen otsikon alla käsitellyn maailmanpoliittisen ulottuvuuden puutteen lisäksi Luhmannin oma organisaatiokäsitys sisältää joitakin epäselvyyksiä. Esimerkiksi empiirinen tutkimus on osoittanut, että alajärjestelmien välinen tiukka jako on liian hygieeninen kuvaus siitä, miltä esimerkiksi tieteen tekeminen todellisissa organisaatioissa näyttää (Virtanen, 2015, s. 213–14). Luhmann myös viittaa teoriassaan esimerkiksi organisaatiokulttuurin merkitykseen kommunikaation puitteistumisessa, mutta jättää sen tarkemmin määrittelemättä. Teorian organisaatiokäsityksessä on siis tältä osin tiettyä epämääräisyyttä (Virtanen, 2015, s. 224–26). Osittain tämä ongelma ratkeaa sillä, että Virtasen yleinen metodologinen malli, johon oma analyysini perustuu ottaa jo nämä asian huomioon. Lisäksi näen, että teoreettiset epämääräisyydet eivät aiheuta suuria ongelmia tämän tutkielman tavoitteiden ja tapaustutkimuksen rajauksen puitteissa. Jos käytössä olisi pitkäaikaisia seurantamenetelmiä, nämä kriittiset huomiot ilmenisivät suurempina vaatimuksina analyysivaihetta kohtaan.

Toisena ongelmana Luhmannin teorian kuvaama yhteiskuntamalli perustuu erittäin pitkälle eurooppalaisten yhteiskuntien historialliselle analyysille eurooppalaisen filosofian, erityisesti fenomenologian, lähtökohdista ponnistaen (Paul, 2001). On siis jopa todennäköistä, että siinä on merkittäviä sokeita pisteitä Manner-Euroopan ulkopuolisten yhteiskuntamuotojen suhteen. Pohjoismaita tutkiessa ja tulkitessa en näe tätä eurooppalaista kontekstia ongelmana – lähinnä päinvastoin – mutta tutkimusasetelman kontekstisidonnaisuus on hyvä tiedostaa. Tietyllä tavalla tämä voi tosin olla myös vahvuus, sillä kansainvälisen politiikan tutkimuksen johtopäätöksiä on perinteisesti sovitettu kaikille alueille tasapuolisesti, mikä ei ole ongelmatonta. Tietoisesti mannereurooppalaiseen historiaan perustuva tutkimusote mannereurooppalaisessa kontekstissa voi tuoda juurikin tarvittavaa historiallisuutta kansainvälisen tutkimiseen.

3 Aineisto ja menetelmä

Edeltävän luvun keskustelun perusteella puolustusyhteistyöstä ei voi puhua suoraan kausaalisiin käsitteisiin, itsenäisten toimijoiden ja rakenteiden toisiinsa vaikuttamisena. Järjestelmäteorian näkökulmasta kollektiiviset toimijat, toiminta ja kausaliteetti ovat ainoastaan havaintojen perusteella muodostettuja, yhteiskunnallisten järjestelmien sisäisiä itsekuvauksia. Niiden olemassaolon ja toiminnan ymmärtämiseksi on pureuduttava siihen, minkälaisia järjestelmiä ne ovat, miten ne kuvaavat itse itseään, ja miten ne muodostavat käsityksensä toimintaympäristöstään. Tässä tutkielmassa pyrin tähän tutkimalla NORDEFCON päätöksenteon tuloksia, eli sen kirjallisia asiakirjoja, sekä organisaation jäsenten havaintoja toiminnasta.

Asiakirja-aineisto koostuu NORDEFCONin itse keskeisimmäksi määrittelemistä asiakirjoista (central documents). Päätösasiakirjoja tutkimalla tavoiteltiin organisaation aiempien päätösten luomaa merkityshorisonttia eli menneen kommunikaation jälkiä. *Haastatteluaineisto* koostuu talvella 2021–2022 kootuista, NORDEFCONin poliittisen ohjausryhmän sihteeristössä työskentelevien virkahenkilöiden puolirakenteellistetuista haastatteluista. Haastatteluilla tavoiteltiin ”näkymää järjestelmää sisältä”, eli osittaista kuvaa siitä kommunikaatiosta, joka syntyy eri järjestelmätyyppien keskinäisvaikutuksessa. Käsittelen seuraavaksi näiden aineistojen rajauksia, perusteluja ja rajoitteita.

3.1 Päätösasiakirjat tutkimuskohteena

Organisaatio on järjestelmätyyppi, joka pyrkii redusoimaan järjestelmäkommunikaation kompleksiteettia saadakseen aikaan päätöksiä. Tyypillisesti tämä tapahtuu puiteistamalla päätökset kirjalliseen muotoon, jolloin organisaation tuleva sekä myös organisaation ulkopuolinen kommunikaatio voivat vuorollaan kytkeytyä tehtyyn päätökseen (Virtanen, 2015, s. 259). Päätökset voidaan kuitenkin myös esittää julkisessa tapahtumassa tai esimerkiksi videoidun poliittisen julkilausuman muodossa. Tekstimuotoiset asiakirjat, esitykset ja tapahtumat edustavat levittämismedioita (Verbreitungsmedien), joiden kautta kommunikaatio pystyy tavoittamaan vastaanottajan myös interaktiojärjestelmän ulkopuolella (Luhmann, 2012, s. 120–3). Levittämismedioiden kautta kommunikaatio voi

kytkeytyä kommunikaatioon myös sen alkuperäisen puitteistamisen jälkeisenä ajankohtana.

Koska organisaation asiakirjat edustavat jo puitteistuneita päätöskommunikaatiota, niistä on lähtökohtaisesti jätetty pois kaikki päätöksen kannalta ylimääräinen merkitys. Tavallaan organisaatiojärjestelmän tärkein tehtävä onkin unohtaa kaikki päätöksentekoon liittyvä kompleksisuus (Virtanen, 2015, s. 222–3). Muisti ja sen valikoivuus on siis keskeinen osa organisaation toimintaa: ominaisuus, jonka kautta järjestelmä välttää tukkimasta toimintaansa menneisyyteen liittyvällä informaatiolla (Luhmann, 2012, s. 349). Vaikka päätöksenteon kirjalliset lopputuotteet eivät voi kertoa meille paljoakaan päätökseen johtaneesta kommunikaation puitteistumisesta, ne voivat kuitenkin kertoa jotain organisaation itseymmärryksestä sekä siitä, minkälaisen ymmärryshorisontin sisällä organisaation tuleva päätöksenteko tapahtuu. Kaiken edellä mainitun huomioon ottaen olen asiakirjojen analyysissä lähinnä pyrkinyt tunnistamaan sellaisia kirjauksia, jotka voidaan teorian valossa tulkita viittauksiksi alajärjestelmäkommunikaatioon tai muihin organisaatioihin. Analyysin taustaolettamuksena on, että asiakirjojen ohjaus myös toteutuu NORDEFCON toiminnassa (ks. Wilson & Kárasón, 2020), ja että ne näin ollen kertovat jotain oleellista organisaation toimintalogiikasta ja suhteesta ympäristöönsä. Kuten analyysiluvun tekstissä tulee ilmi, monet haastatteluluvussa konkretisoituvista ja loppukeskustelussa käsiteltävistä teemoista nousevat esiin jo asiakirja-analyysissä.

NORDEFCON määrittää itse keskeisimpien julkisten asiakirjojensa suhteet ja sisäisen hierarkian muun muassa sotilastoiminnan yhteensovittamisen linjauksissa eli GUNOPissa (NORDEFCON, 2014, s. 8), joka on samalla NORDEFCON julkisuuteen antama organisaatiokuvaus (“The guidelines also provide a presentation of the NORDEFCON structure and processes for external actors”, s. 5). Hierarkiamäärittelyn sekä voimassaolon perusteella valitut asiakirjat muodostavat tutkielman kirjallisten aineiston ytimen, joka luo taustan haastatteluiden tulkinnalle. Voimassa olevia ohjausasiakirjoja on täydennetty edeltävien vuosien vuosiraporteilla. Muihin asiakirjoihin, kuten vanhempiin strategioihin, viitataan tekstissä tarpeen mukaan, lähinnä teemojen selkeyttämiseksi.

Keskeisin voimassa oleva ohjausasiakirja on NORDEFCON perustamisasiakirja, eli

vuoden 2009 *Memorandum of Understanding* (Gade ym., 2009). MoU on poliittinen asiakirja, joka asetti ja määrittää yhä organisaation korkeimman tason tavoitteet. Näitä ovat muun muassa kattava yhteinen lähestymistapa puolustusasioihin ja strategisiin ja poliittisiin haasteisiin, asevoimien operatiivisen kyvyn vahvistaminen, kustannustehokkuus, teknologinen hyöty ja puolustusteollisuuden kilpailukyky (ibid., s. 3). *Vision 2025* -julkilausuma (Bakke-Jensen ym., 2018) puolestaan tarkentaa yhteistyön tavoitteita viiden Pohjoismaan puolustusministerien suulla. Voimassa oleva visio on lyhyt, vain noin kolme sivua pitkä, ja se on hyväksytty Oslolla marraskuussa 2018. Visio on viimeisin useiden samanlaisten julkilausumien sarjassa (edellisen vision kehityksestä ks. Kárason, 2019).

MCC Action Plan 2019-2022 (NORDEFECO, 2019), edustaa samaa asiakirjatyyppeä kuin visio, mutta sotilaallisen toiminnan yhteensovittamisen osalta. Koska asiakirja on hierarkkisesti alemmalla tasolla kuin perustusasiakirja tai visio, sen voi olettaa kuvaavan päätöksentekokommunikaation ketjua, johon ovat vaikuttaneet aikaisempi organisaation sisäinen päätöksenteko. Sotilaallisen tason toimintaa ohjaa myös jo aiemmin mainittu *Guidelines for NORDEFECO military level operating procedures* eli *GUNOP* (NORDEFECO, 2014). Neljälläkymmenellä sivullaan se on tässä käsiteltävistä asiakirjoista ylivoimaisesti pisin ja menee osin hyvinkin yksityiskohtaiselle tasolle käsitelmäärityksessä ja erilaisten prosessien kuvauksissa.

Vuosirapporteista (Annual Reports) tarkastellaan tässä tutkielmassa vuosien 2018, 2019 ja 2020 raportteja (Danish Ministry of Defence, 2021; Ministry of Defence Sweden, 2020; Norwegian Ministry of Defence, 2019). Raportit ovat *Vision 2025* -julkilausuman koskettamalta ajalta julkaistut raportit. Samalla raportit kattavat vuoden ennen koronaviruspandemian puhkeamista ja pandemia-aikaa, jonka saattaisi olettaa näkyvän aineistossa jollakin tapaa. Raportit julkaistaan aina käsittelemäänsä vuotta seuraavana vuonna. Raportit on otettu mukaan analyysiin, sillä ne ovat jo tehdyistä päätöksistä kertovia asiakirjoja, joissa toimia ja päätöksiä asetetaan organisaation nimiin. Ne ovat siis osa organisaation muodostumista kollektiivisena toimijana ja heijastelevat jossain määrin organisaation itsekäsitystä, sekä sitä, minkälaisia toimia NORDEFECOn nimiin kollektiivisena toimijana annetaan.

3.2 Virkahenkilöt tutkimuskohteina

Haastateltavia oli neljä, yksi jokaisesta Pohjoismaasta pois lukien Islanti, jonka kanssa haastattelua ei saatu teknisistä ja aikataulusyistä onnistumaan. Tutkielman haastateltavat työskentelevät NORDEFCON PSC:n sihteeristössä nuoremman virkahenkilön (desk officer) tehtävissä. Haastateltavat tavoitettiin alustavasti sihteeristön suomalaisen jäsenen kautta. Puolirakenteelliset haastattelut perustuivat haastattelukehikkoon, joka löytyy tutkielman liitteenä. Haastattelut toteutettiin etänä videoyhteyden avulla. Analyysi perustuu litteroituihin haastatteluäänitteisiin. Haastateltavat ovat saaneet tutustua haastatteluidensa litterointeihin ja tehdä tarvittaessa korjauksia tai selvennyksiä. Haastateltavia ei ole eritelty aineistossa maittain, joten sitaatteja ei voida yhdistää henkilöön.

Puolustusyhteistyössä korostuu hallinnon ja poliittisen ulottuvuuksien lisäksi sotilaallinen ulottuvuus. Näistä olen kuitenkin kokonaan rajannut viimeiset kaksi tutkielman ulkopuolelle. Miksi tutkia juuri virkahenkilöitä?

Ensimmäinen ja tärkein perusteluni rajaukselle on virkahenkilöiden ja asiantuntijoiden merkitys pohjoismaiselle yhteistyölle yleisesti (Nedergaard, 2009; Temmes, 2008) ja pohjoismaiselle puolustusyhteistyölle erityisesti (Bredesen & Friis, 2019). Kansainvälinen taso rakentuu merkittävässä määrin virkahenkilöiden päivittäisen työn kautta, ja heillä on merkittävä rooli puolustusyhteistyön käytännön onnistumisessa tai epäonnistumisessa. Tältä osin luonnollinen rinnastus voisi olla myös diplomaatit, joiden jokapäiväisen työn käytännöt muodostavat merkittävän osan valtioiden välisestä kommunikaatiosta (Adler-Nissen, 2015). Haastateltavat myös tunnistivat itsensä tästä vertauksesta, joskin juuri tämä aspekti ei nouse erityisesti tulkintaluvussa esiin.

Toiseksi NORDEFCON sihteeristö on itsessään mielenkiintoinen tutkimuskohde. Sihteeristö ei ole formaali organisaatio, vaan niin sanotusti virtuaalinen sihteeristö. Tämä tarkoittaa, että sen jäsenet ovat omissa puolustushallinnoissaan toimivia nuorempia virkahenkilöitä, joiden tehtävänä on yhteensovittaa policy- ja operatiivinen taso toisiinsa. Vaikka policy-taso ei sinänsä ole enemmän tai vähemmän merkityksellinen kuin poliittinen tai sotilaallinen taso, tutkimusasetelman näkökulmasta se on kuitenkin oivallisesti sijoittunut. Jos mielenkiinto kohdistuisi erityisesti puolustus*poliittisiin* päätöksiin, katse olisi parempi kohdistaa poliitikkojen

julkilausumiin, kansallisiin poliittisiin päätöksiin sekä kansainvälisiin sopimuksiin. Jos taas mielenkiinnon kohteena olisi sotilaallinen taso, olisi puolestaanmielekkäämpää tutkia päivittäisen operatiivisen toiminnan puitteistumista. Policy-organisaation päätökset myös puitteistuvat useimmiten julkisten asiakirjojen muotoon, joihin käsiksi pääsy ja joiden käsittely helpottaa tutkimustyötä.

Lopuksi näen, että sihteeristön suhteellinen nuoruus virkaiässä lisää todennäköisyyttä siitä, että heidän näkemyksiään leimaavat organisaatiojäsenyyden tuottama, "virallinen" käsitys organisaation toiminnasta. Kansallisen puolustuksen järjestelyihin ja puolustusyhteistyöhön liittyy toki paljon salassa pidettävää tai poliittisesti herkkää asiaa, jota ei ole luvallista jakaa oman organisaation ulkopuoliselle; ongelma, joka tietysti jossain muodossa toistuu kaikessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Nämä tekijät huomioon ottaen uskon, että huomion kohdistaminen policy-tasolle, jossa suurin osa työstä on lähtökohtaisesti pohjoismaisten julkisuuslakien piirissä ja jossa poliittinen diskurssi pyritään yhdistämään käytännön tason sotilaalliseen tai muuhun toimintaan, antaa hyvän kuvan siitä, miten eri kommunikaatiojärjestelmät kohtaavat ja muotoutuvat käytännön päätöksiksi.

3.3 Analyysimenetelmä

Eräs Luhmannin yhteiskuntateorian etu tätä tutkielmaa ajatellen on, että sitä on kehitetty pisimmälle juurikin organisaatioiden tutkimuksen saralla (Bakken & Hernes, 2003). Samalla erittäin laajaa organisaatioteorian kenttää on hyödynnetty verrattain vähän maailmanpolitiikan tutkimuksessa, ehkä koska organisaatioita koskevien havaintojen sijoittaminen laajempaan kansainväliseen asiayhteyteen on haastavaa (Albert & Hilkermeier, 2004b, s. 179). NORDEFCON kaltainen monikansallinen järjestelmien kohtaamispaikka on siis oivallinen tutkimuskohde Luhmannin teorian soveltamiseksi maailmanpolitiikkaan. Jo aiemmin mainittu Matti Virtasen väitöstutkielma sisältää tapaustutkimuksen lääketieteen eettisestä neuvottelukunnasta ETENEstä (Virtanen, 2015), moniäänisestä organisaatiosta, jonka tarkoituksena on yhdistellä eri alajärjestelmistä kumpuavaa kommunikaatiota, ja puitteistaa nämä kirjallisiksi päätöksiksi, kuten kannanotoiksi. Eettisen neuvottelukunnan ja kansainvälisen yhteistyön foorumin välillä on luonnollisesti

suuria eroavaisuuksia, ei vähintään eettisen keskustelun näyttelemän roolin osalta. Kahdella organisaatiolla on kuitenkin myös tärkeitä yhtymäkohtia: molemmat toimivat omissa asiayhteyksissään useiden järjestelmätyyppien risteämäkohdassa ja joutuvat yhdistelemään ja sovittamaan moniäänistä ja -alaista kommunikaatiota yhteiskunnallisesti vaikuttaviksi päätöksiksi (Virtanen, 2015). Maailmanpolitiikan tutkimuksen kannalta kohteen mielenkiintoisuutta lisää se, että vaikka Luhmannin näkökulmasta on olemassa vain yksi ihmisten yhteiskunta, NORDEFCON kaltaisessa organisaatiossa puitteistuvat päätökset siirtyvät viiteen sisäisesti eriytyneeseen poliittiseen, juridiseen, taloudelliseen ym. järjestelmään; arkikielellä puhuttaessa eri yhteiskuntiin. Olen analyysissä pyrkinyt käyttämään sanaa vain sen teoreettisessä merkityksessä.

Analyysiä ohjaa Virtasen (2015, s. 240–2) yleiseen järjestelmäteoreettiseen metodologiseen malliin perustuva *tutkimussapluuna*, joka tässä tutkielmassa on seuraavanlainen: Tutkielman *kohtena* on sihteeristön toimintaan liittyvä kommunikaatio niiltä osin, kun se kytkeytyy haastattelutilanteeseen. *Näkökulmana* on organisaation suhde ympäristöönsä jatkuvasti uusintuvana ja muotoutuvana. *Taustateoriana* on näkemys organisaatiosta päätöksentekoa ketjuttavana systeeminä; itsenäisten järjestelmätyyppien kohtaaminen ja keskinäinen vaihdanta organisaation sisällä ja suhteessa sen päätöksentekoon; huomio sekä alajärjestelmien ja organisaation, että organisaation ja interaktion vuorovaikutuksissa; organisaation päätökset organisaation ulkopuolisten päätösten perustana; sekä merkitysten muodostuminen sisällöllistä, ajallista ja sosiaalista ulottuvuutta myöten. *Välineinä* toimivat organisaation jäsenten haastattelut ja kirjallisen aineiston analyysi, huomioiden erityisesti vaihtoehtoista valitsemisiin ja prima facie itsestäänselvyksiin. *Tavoitteena* on tuottaa kuvaus organisaation (osan) päätöksenteosta, sitä puitteistavista tekijöistä, sen suhteista ympäröivään yhteiskuntaan sekä tarkastella järjestelmäteorian soveltamisen toimivuutta monenvälisen pohjoismaisen yhteistyön kuvaamisessa.

Käytännössä analyysi eteni kolmivaiheisesti. *Ensimmäisessä, valmistelu- ja haastatteluvaiheessa* muodostin tutkimussapluunan perusteella haastattelurunon, joka ohjasi löyhästi haastattelujen etenemistä, ja toteutin suunnitellut haastattelut. Haastattelutilanteessa pyrin seuraamaan haastateltavien esiin nostamia teemoja

esimerkiksi pyytämällä heitä selventämään sanomaansa tai priorisoimalla esittämiensä vaihtoehtojen välillä. *Toisessa, analyysivaiheessa* koodasin asiakirja-aineiston alaluvussa 3.1 esitetystä järjestyksessä ja litteroidut haastattelut aikajärjestyksessä (Alasuutari, 2011). Koodaamisessa pyrin tunnistamaan merkityksenantoja, jotka viittasivat tiettyyn toiminnalliseen alajärjestelmään, kollektiiviseen toimijaan tai aikaisempaan päätöskommunikaatioon. Huomioin koodauksessa myös kommunikaation jakautumisen sisällölliselle, sosiaaliselle ja ajalliselle merkitysulottuvuudelle siltä osin, kun näin sen tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisenä. *Kolmannessa, teemoitteluvaiheessa* irroitin koodatut tekstikappaleet alkuperäisestä asiayhteydestään, tiivistin ne luettavampaan muotoon ja järjestelin ne uudestaan aineistosta havaitsemieni teemojen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Nämä teemat on esitetty analyysiluvussa ja tulkintani ja huomioni on taas hajautettu analyysi- ja keskustelulukujen välille. Totean tässä yhteydessä, että teemoittelu nousee analyysistä, eikä perustu esimerkiksi suoraan haastattelurungon rakenteeseen (vrt. Juhila, 2021).

3.4 Menetelmävalinnan rajoitteista

Tutkielman aikajänteeseen sekä matkustamiseen liittyvistä käytännön syistä ja tutkielman laajuuden puitteissa en tule käyttämään etnografisia tai pitkäaikaisia tarkkailevia menetelmiä. Tämä on tutkielman kannalta menetelmällinen heikkous, sillä kommunikaatio puitteistuu suurissa määrin juuri interaktiojärjestelmän toiminnan kautta, eli ihmisten kohtaamisissa ja päivittäisessä työskentelyssä. Nämä osat NORDEFCON sihteeristön toiminnasta rajautuvat nyt havainnoidun ulkopuolelle. Kommunikaation konkreettinen puitteistuminen ei siis näy kovin hyvin haastatteluaineistossa, vaan merkityksen muodostus on jossain määrin jo tapahtunut muualla. Tämä näkyy myös sitä kautta, että erityisesti asiakirja-aineistossa sosiaalinen ulottuvuus eli viittaukset siihen, millaisia organisaation jäsenet ovat ihmisinä, puuttuu käytännössä kokonaan. Kuten tulee näkymään analyysiluvun toisessa osassa, myös haastatteluaineistossa sosiaaliset merkityksenannot jäävät enimmäkseen haastateltavien organisatoristen roolien katveeseen. En näe näitä aineiston puutteita tutkimusasetelman kannalta kriittisinä, koska pyrin tutkielmassa ennen kaikkea tunnistamaan organisaation kytkentöjä muihin järjestelmiin kansainvälisen kontekstissa. Sosiaalisen ulottuvuuden vahvempi tunnistaminen ja

siihen syventyminen olisi myös kasvattanut tutkielman pituutta suhteettomasti. Näen siis voivani hyväksyä menetelmän rajoittuneisuuden tältä osin. Aiheeseen syventyminen tarkkailevien menetelmien keinoin voisi kuitenkin olla hyvä jatkotutkimuksen aihe.

Islannin pois jääminen lopullisesta aineistosta on harmillinen puute. Islannin rooli NORDEFKOssa on mielenkiintoinen siinä mielessä, että maalla ei ole omia asevoimia, vaan sen maanpuolustus perustuu täysin NATOon. NORDEFKOssa maa osallistuu vain policy-toimintaan, kuten nousee esiin haastatteluaineistossa. Tämän näkökulman mukaan saaminen olisi täydentänyt aineistoa. Toisaalta samaisista syistä Islannin osallistuminen pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön on hyvin rajallista. Islannin näkemyksen voi jossain määrin olettaa seuraavan samoja ratoja kuin kahden muun NATO-maan, eikä poisjääminen ole tutkimusasetelman kannalta katastrofaalista.

4 Analyysi

4.1 Asiakirjat

4.1.1 Memorandum of Understanding

NORDEFCON perustusasiakirja eli Memorandum of Understanding (MoU) edustaa viiden Pohjoismaan välistä kehyssovimusta siitä, miten pohjoismainen puolustusyhteistyö tulee järjestää. Asiakirja on jaettu kymmeneen kappaleeseen (section), jotka käsittelevät yhteistyöorganisaation tavoitteita, soveltamisalaa, organisaatiota, toimintatapoja, konfliktinratkaisujärjestelyitä ja suhdetta muihin, sekä organisaation sisäisiin että ulkoisiin asiakirjoihin.

Hyvä aloituspiste lienee se huomio, että NORDEFCOa ei ole ollut organisaationa olemassa ennen asiakirjan laatimista. Se ei ole kuitenkaan ilmestynyt tyhjästä, vaan lopullisen päätöisasiakirjan julkaisua on edeltänyt, paitsi muiden organisaatioiden tekemä pitkäaikainen keskustelu ja valmistelutyö, myös aikaisempien organisaatioiden toiminta. Muodollisesti päätöisasiakirja lakkauttaa aikaisemmat yhteistyöorganisaatiot ("On the date of coming into effect of this MoU ... NORDCAPS ... NORDSUP ... [and] NORDAC ... will be terminated by an agreement between the parties", s. 6).

Käytännön vaikutus kuitenkin on, että aikaisempien organisaatioiden ylläpitämä kommunikaatio kytkeytyy suoraan uuden organisaation päätöskommunikaatioon (“is to be interpreted as a reference to the organisational structure according to this MoU”, s. 7). “Under the auspices of this MoU”-muotoilu antaa samalla työkalun järjestelmän itseymmärryksen muodostamiselle: NORDEFCON määrittävät ne sopimukset, järjestelyt, toiminta ja hankkeet, jotka kuvaillaan olevan sen perustusasiakirjan suojeluksessa. Asiakirja mahdollistaa uuden organisaatiojärjestelmän itseymmärryksen ja päätöskommunikaation ketjuuntumisen uusiksi, nyt NORDEFCON päätöksiksi.

MoU on siis päätös, aikaisemman päätöskommunikaation tuote. Tämä näkyy jo asiakirjan kansilehdessä (s. 1), jossa nimetään ne kollektiiviset toimijat, joiden välillä yhteisymmärrys on muodostettu: Tanskan ja Norjan kuningaskuntien sekä Suomen tasavallan puolustusministeriöt, Islannin ulkoministeriö ja Ruotsin kuningskunnan hallitus. Vaikka organisaation syntyyn liittyvä päätöskommunikaatio annetaan näiden kollektiivisten toimijoiden nimiin, asiakirja sisältää kosolti viittauksia myös siihen, miten nämä toimijat käytännössä osallistuvat organisaation päätöksentekoon: edustajiensa kautta. Asiakirjan allekirjoituslehdellä (s. 8) on nimetty asiakirjan allekirjoittajat allekirjoittamistilaisuuteen, eli interaktiojärjestelmän aktivoitumiseen, liittyvän aika- ja paikkaviittauksen ohessa (“Signed in Helsinki, on 4 November 2009, in five originals”). Myös muualla asiakirjassa esiintyy sisältöviittauksia interaktiojärjestelmän toimintaan, ennen kaikkea organisaation päätöksentekoon ja erimielisyyksien ratkaisuun liittyen (“Any dispute ... will be resolved through negotiations ... at the lowest level possible”). Näin jopa tavoilla, jotka voivat toimia kommunikaation kiinnittymispisteenä, vaikka muodollinen organisaatio olisi lakannut toimimasta (“If the MoU is terminated, or if any of the Participants withdraw from the MoU, the Participants will initiate negotiations to settle all outstanding issues ...”).

Aikaulottuvuus esiintyy MoU:ssa sekä tarkkoina päivämäärinä, että tiettyihin asiyhteyksiin kytkeytyvinä, epämääräisinä viittauksina. Jälkimmäistä edustavat erityisesti asiakirjan tavoiteviittaukset, jotka osoittavat sekä menneisyyteen (“longstanding cooperation”, s. 2) että tulevaisuuteen (“strive for a common understanding”, s. 3). Tavoitteissa on näkyvillä se kaksitasoisuus, joka syntyy organisaation autopoiesiksessa: tavoitteet asettavat sen viiteongelman, jonka vuoksi

järjestelmä on olemassa, mutta jonka ratkaisu samalla tekisi sen tarpeettomaksi. Tämä näkyy myös muissa, esimerkiksi ristiriitojen ratkaisemista koskevissa kirjauksissa, jotka aktivoituvat vain, jos havaitsija myöhäisemmällä merkityksenannon hetkellä näkee, että järjestelmän nykytila vastaa kuvattua, hypoteettista tilaa (“In case of conflict ...”, s. 4). Päätöksenteon vaiheisiin ja roolitukseen liittyy useita aikaulottuvuuksia (“steer, identify, develop, implement and monitor”, s. 4), Asiakirja myös asettaa itsensä voimaan ilman päättymistä (“This MoU will remain in effect for an indefinite period of time”, s. 7).

Luonnollisesti asiakirjassa esiintyy paljon alajärjestelmäviittauksia. Talouskommunikaatiolle on kytkentöjä muun muassa MoU’n tavoitteiden määrittelyssä (“optimum resource allocation and cost-efficiency – – competitiveness of the defence industry”, s. 3). Talousviittauksia käytetään myös olemassa olevan talouskommunikaation rakenteiden varjelemiseksi (“each Participant will cover its own expenses”, s. 5). Useimmat alajärjestelmäviittaukset kuitenkin kytkeytyvät sisällöllisesti lakiin. Lakiviittaukset toimivat ennen kaikkea suhteuttamalla yhteistyön rajoja kansallisiin oikeusjärjestelmiin (“not intended to conflict with national legislation”, s. 4). Laki ja politiikka puolestaan yhdistyvät viittauksissa kansainväliseen lakiin (“Having regard to the Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces [NATO SOFA] done at London on 19 June 1951”, s. 2). Näillä viittauksilla pyritään myös osaltaan erottelemaan kuvattu yhteistyö omaksi järjestelmäkseen (“Any dispute ... will not be referred to any national or international tribunal or other third party for settlement”, s. 6).

Keskeinen osa alajärjestelmäviittausten logiikkaa ovat viittaukset valtio-organisaatioon ja valtioon kollektiivisena toimijana. Kansainvälinen laki on osin poliittista, koska se perustuu käsitykseen suvereneista valtioista, jotka sopivat keskenään kansainvälisiä sopimuksia. Valtio-organisaatiot ovat myös keskeisiä toimijoita kansainvälisen sodan ja rauhan järjestelmän kannalta, joka kannattelee koko NORDEFCON toiminta-ajatusta (“The purpose ... is to strengthen the Participants’ national defence”, s. 3). Vaikka viittaukset hallintoon usein määrittellään lain tai politiikan käsittein, ne ovat ennen kaikkea viittauksia valtion päätöksentekojärjestelmiin ja sen alaorganisaatioihin, ennen kaikkea

puolustusvoimiin. Näiden kautta manifestoituu se yhteinen tai parannettu suorituskyky, jota asiakirjassa tavoitellaan. Valtionhallintoon liittyvät myös kirjaukset turvaluokitteluista ("Any classified information and material"), jotka ovat omalta osaltaan perua aikaisemmasta kansainvälisestä standardoinnista (vrt. Laki kansainvälisistä tietoturvallisuusvelvoitteista, 2004).

Sotilasala esiintyy kautta asiakirjan sekä viittauksina maiden puolustusvoimiin organisaatioina että viittauksina niiden toimintaan omana tiedon ja käytänteiden järjestelmänään ("military advice", s. 5). Organisaation funktio alajärjestelmäkommunikaation välisenä kääntäjänä ja välittäjänä (vrt. Barry, 2013) korostuu niissä kohdissa, joissa ominaista tietoa on "siirrettävä" organisaatiotyyppien välillä niin, että toisen järjestelmän kommunikaatio pystyy kytkeytymään siihen ("Nordic Military Coordination Committee ... identif[ies] and forward[s] policy related matters to the Nordic Defence Policy Steering Committee", s. 5). Edellisen esimerkin verbi "identify" kuvastaa myös sitä, miten NORDEFCON policy-taso ottaa sisäänsä sotilasalan tuottamaa, sotilaallista tietoa ("military advice") ja, antamalla sille merkityksiä, tehden siitä osan policy-organisaation itseymmärrystä. Tämä itseymmärrysten luominen ja yhdenmukaistaminen onkin koko NORDEFCON-projektin keskeinen ääneen lausuttu tavoite ("strive for a common understanding of defence related strategic and policy issues of common interest", "efficient common solutions", s. 3). Tätä voisi kuvailla myös eri maiden turvallisuusjärjestelmien kommunikaation kytkeytyminen niin, että se sisältää osana itseään myös ymmärryksen muiden maiden organisaatioiden toiminnasta.

4.1.2 Vision 2025

Visio on muodoltaan strategia-asiakirja, joka pyrkii puitteistamaan tulevaa päätöskommunikaatiota ja parantaa sen ketjuuntumisen todennäköisyyttä. MoU'n tapaan myös Vision ovat allekirjoittaneet maiden silloiset puolustusministerit, jotka myös esiintyvät tekstin alussa me-muodossa, poliittisten tehtäviensä edustajina. Visio on siis selkeimmin politiikkajärjestelmään kytkeytyvä päätösasiakirja. Visio viittaa suoraan MoU'hun jatkaen sen tekstiä ja tarkentaen sen tavoitteita ("The following political guidance – – Targets for 2025"). Vision kytkenät kansallisen ja kansainvälisen politiikan järjestelmiin näkyvät erityisen hyvin sen perusteluissa, joissa kuvataan ulko- ja turvallisuuspoliittista toimintaympäristöä käyttäen juuri

sellaisia sanamuotoja ja määritelmiä kuin käyn läpi tutkielman johdannossa (“The security challenges in our region ... buildup of military forces, as well as terrorism and increasing hybrid challenges including cyber”). Vuoden 2018 Visiossa yhteistyötä myös asemoidaan olemassa oleviin kansainvälisen politiikan rakenteisiin, kuten YK:hon, EU:hun ja NATOon, sekä valtio-organisaatioihin, kuten Viroon, Liettuaan, Latviaan sekä Yhdysvaltoihin (“the transatlantic partnership”).

Kuten aiemmin MoU:ssa, Visiossa viitataan teknologiaan. Erityisesti tämä nousee esiin tiedonkulun yhteydessä (esim. “Improved ... situational awareness ... in all relevant domains, through real-time information- [sic] and data sharing – – improve our resilience in the light of ... growing cyber threats.”). Tämä aspekti NORDEFCON toiminnasta nousee esiin kautta aineiston, ja käsittelen sitä erikseen tutkielman keskusteluluvussa.

4.1.3 Guidelines for NORDEFCON military level operating procedures

Niin kutsuttu GUNOP siirtää katseen strategisista tavoitteista organisaatiojärjestelmän toiminnan ohjaamiseen, eli organisaation sisäisen päätöskommunikaation puitteistumiseen. Siinä kuvatut, aiemmat päätökset toimivat puitteistumisen tuleville päätöksille ja rajaavat organisaation jäsenten käyttäytymisen odotusarvoja (“The [working] groups should work according to the principles stated in this document ... be terminated when the task is accomplished”). GUNOPissa esiintyvät sisältöviittaukset kattavat rooleja (“chair”, “Flag-officers”, “Project Manager”), kollektiivisia toimijoita (“working group”, “Forum of Experts”, “Lead nation”), toimia (“study ... project ... implemented activities”, s. 16ff.) ja erilaisia asiakirjoja. Sisällöille luodaan usein sisäistä hierarkiaa ajallisten viittausten kautta (“This section describes the most regular sequence of events in transforming an idea into becoming an implemented activity”, s. 23). Viittaukset organisaation “ulkopuolelle” kohdistuvat samoihin järjestelmiin ja organisaatioihin kuin MoU:ssa, joskin GUNOPissa nämä ovat vähemmistössä organisaation sisäisiin päätösviittauksiin nähden.

Monet organisaation itseviittaukset, jotka GUNOPissa näkyvät päätöspuitteistumisenä, toimivat kaventamalla odotuksia tulevan kommunikaation välitys- eli muotokomponentista. GUNOP esimerkiksi määrittelee tietyt suunnitteluun

käytettävät asiakirjapohjat, jotka löytyvät sen liitteistä (s. 4). Saman välitysmuodon toistuva käyttäminen organisaation kommunikaatiossa sekä kommunikaation sitominen aikoihin, paikkoihin ja vastuisiin helpottavat kommunikaation vastaanottamista tulevaisuudessa. Saman vaikutuksen antavat tarkat sisällölliset ja ajalliset viittaukset teknologiaan, esimerkiksi organisaation sisäiseen ALLVIS-tietojärjestelmään (“Update own activities on the Portfolio Management site on the main page on ALLVIS, at least four-times/year”, s. 13, ks. myös 31ff.). Teknologia esiintyy ylipäänsä monissa muissa, esimerkiksi taloudellisissa viittauksissa (“travel expenses etc. should be kept at a minimum by making use of VTC and other technical solutions”).

GUNOPin sisältämät päätöksentekoprosessien kuvaukset ovat tärkeä osa organisaation itsekuvausta. Osoituksena NORDEFCON suhteellisesta operatiivisesta itsenäisyydestä organisaatiojärjestelmänä sen itsekuvauksissa on huomioitu myös järjestelmän itsekuvausten muuttaminen (“Document – change management”, s. 5). Tällaiset kirjaukset edustavat järjestelmän itse tuottamaa ajallista asymmetriaa, jonka kautta myöhemmille organisaation työtapaan liittyville päätöksille voidaan antaa etusija viittaamalla uudempi/vanhempi-erittelyn perusteella GUNOPeihin. Kutsumalla näitä myöhempiä päätöksiä saman asiakirjan “versioiksi”, organisaatio luo kollektiivisen itsekuvauksen läpi ajan yhtenäisenä järjestelmänä. Näissä kirjauksissa siis näkyy tapahtumien ja rakenteiden, eli muutoksen ja pysyvyyden, keskinäisriippuvuus ja samanaikainen olemassaolo.

Asiakirjan itseään koskevien kirjausten kaltaisesti myös muut tehdyt päätökset voidaan antaa organisaation sisäisten kollektiivisten toimijoiden, kuten työryhmien tai organisaation tasojen nimiin, viittaamalla järjestelmän aiempiin, esimerkiksi GUNOPissa annettuihin itsekuvauksiin (“The *military level organisation consists of the Nordic Chiefs of Defence [CHODs], the Nordic Military Coordination Committee [MCC], the Coordination Staff [CS] and the Cooperation Areas [COPAs] ... The military level ensures the coordination and management of the cooperation between the participating nations Armed Forces ...*”², s. 10). Näin erilaiset kommunikaatiot voidaan “kohdistaa” oikeaan osaan järjestelmää (vrt. “Identify and forward policy related matters”, “Provide military advice”, “Facilitate information exchange”), ja

---

² Korostukset minun.

kommunikaatio voi jatkua ilman ristiriitoja.

Vaikka kuvaan tässä tekstissä NORDEFCON johdonmukaisesti "organisaationa", on hyvä muistaa, että teen niin Luhmannilaisessa merkityksessä. Tällä tarkoitan siis päätöskommunikaatiota ketjuttavaa, autopoieettista ja operationaalisesti sulkeutunutta järjestelmää. NORDEFCON ohjausasiakirjoissa painotetaan, että se ei ole organisaatio vaan yhteistyön kehysrakenne, jonka päätökset tehdään kansallisesti ("...a structure to enable and enhance the cooperation between the participating nations. It is not meant to be a large organisation with a supranational mandate ... To the furthest extend possible, issues should be handled within, or as soon as possible be transferred to the national chains of command", s. 6). Samalla GUNOP kuitenkin vaatii jäsenlistojen ylläpitämisen organisaatioon nimetyistä jäsenistä. Järjestelmäteorian näkökulmasta organisaation itsekuvaus foorumina on siis sinänsä yhdentekevä: organisaatiolla joko on päätöspremissit ja jäsenkanta, tai sitä ei ole (Albert & Hilkermeier, 2004a, s. 193). Tämä siitäkin huolimatta, että toiminnan alullepanijat, pohjoismaiset valtiot, voisivat periaatteessa lakkauttaa toiminnan poliittisella päätöksellä. Sama kriteeri pätee esimerkiksi valtionyhtiön toiminnan lakkauttamisessa, joskin tuolloin poliittisen päätöksen lisäksi kyseessä voisi vain olla myös toinen kriteeri, kuten rikos, konkurssi tai yhtiön myynti.

NORDEFCON kokouksia koskevat kuvaukset ("6.4 Briefings", s. 28ff.) tuovat esiin interaktiojärjestelmän keskeisen roolin muiden järjestelmätyyppien kommunikaation puitteistajana. Aktivoimalla interaktiojärjestelmää eli tuomalla eri rooleissa toimivat jäsenet läsnäoleviksi, refleksiivisen havaitsemisen tilaan, päätöskommunikaatio voi tihentyä äärimilleen ("Briefings provide a forum in which the PO [Project Owner] can issue additional guidance or make decisions", "...ensure focus and unity of effort"), ja redusoida maailman kompleksiteettia informaatioksi ("At MCC meetings progress should be shown by using Power-Point slides with "traffic lights" indicating current status. Explanatory remarks should be made describing deviations from the 'normal' [green] status"). Interaktiojärjestelmän toimintaan liittyvät kirjaukset aktivoivat myös sosiaalista merkitysulottuvuutta siltä osin, että kuvatut prosessit yrittävät ratkaista jäsenten välisten erimielisyyden ongelmaa; ongelmaa, jota ei olisi olemassa, jos jokainen jäsen ei olisi ympäristöään havainnoiva ja itsenäisesti merkitystä muodostava yksilö. Sosiaalinen ulottuvuus nostaa päätänsä myös

kunnioituksen käsitteen kautta (“All international cooperation requires understanding and respect for the participant’s methods and culture. The work in NORDEFECO is based on mutual respect among the participants”, s. 7).

4.1.4 MCC Action Plan 2019-2022

Jos NORDEFECO:n MoU ja visio ovat asiakirjoja, joiden avulla organisaatio puiteistaa poliittista ja juridista kommunikaatiota päätöksiksi, sotilaskomitean toimintasuunnitelma edustaa tämä tutkielman näkökulmasta paitsi organisaation sisäistä päätöskommunikaation puiteistamista, myös kytkeytymistä sotilasalaan. Toimintasuunnitelman kautta muotoutuvat ne konkreettiset alatyöryhmät (COPA), jotka ohjaavat varsinaista sotilastoimintaa ja jotka yhdenmukaistuvat kommunikaation odotusarvoja eri sotilasorganisaatioiden kesken.

Toimintasuunnitelman julkinen osa on lyhyt asiakirja, ja suurin osa sen kuvaamasta suunnittelusta on rajattu salassa pidettäviin liitteisiin: yksityiskohtaisiin tehtävälisteriin, tavoitteisiin ja viestintätoimiin toimintasuunnitelman kattamille vuosille. Tältä osin toimintasuunnitelmat edustavat organisaation konkreettisinta päätöksentekokommunikaatiota: aikaan, paikkaan ja toimintaan liittyvää kommunikaation intensifiointia äärimmilleen, jotta logistisesti monimutkaiset sotilaalliset koneistot henkilöstöineen ja materiaaleineen saadaan liikkumaan samaan paikkaan ja samaan aikaan halutulla tavalla.

4.1.5 Annual Report 2018, 2019 ja 2020

Rakenteellisesti kolmen vuosiraportin välillä ei ole merkittäviä eroja. Kaikki raportit alkavat kyseisen vuoden puheenjohtajamaan poliittisen edustajan, yleensä puolustusministerin, esipuheella (vuonna 2018 Norja, 2019 Ruotsi ja 2020 Tanska). Tämän jälkeen raporteissa toistetaan Vision 2025 -julkilausuman päätavoitteet, jotka luonnollisesti esiintyvät allekirjoittamisvuoden 2018 raportissa ensimmäistä kertaa. Näiden lisäksi kaikille raporteille yhteistä on puheenjohtajamaan tavoitteiden kertaaminen ja arviointi, NORDEFECO:n muodollisen organisaatorakenteen kuvaaminen, yhteistyöalueiden (COPA) läpikäynti sekä vuoden aikana järjestettyjen kokousten, tapahtumien ja harjoitusten listaaminen. Raporttien loppuista löytyvät myös seuraavan vuoden puheenjohtajamaiden tavoitteiden asettelut. Asiakirjojen

pituserot (järjestyksessä 11, 28 ja 20 sivua) perustuvat pääosin näiden otsikoiden alle aseteltuun sisältöön ja taittoon. Koronaviruspandemia mainitaan asiakirjoissa vain kerran, vuoden 2020 raportin esipuheessa.

Koska eri valtio-organisaatioiden NORDEFCoa hoitavien rakenteiden voi olettaa olevan erilaisia, vuosiraporttien muotoon voi lukea saman tapaisen funktion kuin sisäisillä, määrämuotoisilla asiakirjapohjilla on: organisaation yhtenäisyyden luominen sen sisäisistä eriävyyksistä huolimatta. Erilaisuutta alleviivaa se, että yhteistyöryhmien nimissä esitellyt hankkeet, kuten kriisinhallintakoulutus, tekninen yhteistyö ilmavalvonnassa, harjoitukset tai huoltovarmuuteen liittyvät aiesopimukset, ovat kuitenkin hyvin erilaisia. Yhdistävä tekijä on lähinnä se, että kaikki nimetään NORDEFCon ”tekemiksi”. Saman muodon toistaminen jokaisessa raportissa aktivoi ajallisen ulottuvuuden pysyvän (rakenteellisen) aspektin, sisällön vaihtuminen taas muuttuvan (tapahtuma-)aspektin.

Muusta kirjallisesta aineistosta eroten, vuosiraportit suuntautuvat pääosin ajallisesti taaksepäin, tehtyihin päätöksiin ja menneisiin tapahtumiin. Vuosiraportit edustavat omalta osaltaan järjestelmien itsekuvauksia. Näiden itsekuvausten voidaan olettaa kytkeytyvän erityisesti politiikkajärjestelmän toimintaan. Vuosiraporttien ulkoasua leimaa vahvasti toiminnan puheenjohtajamaa, alkaen raportin taitosta ja visuaalisesta ilmeestä, joka usein korostaa johtovaltion lipun värejä. Tämä toistuu myös NORDEFCon nimiin annettujen hankkeiden ”vetovaltioissa”. Samoin esipuheet sisältävät viittauksia Pohjoismaiden lähialueeseen (“The exercise was a major success and demonstrated the geopolitical importance of Europe’s northern flank”, 2018; “Our region constitutes a single strategic area”, 2019; “We need a strong Nordic defence cooperation to contribute to stability and security in our region.”, 2020) sekä sen kulttuuriseen yhtenäisyyteen (“bound together by geography, history, culture, language and values”, 2019).

Järjestelmäkytkösten osalta vuosiraportit ovat enimmiltä osin poliittista kommunikaatiota, tavoite- ja saavutuspuhetta, joka esitetään valtio-organisaatioiden poliittisten edustajien suulla (“it is worth recalling the substantial progress the Nordic defence cooperation has made in recent years – – Frank Bakke-Jensen Minister of Defence, Norway”, 2018; välillä myös sosiaalista ulottuvuutta aktivoiden: “the Danish NORDEFCo chairmanship in 2020 has been a key priority for Denmark - and for me

personally”, 2020). Poliittista tekstiä on kuvitettu allekirjoittamisella, keskusteluilla ja poliitikoilla katsastamassa sotilaskalustoa. Poliittisten teemojen lisäksi raporttien kuvituksessa keskitytään sotilashenkilöihin, harjoituksiin ja kalustoon. Toinen merkittävä järjestelmäviittausten kategoria onkin turvallisuus ja sotilasala (“The operational ability of national defences depends on its capabilities, the organisations and systems that combine personnel and their knowledge and abilities with equipment, material and infrastructure”, 2018). Kuten sitaatista näkyy, nämä viittaukset esiintyvät yleensä yhdessä teknologiaviittausten kanssa, liittyen esimerkiksi kyberpuolustukseen (2020, s. 9) ja autonomisiin asejärjestelmiin (2019, s. 11). Yksittäin esiintyy myös talous-, ympäristö- (“Green Defence”, 2020, s. 08) ja kulttuuriviittauksia, mutta aina sotilastoimintaan sitoen. Hankkeiden tuloksia esitellessä kirjaukset ovat usein “hybridimallisia” sotilaskyky-teknologia-politiikka tai mitä/miten/miksi -skeemoja (“NORDECAS consists of sharing of radar data ... provides improved situational awareness ... aim to enhance and strengthen air surveillance cooperation”). Vuosien 2018 ja 2019 raporteissa on tallennettu myös ministerien kansallisissa medioissa julkaisema vieraskynäkirjoitus (op-ed), jotka edustavat kytköksiä mediajärjestelmään.

4.2 Haastattelut

Haastatteluaineiston osalta olen pyrkinyt vahvempaan analyttiseen teemoitteluun kuin asiakirja-aineiston tulkinnassa. Haastatteluissa esiin nousevat kolme pääteemaa, jotka kuvaavat yhteistyön *ajureita*, *tuloksia* ja *päivittäistä työtä*. Ensimmäinen näistä kiertyy ennen kaikkea kysymyksen ympärille, miksi pohjoismaista puolustusyhteistyötä lainkaan on olemassa, ja mikä sitä pitää liikkeessä. Toinen teema koskettaa yhteistyön tuloksia eli esimerkiksi sitä, mitä sen piiriin lasketaan ja minkälaisia asioita se jättää ulkopuolelleen. Kolmas ja viimeinen teema kattaa organisaatiossa tapahtuvan käytännön työskentelyn.

Tietyt teemat, kielikuvat ja rakenteet toistuvat kaikissa haastatteluissa, tai toistuvat niin samankaltaisina, että muotoiluja todennäköisesti toistetaan sihteeristön päivittäisessä työssä (“Vision 2025 is ... our guiding or leading star”; “Vision 2025 ... ‘north star’ of ... what we do”). Koska haastatteluja on vain neljä, on vaikea sanoa, miten tämän kaltaiset toistot sijoittuvat organisaation toiminnassa ja mikä niiden

tarkka lähde on. Lähden siis oletuksesta, että jonkin teeman esiintymisestä vain yhdessä tai useammassa haastattelussa ei voi vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tästä lisää alaluvussa 6.3 Ehdotuksia jatkotutkimukselle.

4.2.1 Pohjoismaisen puolustusyhteistyön ajurit

Kaikissa haastatteluissa yhteistyön logiikoista keskeisimmäksi nostettiin rationaalinen kansallinen etu. Suvereniteettiin, kansallisen edun käsitteellisenä perustana, viitattiin vain epäsuorasti (“I don't think any state would give up any kind of decision making power in terms of defense and security”). Ennen kaikkea yhteistyön hyödyt kansallisen edun takaajina nähdään yhteisen tilannearvion seurauksena: kaikki Pohjoismaat ovat ymmärtäneet, että toimintaympäristö on muuttunut turvattommaksi, erityisesti vuoden 2014 Krimin valtauksen seurauksena (“NORDEFECO's success is definitely also because we have a common challenge or challengers, which has forced us ... to think in the same way”; “whether or not we are members of the EU, NATO, or both, the matter of the fact is that the security situation has changed in our region”). Kriisien kuvattiin lisääntyneen, ja niiden muuttuneen vaikeammin ennakoitaviksi – kehitys, jonka nähtiin heijastuvan kaikkien Pohjoismaiden omaksumissa total defense -käsitteissä. Epävarmuus Lähi-idässä tai Aasiassa ja ilmastomuutoksen vaikutukset heijastuvat myös aiemmin kohtuullisen vakaaksi nähdylle pohjoiselle alueelle, samoin “uudet uhkat” kuten kyber- tai hybridivaikuttaminen.

Keskeinen kaikissa haastatteluissa toistuva käsite on juurikin *alue* (region). Käsitteeseen sisältyvät selkeästi kaikki Pohjoismaat, mutta haastatteluissa nousi nopeasti esiin, että käsite joustaa käyttäjästään riippuen moneen suuntaan. Alueella on maantieteellinen ulottuvuus, mutta käsite viittaa kansallisen edun yhteydessä myös sen sisältävien maiden keskinäisriippuvuuteen (“the threats we are faced with today are so big and that no country can, by themselves, deal with these ... If something happened to another country, it will most likely hit us as well”). Tässä näkökulmassa aluetta leimaa siis se, että alueen sisäistä kriisiä ei voi eristää alueen muista osista. NATO-maiden vastauksissa korostui sotilasstrategiaan viittaava käsitys sotatoimialueesta (“the Arctic, ... the Baltic sea, Skagerrak, Norsjø... we see it as one theatre”) ja kytkös muihin NATO-maihin. Pohjoismaiden alue liitetään myös Atlantiin, Eurooppaan ja Baltian maihin, jotka vaikuttavat myös toisiinsa (“Since the

annexation of Crimea, we're sort of seeing a different security picture in Europe”). Lopuksi alueella on myös tiettyjä rakenteellisia piirteitä, kuten tietyt sääolosuhteet, jotka voivat myös synnyttää yhteisiä tarpeita (“It's quite different operating in snow and minus [degrees] and ... in the Sahara desert in Mali. ... [I]n terms of which capabilities you prioritize to develop, maybe we then have more in common with countries ... looking to develop similar capabilities needed in this region”).

Alueen käsite on siis keskeinen mutta moniääninen. Tarkemmin sitä voisi kuvata kokoelmaksi järjestelmän sisällä syntyviä, maantieteelliseen orientoitumiseen perustuvia itsekuvauksia. Itsekuvausten kautta alue saa monia, avaruudellisia realiteetteja laajempia merkityksiä: “oma” alue erotellaan muista, vähemmän relevanteista alueista, muun muassa erotteluiden kuten our region/other regions, home/abroad ja the world/territory avulla. Alue ja sen sisäiset valtiot ovat linkittyneitä (“automatically when we think territory defense, we're also talking about defense in the region”). Rajojen kautta voidaan attribuoida ensin järjestelmän sisäisesti toimijoita, ja näille turvallisuutta vähentävää (“challengers”) tai lisääviä (“neighbors”, “partners”) ominaisuuksia. Näissä puheenvuoroissa alue toimii siis ennen kaikkea linssinä tai kommunikaation kiintopisteenä, johon sitoen voidaan tunnistaa turvallisuuteen, puolustukseen ja yhteistyöhön liittyviä tarpeita. Alueet, toimijat, intressit (edut) ja toimet muodostuvat merkityksen sisältöluottavuudella. “Tarve” taas aktivoi aikaulottuvuuden, ja muodostaa menneen ja mahdollisen välille sillan: vuoden 2014 tapahtumien vuoksi meillä on tarve tehdä nyt yhteistyötä, jotta voisimme tarpeen vaatiessa toimia yhdessä tulevaisuudessa (“we can build preconditions for cooperation ... if something occurs in ... the vicinity ... or in Northern Europe”). Historiallinen kehityskulku on ohjannut ja ohjaa vieläkin paitsi tarpeita, myös suhtautumista alueelliseen puolustukseen.

Samalla yhteistyön rationaliteetin takaa pilkistää jatkuvasti myös muita perusteita yhteistyölle. Puolustusyhteistyötä sijoitetaan johdonmukaisesti osaksi poliittista järjestelmää, ja esimerkiksi taloudellisia yhteistyön vaikuttimia ei juurikaan tunnisteta (“countries that ... are close to us politically”; “not sure if there is an economical driver rather than ... to prove a political will”). Samalla, vaikka kansallisen puolustuksen järjestelyt ja puolustusyhteistyö ovat poliittisen ohjauksen alaisia, tarpeiden tunnistaminen ja määrittely pyritään tekemään hallinnossa tai

sotilastoimessa (“most of the [initiatives] ... come from ... a desk officer level”; “we need [the] military to give their recommendation and advice ... They're usually the experts on what ... they practically need to perform certain tasks”). Haastatteluissa nousee esiin myös normatiivisesti sävyttyneitä vastauksia, joissa pohjoismainen yhteistyötä nähdään luonnollisena (“uncontroversial”, “natural”) tai vastuun kantamisena omasta alueesta osana NATOa.³ Yhteiset arvot ja muilta aloilta nousevat syötteen voivat jopa ajaa yhteistyöhön vaikka se ei olisi itsestään selvää (“the Nordic countries have such strong cooperation in all other areas that we see it as natural to also have a cooperation on the defense side, *even though* the history [of each country] is very different”⁴). Näistä yhteistyön pehmeämmistä puolista on hankalaa saada otetta, sillä kun ne nostetaan tarkempaan tarkasteluun, haastateltavat useimmiten alkavat väheksyä niiden merkitystä ja painottavat intressinäkökulmaa. Silti ne nousevat vastauksista esiin kuin varkain. Tästä enemmän kolmannen ja viimeisen teeman alla.

4.2.2 Yhteistyön tulokset

Haastattelijat näkevät NORDEFCON ennen kaikkea keskustelun mahdollistajana (“a security policy dialogue format”; “capability building ... [and] also a forum for policy discussion and consultations”). Organisaation kattama puolustusyhteistyö tapahtuu osana sitä kansainvälisen yhteistyön kenttää, johon kaikki Pohjoismaat jo osallistuvat (“they all are connected ... you always see that what would be the added value compared to EU [or] NATO, [and ask] what could we as a Nordic country bring into these organizations”). NORDEFCON eroaa EU- tai NATO-yhteydestä sen kautta, että se ei ole velvoittavaa. Se on kuitenkin sitä vastaavista formaateista, kuten Joint Expeditionary Force (JEF), Northern Group tai Nordic–Baltic, selvästi intensiivisin, pisimmälle kehittynein ja käytännönläheisin. Eriävien sitoutuneisuuksien ja poliittisten painotusten vuoksi pohjoismainen yhteistyö voi saada hyvin erilaisia muotoja pohjoismaisten valtio-organisaatioiden sisäisissä itsekuvauksissa. NATO-maille NORDEFCON on vain pieni lisä sotilaallisen turvallisuuden kenttään, jota määrittää ennen kaikkea osallisuus maailman suurimpaan sotilasliittoon (“not instead of NATO, but as a supplement”). Suomen ja Ruotsin osalta NORDEFCON-yhteistyö kytkeytyy

---

³ Vastuukysymysten osalta, vrt. myös NORDEFCON synnylle ja pohjoismaisen puolustusyhteistyön tiivistymiselle tärkeä, ns. Stoltenberg-raportti (esim. Stoltenberg, 2009, s. 11).

⁴ Korostus minun.

taas voimakkaammin osaksi kansallista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, jossa korostuu vahva kahdenvälinen yhteistyö.

NORDEFCON toimintaa ja tarkoitusta kuvataankin ennen kaikkea *koordinaationa*. Koordinaation tavoite on ennen kaikkea yksimielisyyteen (consensus) pääseminen, ja haastateltavien näkökulmasta yhteistyön haasteet ovat ennen kaikkea käytännöllisiä. Poliittisen tason haasteet syntyvät erilaisista kansainvälisistä jäsenyyksistä (NATO/EU) ja eriävistä kansallisista painotuksista. Islannin tapauksessa myös valtion epätavallinen rakenne rajaa kokonaan pois tietyn toiminnan (“not part of the military level in any way because they don't have armed forces. ... Iceland is an example of ... [being] involved at the policy level, but not ... the military level”). Poliittisen tilannearvion seurauksena käsiteltävät asiat voivat myös saapua NORDEFCON tai siirtyä siitä ulos (“we overall agree on which thematics are important ... then what happens is that theme is also brought up in an EU setting or in a JEF setting or in a Northern Group [setting], it will come up elsewhere”). Poliittisten päätösten toimeenpanossa, eli hallinto- ja viranomaistasolla, haasteet johtuvat taas siitä, että monikansallisen yhteistyön tuottamat päätökset on toimeenpantava useassa sisäisesti erilaisessa laki- ja hallintajärjestelmässä (“it will just be handled differently because of our national structures”). Koordinaatio näyttäytyy siis haastatteluaineistossa ennen kaikkea paikallisten ongelmien ratkaisemisena. Koordinaatiossa kehitetään keinoja vähentää moninaisten järjestelmien keskinäisestä kommunikaatiosta syntyvää merkittävää kompleksiteettia. Tämä sisältää myös uusien ideoiden tuottamisen ja jatkokehittämisen (vrt. “5.3 From idea to Implemented Activity – a Process Description” GUNOP, s. 23).

Koordinaation lopputuotteita kuvataan mekaanis-kausalisilla käsitteillä, kuten työkaluina tai mekanismeina (“we are working ... on the desk ... level, to [ensure,] ... if something happened, that there are tools and ... processes that we can use that simplify cooperation”). Konkreettisia esimerkkejä ovat esimerkiksi toisten valtioiden sotilaallisen liikkuvuuden (military mobility) helpottaminen omassa territoriossa, laki- ja policy-muutosten avulla. Keskeistä on siis vähentää tulevaisuuden epävarmuuksia lisäämällä tiettyjen poliittisen valintojen toimeenpanon todennäköisyyttä (“interoperability, ability to act together, both technically and politically”; “what

position our [government] would take [regarding their use] ... depends on the situation”). Teknologialla ja teknologisilla standardeilla, sotilaskaluston osalta erityisesti NATO-standardeilla, on tässä tärkeä rooli, mutta työkaluihin, prosesseihin ja mekanismeihin sisältyy myös verkostoja, henkilökohtaisia kytköksiä ja ymmärrys toisen tilannekuvasta ja ajattelutavasta (“[shared] capabilities ... require [a] different depth of technical interoperability ... but on the strategic level, personal contacts and things like that matter”). Yhteistyön lopputuotteet ovat siis moninaisia, ja niissä aktivoituu myös sosiaalinen ulottuvuus sen suhteen, että myös muodollisten roolien omaajat tunnustetaan itsenäisiksi toimijoiksi, jotka tekevät omat havaintonsa ja tulkintansa tilanteesta.

4.2.3 Sihteeristön päivittäinen työ

Muodollisesti sihteeristön koordinaatio toteutuu NORDEFCON päätöskommunikaatiota määrämuotoisesti ketjuttavan rakenteen kautta. Eräs organisaatorakenteen keskeinen tehtävä on tarjota kiinnikkeitä ala- ja sidosorganisaatioilta tulevalle kommunikaatiolle ja järjestellä ja välittää sitä eteenpäin käsiteltäväksi oikeassa hetkessä ja paikassa. Esimerkiksi hankkeiden tarpeisiin liittyvä kommunikaatio etenee ketjussa sotilaskomitealta (MCC) poliittiselle ohjauskomitealle (PSC) ja sieltä ministeritasolle. Poliittinen ohjaus taas etenee toiseen suuntaan samaa ketjua pitkin. Tämä kommunikaatio koostuu ennen kaikkea kirjallisista tuotteista, jotka kuitenkin myös esitellään kokousten yhteydessä. Muodollisen “komentoketjun” painottaminen alleviivaa sitä, miten organisaation viestintä ja siihen kuuluvien ihmisten viestintä ovat usein selkeästi eriteltävissä (Virtanen, 2015, s. 221).

Johtuen sihteeristön virtuaalisuudesta kukaan sen jäsenistä ei varsinaisesti kuulu sihteeristöön, vaan he hoitavat NORDEFCON-asioita oman organisaationsa edustajina. Itse asiassa, haastateltujen oman näkemyksen mukaan kukaan ei varsinaisesti ole “töissä NORDEFCONille” (“nobody works full time with NORDEFCON”). Rinnasteisesti asiakirja-analyysissä käytyyn keskusteluun, järjestelmäteoreettisesti ja sisältöulottuvuudellisesti katsottuna haastateltavat ovat samanaikaisesti jäseniä useassa organisaatiossa, vaikkakin interaktiossa nämä roolit voivat aktivoitua vain yksi kerrallaan (Virtanen, 2015).

Kuten aiemmissa huomiossa yhteistyön vaihtelevasta merkityksestä eri Pohjoismaissa, NORDEFECO näyttää myös eri rooleja sihteeristön virkahenkilöiden työnkuviissa. Pohjoismainen yhteistyö on kaikilla merkittävä ja aikaa vievä vastuualue, mutta vastuiden jakautuminen on kuitenkin jokaisessa maassa hieman erilainen. Se, mistä monen- tai kahdenvälisistä yhteistyöstä yksittäinen virkahenkilö on vastuussa, nähtiin lähinnä historiallisena sattumankauppana ja käytännön, esimerkiksi työmäärän, hallinnan ongelmana. Sihteeristön sisäisesti pääasiallinen vastuu asialistan edistämisestä on kulloinkin puheenjohtajavuorossa olevan maan edustajilla. Vastuu toteutetaan toimimalla ohjauskomitean ja sihteeristön puheenjohtajina: rooli, jossa työaikaa kuluu erityisen paljon NORDEFECO-asioihin (“normally [the] Nordefco chair takes the biggest piece of the cake”). Puheenjohtajan kaltaisilla muodollisilla rooleilla on merkitys erityisesti luonnosten koostamiselle ja lähettämislle eri elinten, kuten PSC:n, muodollisissa kokouksissa hyväksyttäväksi.

NORDEFECO:n pääasiallisten elinten tai tasojen kokouksilla on keskeinen merkitys organisaation toiminnalle. Toistuvat kokoukset ovat myös paikka, jossa poliitikot, organisaation jäsenet ja puolustusvoimien edustajat tapaavat toisiaan kasvotusten. Kokousten keskeisyys korostaa interaktiojärjestelmän tärkeyttä kommunikaation puitteistumisessa: asiat eivät yleensä etene ilman interaktiojärjestelmän aktivoitumista (“where decisions are made. ... [T]he meetings sort of make this thing go around”). Sähköisten viestijärjestelmien kehittyminen tuottaa tähän oman piirteensä. Live-videoyhteys mahdollistaa vastavuoroisen havainnoinnin ja voi näin aktivoida interaktiojärjestelmän. Samalla teknologian luoma mahdollisuus itsessään ei ole riittävä elementti organisaation normaalin toiminnan mahdollistamiseksi etänä: vaikka suurin osa NORDEFECO:n toiminnasta on julkisuuslakien piirissä olevaa julkishallinnon toimintaa, merkittävän osan siitä on täytettävä myös tietoturvan vaatimukset (“how grateful we are [that] we have a secur[e] Nordefco [communications] system”). Tässä interaktio puitteistuu siis osin salattu/julkinen -jaottelun mukaisesti, jossa osa kommunikaatiosta estyy, jos yhteyttä ei nähdä tarpeeksi luotettavana. Joiltakin osin tämä heijastelee esimerkiksi turvallisuuspalveluihin liitettyä tendenssiä aktiivisesti luoda epäluottamusta tuottamansa tiedon hallitsemiseksi (Siebert & Czarniawska, 2020). Käsittelen teknologiaa enemmän alaluvussa 5.3 Teknologia ja sotilasala omina alajärjestelminään.

Samalla tietoturvallinenkaan teknologia ei ainakaan vielä pysty täysin korvaamaan fyysisen läsnäolon merkitystä interaktiojärjestelmälle. Vaikka kuvatessaan organisaation toimintaa kaikki haastateltavat painottivat muodollisten prosessien merkitystä, haastatteluissa nousivat jatkuvasti esiin muodollisten roolien ja prosessien ulkopuoliset piirteet, esimerkiksi käytäväkeskustelut ja niiden puute COVID-19-pandemian aikana, jolloin kaikki kokoukset on järjestetty etänä (“those [informal] conversations are those where you actually get to meet each other and you learn a little bit more about each other ... it does something for the cooperation, just to see each other face to face”). Kaikki organisaation toiminta ei siis puitteistu kokousten asialistoille. Samoin, vaikka haastatteluissa sosiaalisia suhteita ei nähty tärkeäksi osaksi organisaation toimintaa, ja painotettiin virkahenkilöiden ammatillisia identiteettejä ja ammattimaisuutta, kaikki haastateltavat myös tunnistivat ja toivat esiin, että kasvokkaisissa tapaamisissa syntyy tuntemus toisesta ihmisestä, joka lisää luottamusta, laskee yhteydenpidon kynnystä ja vähentää sen muodollisuutta (“as soon as we have started meeting face to face, they have become close colleagues to me”).

Muodollisen ja epämuodollisen kommunikaation suhde osoittaa omalta osaltaan, miksi kompleksiteetin reduktio on niin vaativaa työtä: jotta tulevaisuudessa tehtävät päätökset voivat kytkeytyä organisaation tekemiin päätöksiin, ne on muotoiltava niin, että kommunikaation vastaanottajalle on mahdollista muodostaa niistä itselleen relevantti merkitys. Jos ehdotettu hanke tai toimintatapa ei ole toisella valtio-organisaatiolle toteutuskelpoinen, se todennäköisesti ohitetaan (“there are initiatives that just continue ... but ... the country that has the chairship has the prerogative to decide what should be the focus”; “I haven't experienced that they [country representatives in the PSC] didn't agree, but I think that it [the agenda point] wouldn't be relevant [anymore]”). Päätöskommunikaation onnistuminen edellyttää siis, että varsinaista päätöstä edeltää kommunikaatio siitä, mitkä osat aiemmasta kommunikaatiosta päätöksessä voidaan unohtaa. Vaatimus heijastuu sisäisiin työn kelpaavuuden normeihin: valmistelua kuvataan tärkeäksi, jopa kulttuuriseksi ominaispiirteeksi (“I think the Nordic countries are really good at it ... you get a whole background ... the aim ... and why it's useful for us ... and that is taken very seriously”), ja jos kommunikaatio ei ole kelpaavaa (“presentable”), se saatetaan jopa hylätä päätöksentekotilanteessa (“there might be a situation where feedback is given

to ... 'please work on this further'").

Kuten ensimmäisessä teemassa rationaalisen kansallisen edun ja muiden ajureiden kohdalla, myös asioiden valmistelun suhteen työn muodollisille piirteille annetaan aina etusija suoraan kysyttäessä, mutta samalla muodollisen toiminnan mahdollistaa jatkuva, vähemmän muodollinen kommunikaatio ("there was definitely Nordic coordination before Nordefco as well, but now it's formalized"). Järjestelmäteoreettisesta näkökulmasta tämä huomio suhteutuu melko luonnollisesti siihen, että kompleksisempien toiminnallisten alajärjestelmien toiminta tulee näkyväksi vain vähemmän kompleksien järjestelmien, organisaatioiden ja interaktion kautta. Alemmalla käytännön tasolla kommunikaatio siis sisältää sekä sisältö- että sosiaalisen merkitysulottuvuuden painottamista eli vaihtelua muodollisten ja epämuodollisten roolien välillä ("you can exchange ideas more freely as yourself, but of course you have to always keep in mind that you are representing your country"). NORDEFCON kaltaiselle yhteistyölle ominaista saattaa olla se, että sosiaalista ulottuvuutta pitkin aktivoituvat, kulttuuriset merkitykset tarjoavat mahdollisuuksia kommunikoida monipuolisemmin, ja näin ollen ratkaista paikallisia, päätöksentekoon liittyviä ongelmia tehokkaammin kuin olisi mahdollista käyttäen ainoastaan muodollisia rakenteita ("that we speak English to each other ... can be hard from time to time"; "I speak Swedish, I can communicate with ... both my Swedish colleague and with my Norwegian colleague ... and I do that"; "it looks the same, it feels the same, we recognize it, absolutely. It feels safe because it's familiar").

5 Keskustelu

5.1 NORDEFCON kommunikaation puitteistajana

NORDEFCON poliittisen ohjauskomitean sihteeristön rooli järjestelmäkommunikaation puitteistajana näkyy selkeästi analyysiluvussa. Yhteiskunnan kompleksiteettia redusoivassa alajärjestelmä–organisaatio-skeemassa NORDEFCON asettuu pääasiallisesti uusintamaan poliittista kommunikaatiota. Talousviitteiden vähäisyys on sillä tavalla mielenkiintoinen, että jonkin toiminnan kehittämiseen liittyvät poliittiset päätökset puitteistuvat useimmiten rahoituksen kautta. Lisäksi pohjoismaista puolustusyhteistyötä on usein perusteltu, ja

perustellaan yhä, nimenomaisesti taloudellisten hyötyjen kautta (Lehtonen & Isojärvi, 2015). Luonnollinen selitys lienee se, että talousjärjestelmän näkökulmasta NORDEFCONa on hädin tuskin olemassa: sen kehittämät kulut laskeutuvat niitä tuottavan valtion hartioille (ks. GUNOP), ja budjetoinnin tai palkanmaksun tapaiset toimet tapahtuvat muualla, osana valtio-organisaation sisäistä taloudenhallintaa. Organisaation hankkeita toteuttavalla tasolla talouskommunikaatiota voisi olettaa esiintyvän enemmän esimerkiksi budjetoinnin ja kulujen seurannan yhteydessä.

Alajärjestelmäkommunikaation lisäksi NORDEFCON kommunikaatio kytkeytyy muihin organisaatioihin, ennen kaikkea valtioon ja niiden puolustusvoimiin. Myös puolustusvoimat uudistavat poliittista kommunikaatiota sen osalta, että mahdollisten sotatoimien tavoitteet muotoillaan valtio-organisaatioon kuuluvissa poliittisissa organisaatioissa, kuten hallituksissa. Samalla puolustusvoimat muodostavat omana organisaationa oman järjestelmänsä, jonka pääasiallinen tarkoitus on toimeenpanna tavoitteiden saavuttamiseen tarvittavat sotilaalliset toimet. Tästä lisää alaluvussa 5.3 Teknologia ja sotilasala omina alajärjestelminään. Kuten kaikki järjestelmät, sotilaalliset ja poliittiset organisaatiot ovat toiminnallisesti toisistaan irrallisia, ja niiden sisäinen kommunikaatio ei kohtaa missään kuvitellussa neutraalissa tilassa. Se, että poliittisessa kommunikaatiossa ilmaistaan “tahto” tehdä asioita, tai se, että sotilasorganisaatiossa on “kyky” tehdä asioita, ovat ensi kädessä järjestelmän itsekuvauksia. Nämä eivät vielä tarkoita, että kuvattu toiminta olisi todennäköistä tai edes mahdollista. Tässä mielessä NORDEFCON toimintaa voidaan yleisellä tasolla tarkastella yksinkertaisesti julkishallinnollisena ohjauksena – tai tarkemmin sanottuna sotilas-organisaatioiden poliittisena hallintana standardoinnin kautta (Peña, 2015).

Standardointia ohjauksen keinona on käsitelty lähinnä governance-kirjallisuuden piirissä, mutta se sointuu myös hyvin yhteen järjestelmäteorian perusoletusten kanssa (Peña, 2015, s. 53–56). Standardointi toimii luomalla reunaehjoja toisen järjestelmän toiminnalle, mikä puolestaan edellyttää herkkyyttä toisen järjestelmän ominaispiirteille: jos ohjattava järjestelmä ei pysty tulkitsemaan standardeja, se todennäköisemmin hylkää ne. Saman prosessin kautta myös sotilaallisista toimista tulee poliittisen järjestelmän sisäisesti ymmärrettäviä, ja niiden perusteella voidaan muodostaa käsityksiä kausaalisista suhteista (Peña, 2015, s. 61–62). Esimerkkejä tällaisista poliittisesti ymmärrettävistä “mekanismeista” voisivat olla avun antaminen

ja vastaanottaminen tai (poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi käynnistetyt) operaatiot, kuten yhteiset harjoitukset. Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa kausaalinen käsitteistö liittyy usein mahdollisuuksiin tehdä poliittisia valintoja eli toiminnan vapauteen, jota kuvaillaan erikoistuneiden käsitteiden, kuten “pidäkkeen” kautta (Hanska, 2019). Standardit ovat myös tapa tuottaa ohjausta tilanteessa, jossa poliittiset herkkyydet ovat korkealla, ja ohjaaminen “kovien” keinojen, kuten sitovien lakien kautta, kohtaa liikaa vastarintaa. Näissä tilanteissa standardoinnilla on tendenssi “pehmentyä”, eli sen tavoitteet muuttuvat epämääräisemmiksi ja sallivammaksi poliittisen väliintulon suhteen (Peña, 2015, s. 63). Tämän voisi nähdä kuvaavan hyvin aineistosta esiin nousevaa varovaisuutta yhteistyön sitovuuden suhteen.

5.2 Valtio-organisaation territoriaalisuudesta

Olen kautta tutkielman tekstin viitannut pohjoismaisiin kansallisvaltioihin valtio-organisaatioina. Muotoilu kuitenkin kätkee alleen erään Luhmannin teorian kipukohdan, joka on jäänyt sivuun tähänastisesta maailmanyhteiskuntaan liittyvästä keskustelusta; nimittäin kansallisvaltion ominaisuuksien hämärtyminen. Luhmannin organisaatiokäsitys on yksinkertaisuudessaan elegantti, mutta tämän seurauksena se myös kattaa valtavan määrän erilaisia järjestäytymisen muotoja. Luhmann itse kuvailee kansallisvaltioita poliittisen järjestelmän itsekuvauksina, ja valtio-apparaatteja yksinkertaisesti jättimäisinä organisaatioina (Luhmann, 2013, s. 150, 284ff.). Tämä teoreettinen suurpiirteisyys, joka rinnastaa valtion esimerkiksi pienyritykseen, kuitenkin vaikeuttaa teorian soveltamista. Ilman kehittyneempää kuvausta kansallisvaltiosta, teoriaa on vaikea suhteuttaa muuhun maailmanpolitiikan tutkimukseen, ja keskustelu liittyen esimerkiksi sotilastoiminnan kiinteästä suhteesta valtion rajoihin tai kansalliseen intresseihin liittyvistä itseymmärryksistä jää väistämättä latteaksi.

Tämän ongelman huomioiden olen taipuvainen seuraamaan Thyssenin (2006) kritiikkiä, ja käsittelemään kansallisvaltiota erillisenä organisaatiotyyppinä, jolle ominaista on ennen kaikkea sitoutuneisuus maantieteelliseen alueeseensa (territorio). Maantieteellisen sijoittuneisuutensa lisäksi kansallisvaltiot eivät ole toiminnallisen eriytymisen, vaan *segmentoinnin*, eli tilallisen eriytymisen tulos.

Historiallisesta segmentoinnista nousevia kulttuurisia eroja ja niiden varaan rakennettuja kansallisidentiteettejä hyödyntämällä valtio-organisaatio pystyy ajoittain tarjoamaan jäsenilleen, kansalaisille, toiminnallisia alajärjestelmiä vahvempia identiteettejä ja ajamaan heidän etujaan laajemmin, kuin vain yhden alajärjestelmän näkökulmasta (ibid. s. 12, 23–24).

Valtion hahmottaminen omana organisaatiotyypinään kiertää samalla Luhmannin teksteissä esiintyvän analyyttisen ongelman: valtion kuvaaminen kollektiivisena toimijana, joka syntyy politiikkajärjestelmään kytkeytyvien itsekuvausten kautta, merkitsisi sitä, että valtiota ei varsinaisesti johda kukaan, ja “sen” toimet ovat vain kommunikatiivinen jälkikonstruktio. Samalla kuitenkin organisaatioissa on selkeästi määritelty johto. Luhmann kuvaa siis valtiota hieman ristiriitaisesti sekä kommunikatiivisesti rakennettuna kollektiivisena toimijana, että sisäisesti järjestäytyneenä päätöskoneena, organisaationa (Thyssen, 2006). Thyssenin kuvaus välttää tämän ongelman.

Yllä kuvattu luonnehdinta, joka huomioi paremmin tilan ja maantieteen merkityksen, antaa myös parempia työkaluja sijoittaa pohjoismaista puolustusyhteistyötä laajempiin asiayhteyksiinsä. Aineistossa esiintynyt, mutta keskustelussa vähemmälle huomiolle jäävä teema on hybridivaikuttaminen; sekä Krimin miehityksessä 2014 nähdyn sotilaallisten joukkojen käyttämisen osalta, kuin Valko-Venäjän ja EU:n välisellä rajalla 2021 nähdyn laajamittaisen maahantulon hyödyntämisen osalta. Aikaisemmin pohjoismainen yhteistyö keskittyi kansainvälisiin sotilasoperaatioihin, koska kaukaisten ilmiöiden nähtiin vaikuttavan myös “omaan” alueeseen. Nykyisen tiivistyvän yhteistyön voisi arvella liittyvän muutoksiin territorion, poliittisten rajojen ja sotilaallisen voimankäytön suhteessa. Standardointiin tähtäävä yhteistyö mahdollistaa uusia poliittisia toimintavaihtoehtoja myös ilman sitoutumista yhteiseen puolustukseen. Se on valtio-organisaation keino valjastaa omaan käyttöönsä toiminnallisten alajärjestelmien kommunikaatio, joka itsessään jatkuu omalakisesti ja välittämättä sitä toteuttavasta infrastruktuurista (Thyssen, 2006, s. 15–16).

Maantieteellisesti segmentoitu valtiokäsitys avaa myös mahdollisuuksia keskustelulle rikkaan aluetutkimuksen perinteen kanssa, mikä tulee nähdä vahvuutena alueen käsitteestä käydyn aiemman keskustelun valossa. Pohjoismaiden lähialue on nähty milloin yksittäisten maiden jatkeena, milloin taas yhtenäisenä kokonaisuutena, mutta

maantieteelliset elementit ovat kaikissa kuvauksissa keskeisiä (Sörlin, 2016, s. 272ff.).

5.3 Teknologia ja sotilasala omina alajärjestelminään

Kuten teoriakeskustelussa nousee esille, Luhmannin järjestelmäteoriaa on hyödynnetty paljon myös teknologisten järjestelmien tutkimiseen. Aineistosta esiin nousevat teknologiaan liittyvät kirjaukset voidaan nähdä myös viittauksina erilliseen, itseviittauksien kautta itseään uusintavaan teknologiajärjestelmään, jonka sisällä muodostuu myös toimintaa, jota ei voi johtaa ihmiseen (Herrera-Vega, 2015). Jokaisessa kommunikatiivisessa alajärjestelmässä muodostuu omat käytänteensä teknologisen kommunikaation hallintaan – ei vähintään siksi, että modernissa yhteiskunnassa enemmistö kommunikaatiosta on teknologiavälitteistä (Herrera-Vega, 2015, s. 33, 38).

Haastateltavien näkökulmasta toimivat, tietoturvalliset viestiyhteydet mahdollistivat normaalin toiminnan myös koronapandemian aikana. Asiaa voisi kuvailla myös niin, että teknologiajärjestelmä luo sellaisen kansainvälisen yhteistyön, jota ei ollut aikaisemmin olemassa: interaktiojärjestelmän jonkinasteisen toiminnan tilanteessa, jossa interaktiojärjestelmä on muuten estynyt. Ajatuksenkulku on rinnasteinen sellaisiin teknologian tutkimukseen perustuviin analyyseihin, joissa uusi viestintäteknologia laskee tiedonkulun kynnyksiä instituutioissa, ja tätä kautta luo uusia valtarakenteita (vrt. Bimber ym., 2012).

Teknologialla on luonnollisesti keskeinen merkitys turvallisuuden kannalta myös muilla tavoin kuin viestinvälittäjänä. Teknologia mahdollistaa ennen kaikkea aikaan liittyvien ongelmien ratkaisemista ja on tätä kautta ohjauksen keino (Herrera-Vega, 2015, s. 38). Aiemmin käsitelty valtio-organisaation territoriaalisuus ja maailmanpolitiikassa keskeinen suvereniteetin käsite kytkeytyvät läheisesti aseteknologiseen kehitykseen (Wendt, 2003, s. 507–10). Esimerkiksi pitkän kantaman asejärjestelmien kehitys muuttaa käsitystä siitä, minkälaista turvallisuutta valtion rajojen sisällä voidaan odottaa saavutettavan ja millä keinoilla (Salonius-Pasternak, 2020). Teknologinen kehitys myös muuttaa valtio-organisaation toimintaympäristöä tavalla, joka haastaa valtion perinteisiä hallintatapoja: esimerkiksi kyberavaruudessa uhkat eivät ole samalla tavalla hallittavissa perinteisin

voimakeinoin (Aae, 2018; Jansson & Sihvonen, 2018). Myös nopeasti kehittyvä ja yleistyvä avaruusteknologia haastavat perinteiseen territorion käsitteeseen perustuvia valtiollisia itseymmärryksiä (Harri ym., 2020).

Kuten aineistosta nousee esiin, NORDEFCON toiminta painottuu paljon yhteisten teknisten suorituskykyjen kehittämiseen. Tätä ajatellen teknologiajärjestelmän itsenäinen, ihmisistä riippumaton ja ihmisten toimia ehdollistava toiminta jää policy-tasoa tutkiessa harmillisen vähälle. Sen merkitys valtio-organisaatioiden yhteistyölle ja yhteistoiminnalle on kuitenkin merkittävä, ja järjestelmäteoria tarjoaa sen tutkimiseen erinomaiset työkalut.

Aseteknologiasta pääsemme samalla luontevasti valtio-organisaation ja sen sotavoimien suhteeseen. Sotilasala yhteiskunnan väkivaltaa organisoivana toimintona on hyvin vanha, mutta sen nykymuodon juuret voi paikantaa historialliseen hetkeen, jolloin valtio pystyi irrottamaan itseymmärryksensä sotilaallisista tarpeista (Harste, 2004, s. 158). Samalla tämä kehityskulku vaati, että muun muassa juridinen, taloudellinen ja hallinnollinen järjestelmä olivat tarpeeksi kehittyneitä voidakseen tukea itsenäisen sotilasjärjestelmän olemassaoloa (ibid.). Seuraten Virtasen (2015, s. 243, alaviite 1) keskustelua lääketieteellisen tutkimuksen ja lääketieteellisten käytäntöjen muodostamasta yhteiskunnallisesta alueesta, medisiinasta, sotilasalan osalta voisi mahdollisesti puhua sotilastieteiden viitoittamasta, toiminnallisesti eriytyneestä alajärjestelmästä, *militaariasta*. Militaaria pyrkii ratkaisemaan paikallisen tason sotilaallisia ongelmia, voimatta kuitenkaan ratkaista omaa viiteongelmaansa, sodan olemassaoloa (Kuchler, 2013). Modernissa yhteiskunnassa sotilastoiminta linkittyy vahvasti juuri kansallisvaltioon ja sen suvereniteetin puolustamiseen ulkoisilta uhkilta, ja se liittää organisoidun väkivallan osaksi valtion hallintorakenteita ja byrokratiaa (Malm, 2019). Kuten myös NORDEFCON muodollinen rakenne osoittaa, kansallinen puolustus ja mahdollinen yhteistyö sen tiimoilta kytkeytyy politiikkaan ja erityisesti ulkopoliittiseen järjestelmään sota/rauha -koodin kautta (Harste, 2004; Hayoz, 2016).

Järjestelmäteorian näkökulmasta NORDEFCON voisi katsoa toimivan järjestelmänä, jonka funktiona on tuoda itsenäinen, toiminnallisesti eriytynyt alajärjestelmä, sotilasjärjestelmä (Harste, 2004; Hayoz, 2016), sitä ohjaavien poliittisten järjestelmien ymmärrettäväksi ja käsiteltäväksi. NORDEFCON kaltaiset

valtio-organisaatioiden väliset (kansainväliset) rakenteet pystyvät kääntämään poliittisen kommunikaation sotilasjärjestelmän hyödynnettäväksi ”toimintalinjoiksi” (Kajanmaa, 2021, s. 7–8). Organisaation kommunikaation keskittyminen toimintaan ja toimeenpanoon heijastelee sotilasalalle tyypillistä puhetta suorituskyvyistä, joka on sotilasalalla kapeammin määritelty kuin se, miten olen sanaa tässä tutkielmassa käyttänyt (Pääesikunta/Suunnitteluosasto, 2007, s. 31). Samalla se sisältää myös politiikalle ominaista legitimizeettikeskustelua, vallankäyttöä ja yhteistä sopimista. Järjestelmien kommunikaatio on erilaista, sillä niiden käsitys ympäristöstä on erilainen. Sotilaalliset suorituskyvyt ovat tiukasti kytkettyjä paitsi (ase)teknologiaan, myös fyysiseen ympäristöön, sillä sotilasorganisaatiolle ympäristön relevantteihin piirteisiin sisältyvät myös esimerkiksi joukkojen maantieteellinen sijoittuneisuus ja sää. Nämä tekijät taas ovat poliittiselle järjestelmälle enimmäkseen yhdentekeviä, paitsi silloin, kun ne ovat osana poliittista kommunikaatiota esimerkiksi päätöksiä perusteltaessa (esim. Taina, 1998, s. 5).

Kuten aineistosta näkyy, järjestelmien välinen ”kääntäminen” on työlästä. Pohjimmiltaan tämä johtuu siitä, että oli kommunikaatio miten intensiivistä tahansa, yksilöt eivät ole toisilleen läpinäkyviä, eivätkä järjestelmät oikeastaan pysty ymmärtämään toisiaan antamatta toisen järjestelmän kommunikaatiolle merkityksiä oman koodinsa mukaisesti (Czarniawska, 2017). Silti kommunikaatio luo yksilöiden välille tarpeeksi paljon läpinäkyvyyttä toiminnan mahdollistamiseksi ja luo tätä kautta eri järjestelmien välille yhtenäisyyden (Herrera-Vega, 2015, s. 37). Käytännössä tämä toteutuu esimerkiksi kirjallisten tuotteiden, kokousten ja suullisten esitelmien yhteisvaikutuksen kautta. Tätä dynamiikkaa monimutkaistaa omalta osaltaan se, että organisaatioilla voi olla myös omat agendansa ja ne saattavat toivoa toiminnasta tietynlaista lopputulosta. Mahdollisuus tämän ajamiseen syntyy siitä, että järjestelmän on aina valittava, mikä ympäristössä havaituista asioista saa siinä aikaan muutoksia, eli mihin ärsytyksiin (irritations) se vastaa (Luhmann, 2013, s. 115–16). Järjestelmä voi siis saada aikaan muutoksia maailmassa myös syöttämällä oikeanlaisen ärsykkeen toisen järjestelmän havaittavaksi. Kansainvälisen yhteistyön merkitys voi siis myös olla siinä, että se tarjoaa esimerkiksi valtio-organisaatioille mahdollisuuden ”ärsyttää” järjestelmiä, joihin ne eivät normaalisti pääsisi kytkeytymään (Mölders, 2021; Peña, 2015). Kommunikaatio, silloinkin kun se ei onnistu, tuottaa järjestelmään ärsykeitä ja kiinnityspisteitä, joiden kautta

mahdollistuu järjestelmän sisäinen muutos. Vaikka poliittinen järjestelmä, valtio-organisaatiot ja niiden muodollisesti ohjaama sotilaallinen järjestelmä eivät voisi koskaan varsinaisesti ymmärtää toistensa kommunikaatiota, ne voivat kuitenkin saada aikaan toisissaan muutoksia (Czarniawska, 2017, s. 148).

5.4 Pohjoismainen yhteistyö kansainvälisenä yhteistyönä

Eräs tapa hahmottaa NORDEFCON roolia kansainvälisen yhteistyön mahdollistajana on sen roolin tarkasteleminen suhteessa politiikkajärjestelmään. Koska politiikkajärjestelmä on organisaatiota tai sen sisäisiä interaktioita kompleksisempi järjestelmä, politiikkajärjestelmään kytkeytyvien organisaatioiden, kuten NORDEFCON sihteeristön näkökulmasta, politiikka näyttäytyy helposti ajattomana ja vaikeasti ennakoitavana tilana. Tämän voisi olettaa pätevän tuplasti eri Pohjoismaiden väliseen poliittiseen dialogiin, sillä sihteeristön jäsenten havainnot oman maansa sisäpolitiikasta ovat todennäköisesti rikkaampia kuin muiden maiden vastaavista (“there are always diverging interests and ideas”; “I have the impression that in [neighbouring country], defense is ... not as urgent or as pressing or as much of a need as ... in [my country]”, haastattelut). Koska eri Pohjoismaissa poliittinen taso toimii myös itsenäisesti ja oman aikataulunsa mukaisesti, ei aina ole varmaa, milloin jokin asia voi edetä ja milloin taas ei. Yhä syvenevä pohjoismainen yhteistyö on eräällä tavalla koko ajan olemassa virtuaalisena, mutta sen aktualisoituminen todelliseksi yhteistyöksi on hyvin asiayhteys- ja aikasidonnaista. Esimerkiksi suomalaisessa turvallisuuspolitiikan debatissa tunnettua “NATO-optiota” tulkitaan aina uudestaan poliittisten olosuhteiden muuttuessa (Forsberg & Vaahtoranta, 2001). Poliitiikan epävarmuuksista huolimatta NORDEFCON pystyy luomaan tiettyä ennakoitavuutta valtio-organisaatioiden sisälle välittämällä “ylöspäin” sotilaallis-operatiiviselta tasolta tulevia syötteitä, jotka sitten mahdollisesti palaavat jossain vaiheessa takaisin ohjeistuksena. NORDEFCONilla on tässä tapauksessa kaksi toimintoa pohjoismaisen puolustusyhteistyön rakentamisessa. Ensimmäinen se on osa politiikkajärjestelmän refleksiivisyyttä, joka edistää järjestelmän jatkuvaa eriytymistä tunnistamalla turvallisuuspolitiikkaan ja pohjoismaiseen yhteistyöhön liittyvää politiikkakommunikaatiota ja erottelemalla sen muunlaisesta poliittisesta kommunikaatiosta. Toiseksi se toimii tämän turvallisuuspoliittisen kommunikaation (teknologiavälitteisenä) muistina. Suurten asiakokonaisuuksien läpivienti vie paljon

aikaa, sillä ketjutettavia päätöksiä on paljon. Vaikka organisaation on jokaisen päätöksen kohdalla unohdettava suurin osan päätökseen johtaneesta kommunikaatiosta, sen on myös muistettava tehty päätös. NORDEFCON kaltaisten rakenteiden kautta pohjoismaisen puolustusyhteistyön tulokset ovat olemassa virtuaalisesti mahdollisina, kunnes niiden olemassaolon ehdot joko täyttyvät tai umpeutuvat lopullisesti.

Toinen tapa tarkastella NORDEFCOa kansainvälisen politiikan toimijana on sen luovan aspektin kautta eli mahdollisuutena kiertää jo olemassa olevia, toimintaa sitovia rakenteita. Toiminnalliset alajärjestelmät ovat "agnostisia" sille, miten ja missä ne käytännössä jatkavat toimintaansa: järjestelmä on operatiivisesti sulkeutunut, ja pyrkii ainoastaan jatkamaan toimintaansa autopoietisesti ja laajenemaan, periaatteessa rajattomasti. Luhmannin näkökulmasta kansalliset poliittiset järjestelmät ovat yhden ja saman politiikkajärjestelmän itsekuvauksia. Sallimalla näiden moninaisuuden Luhmann kuitenkin samalla tulee sallineeksi politiikkajärjestelmien moninaisuuden (Thyssen, 2006). Segmentoitu valtio-organisaatio vapauttaa poliittisen järjestelmän kansallisten itsekuvausten ohjauksesta. Siinä missä politiikkajärjestelmän sisäiset itsekuvaukset eivät rajoita politiikkajärjestelmän toimintaa järjestelmänä, organisaatioiden itsekuvaukset vaikuttavat niiden toimintaan. Tästä näkökulmasta poliittiseen järjestelmään kytkeytyviä kansainvälisiä yhteistyöfoorumeja, kuten NORDEFCOa, voisi siis tarkastella myös politiikkajärjestelmän osin teknologiavälitteisenä laajenemisena, mahdollisuutena tehdä politiikkaa suvereniteetin ja territorion kaltaisten tiukkojen ehtojen sitoman valtio-organisaation ulkopuolella (vrt. "I think there's a real interest to get closer to each other ... not so much on a ministerial level, but ... defense to defense", haastattelut). Kyseessä on kommunikaation jatkumisen varmistaminen mahdollistamalla sille useita tapoja. Käytännön tasolla tapojen moninaisuus heijastuu aineistosta nousevissa yhteistyön sosiaalisissa piirteissä, kuten yhteinen kieli, henkilösuhteet, jaetut arvot, työkuulttuuri, yhteisymmärrys ja vastuuntunto. Nämä paitsi helpottavat muodollista yhteistyötä, myös mahdollistavat sen jouhevan etenemisen tarjoamalla useita vaihtoehtoisia tapoja ratkaista paikallisia ongelmia. Tällainen monella tasolla tapahtuva, asteittainen ja konsensushakuinen yhteistyö on usein kuvattu juurikin Pohjoismaille ominaisena (Engelstad & Hagelund, 2016).

Kolmas tapa tarkastella NORDEFCOa, joka myös korostaa organisaation “pohjoismaisuutta”, on luottamuksen ja epäluottamuksen teemojen kautta. Näillä on erityistä merkitystä Pohjoismaista puhuttaessa, sillä kuten johdannossa mainitaan, Pohjoismaiden erityislaaduksi nostetaan usein juuri vahva sisäinen ja keskinäinen luottamus. Samalla aineistosta nousee esiin kansallisten intressien vahva painotus yhteistyön ajurina. “Pohjoismaiden” hajoamista ykikkönä on povattu tasaisin väliajoin (Andersson, 2010; Jukarainen, 1999; Niemivuo & Viikari, 2019), ja keskinäisen luottamuksen rapautuminen on noussut päivänpoliittiseen keskusteluun viimeksi koronaviruspandemian aikana, jolloin Pohjoismaat muun muassa sulkiivat toisiltaan rajoja (Hansson & Stefansdottir, 2021). Kysymykset siitä, mitä Pohjoismaille ominainen tai niiden välinen luottamus on, ja onko se vähentymässä, ovat tietysti liian laajoja tässä käsiteltäviksi, mutta käsillä oleva aineisto pystyy ehkä valaisemaan joitakin rajattuja, luottamukseen liittyviä kansainvälisen yhteistyön piirteitä. Pohjoismaisessa kontekstissa luottamusta on tutkittu yleensä kansallisella tasolla, luottamuksena instituutioihin ja toisiin kansalaisiin (esim. Brandt & Svendsen, 2010; Seifert, 2018; Thue, 2020). Myös Luhmann kirjoitti paljon luottamuksesta, ja hänen teoksensa *Vertrauen* on alan kiistattomia klassikoita, vaikkakin yhteydet Luhmannin myöhemmän järjestelmäteorian välillä ovat jääneet vähemmälle huomiolle (Jalava, 2006; Kroeger, 2019; Luhmann, 1968). Luottamusta käsittelevissä teoksissaan Luhmann tekee erottelun tuttuuden, luottamuksen ja luottamisen (familiarity, confidence, trust) välille, joista ensimmäinen perustuu yksinkertaiseen toistoon, toinen ei-refleksiivisiin odotuksiin, ja kolmas tietoisuuteen riskistä, eli epäonnistumisen mahdollisuudesta (Luhmann, 1988). Luhmannin katsannossaan luottamusta, kuten yhteiskuntaakaan, ei voi tutkia sellaisenaan, vaan kyseessä on aina luottamusta johonkin: ventovieraisiin, hyvinvointivaltioon, todennäköisyyksiin. Jo tämä erittäin lyhyt katsaus auttaa paremmin hahmottamaan haastatteluaineistossa esiintyvää moniäänisyyttä luottamuksen roolista yhteistyölle (“it feels safe because it’s familiar”; “we can’t really trust that anyone would help us”; “lot of facetime with each other ... generates trust”). Aineistossa näkyvien juonteiden seuraamista puoltaa myös se, että luottamus on maailmanpolitiikan tutkimuksessa jossain määrin aliteorisoitu käsite, ja sen hienovaraisempi käsittely olisi hedelmällinen tapa lähestyä myös pohjoismaista yhteistyötä (vrt. Schaller, 2020).

6 Tulokset

6.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsittelee NORDEFCON kytköksiä erilaisiin järjestelmätyyppeihin ja organisaatioihin. Yhteiskunnan toiminnallisiin alajärjestelmiin kytkeytyvän kommunikaation osalta aineistossa esiin nousevat erityisesti politiikka, teknologia ja sotilasala. Näiden välinen dynamiikka perustuu ainakin kolmeen toimintoon, joita NORDEFCON täyttää kansainvälisen yhteistyön rakenteistamisessa. Ensimmäiseksi sotilasalalta tulevan kommunikaation tunnistaminen ja sen puitteistaminen politiikkajärjestelmän ymmärrettävään muotoon, sekä vastavuoroisesti poliittisen kommunikaation puitteistaminen sotilastoiminnan ohjaukseksi, esimerkiksi standardoinnin kautta. Toiseksi uusien ongelmanratkaisutapojen luominen, osin olemassaolevien organisaatorakenteiden ulkopuolella. Kolmanneksi, luottamuksen luomisen kautta olemassa olevien järjestelmien sisälle ja niiden välille. Näistä kahteen viimeiseen liittyvät vahvasti myös sosiaalista ulottuvuutta pitkin esiin nousevat kulttuuriset tekijät, kuten kielen vaikutus. Kolmen edellä mainitun alajärjestelmäkommunikaation lisäksi aineistossa esiintyy jonkin verran talous- ja lakikommunikaatiota, joskin nämä ovat selkeässä vähemmistössä. Eri kommunikaatiotapojen painotuksiin vaikuttavat muun muassa "virtuaalisen" sihteeristön jäsenten useat, päällekkäiset organisaatiojäsenyydet, jotka aktivoituvat kommunikaatiossa.

Ympäristöstään NORDEFCON muodostaa kytköksiä lähinnä valtio-organisaatioihin, ja erityisesti eri maiden puolustusvoimiin, valtioihin sidottuina kollektiivisina toimijoina. Organisaationa NORDEFCON on vaikea kuvata aikaan tai paikkaan sidottuna julkisena organisaationa, joka palvelee useita toimijoita (vrt. Thyssen, 2006, s. 22). Samalla sitä on myös vaikea kuvata puhtaasti yksityisenä organisaationa, jonka lojaliteetti on ainoastaan sitä itseään kohtaan. Jäsenyyteen perustuvana päätöksentekojärjestelmänä NORDEFCON on selkeästi organisaatio luhmannilaisessa mielessä, mutta samalla se on valtio-organisaatioiden välinen pysyvä yhteistyöhanke, joka pyrkii yhdistämään julkisen ja yksityisen organisaation edut. Järjestelmän kommunikaation, eli merkityksenannon, luonne painottuu potentiaaliseen: mahdollisuuksien luomiseen sekä odotuksiin ja todennäköisyyksiin

vaikuttamiseen. Organisaation itsekuvauksissa sen toiminta kuvataan ennen kaikkea koordinoinnin käsitteen kautta, joka mahdollistaa yhteistyön sitomatta toimijoita toisiinsa.

Toinen tutkimuskysymys käsittelee yhteistyön ”pohjoismaisuutta”, eli sitä mitä mahdollisia eroja ja yhteneväisyyksiä eri Pohjoismaiden välillä aineistosta nousee. Eri Pohjoismaita edustavien vastaajien välillä on nähtävissä selkeitä eroja etenkin sen suhteen, miten heidän edustamansa valtio-organisaatiot kytkeytyvät NORDEFCON. Kansallisten etujen painottaminen yhteistyön tärkeimpänä ajurina sekä eriävät tulkinnat ”lähialueesta” merkitsevät väistämättä, että eri Pohjoismaiden priorisoinneissa esiintyy eroavaisuuksia. Samalla nämä eroavaisuudet näyttävät eroavaisuuksina vain sitä taustaa vasten, että samoin ymmärrettyjen turvallisuuspoliittisten toimintaympäristön muutosten nähdään vievän kansallisia intressejä samaan suuntaan. Samoin ”lähialueen” määritelmästä riippumatta siihen sisällytettyjen kollektiivisten toimijoiden nähdään olevan merkitsevällä tavalla keskinäisriippuvaisia. Erimielisyyttä aiheuttavat, paikalliset ongelmat ratkaistaan siis samoin ymmärretyn ympäristön sisällä.

Valtio-organisaatiot ovat valtavia kokonaisuuksia, ja niiden toiminnan hahmottamisen tekee vielä vaikeammaksi erilaiset suhteet NATOon ja Euroopan unioniin. Erityisesti NATO-maissa Norjassa ja Tanskassa sotilastoiminta on niin vahvasti sotilasliittoon kytkettyä, että pohjoismainen yhteistyö jää selkeästi järjestelmän sisäisessä itseymmärryksissä vähemmän tärkeään rooliin. Toisaalta Pohjoismaiden monitasoinen yhteistyö muilla sektoreilla ja erilaiset total defense -käsitteet pehmentävät erottelua, sillä jossain maassa NORDEFCON ulkopuolelle rajautuva yhteistyö saattaa kuitenkin toteutua jonkin muun järjestelmän toiminnan kautta. Myös tältä osin Pohjoismaat näyttävät, kansallisten intressien ja eroavaisuuksien painottamisesta huolimatta, järjestelmien kokonaisuutena, jossa yhteistyö on usein olemassa vähintään latenttina mahdollisuutena, joka vain odottaa aktivoitumista esimerkiksi kielen kautta.

6.2 Merkitys maailmanpolitiikan tutkimukselle

Kahden pääasiallisen tutkimuskysymyksen lisäksi tutkielman tavoitteena on ollut selvittää järjestelmäteorian hyötyjä pohjoismaisen puolustusyhteistyön kaltaisten

maailmanpolitiikan aiheiden tutkimiseen. Kansainvälisen hahmottaminen järjestelmien kautta ei sinänsä ole maailmanpolitiikan tutkimuksessa uusi ajatus, ja se kytkeytyy luonnollisesti osaksi perinteen debatteja esimerkiksi toimijuudesta ja analyysitasoista (Kessler & Kratochwil, 2010). Luhmannin teorian sovellukset asettuvat myös osaksi systeemiteoreettisen maailmanpolitiikan jatkumoa, jota edustavat esimerkiksi Morton Kaplan, ja joka niin sanotun toisen debatin myötä sulautui osaksi johdannossa mainittua positivistista teoriaperhettä (Peña, 2019, s. 261). Viimeksi mainittu on saanut muutaman vuosikymmenen hiljaiselon jälkeen taas nostetta, juurikin mahdollisuutena ylittää positivismi/post-positivismi-jakolinja (Hamati-Ataya, 2012b).

Luhmannin teorian laaja-alaisuus ja omaleimaisuus on sekä sen vahvuus että heikkous. Teoria pyrkii tuomaan yhteen niin monta yhteiskuntatieteellistä käsitettä oman, totutusta poikkeavan käsitteistönsä alle, että yhteyksien rakentaminen muihin samaa aihealuetta käsitteleviin perinteisiin voi osoittautua haastavaksi (Albert ym., 2010, s. 51). Kommunikaatioon perustuva, toiminnallisesti eriytynyt ja itseviittävästi uusiutuva yhteiskuntamalli on hienosyinen, yhtenäinen ja elegantti. Eleganssilla on kuitenkin hintansa, kuten käy hyvin ilmi valtio-organisaatiota käsittelevästä keskustelusta. Haastattelut ja tekstiaineistot vaativat syvää tulkintaa, joten niiden kautta voi päästä kansainvälisen rakentumiseen kiinni vain epäsuorasti (Bueger & Gadinger, 2015, s. 457). Jokainen tulkinnan taso kuitenkin lisää myös virheiden mahdollisuutta. Teoria toimii siis hyvin yksittäisen organisaation tutkimuksessa, mutta laajempien kokonaisuuksien suhteen se on joskus liian suurpiirteinen, tai sen vaatima aineistomassa kasvaa niin suureksi, että sitä ei pysty enää mielekkäästi hallitsemaan.

Metodologisella tasolla näen tutkielman osoittavan, että järjestelmäteoreettisella lähestymistavalla on potentiaalia kansainvälisen empiirisessä tutkimuksessa, mutta vaatii kohteen lähelle pääsemistä ja aineistojen yhdistelemistä. Tämä voi olla rajoite teorian käytölle, sillä jo tämän tutkielman haastatteluissa viitattiin paljon tietoihin, joita ei haluttu jakaa organisaation ulkopuolelle ("I can't really go very much into that", haastattelut). Järjestelmäteoreettinen lähestymistapa tarjoaa laajakatseisen teoreettisen kehyksen, johon mahtuu konstruktivistisesta pohjavireestään huolimatta sekä kielen merkitys inhimillisen toiminnan rakenteistumiselle, että materiaaliset

tekijät, käytännöt ja ei-inhimilliset järjestelmät. Teoriaa hyödyntämällä on siis mahdollista kuvata kansainvälisen kenttää tavalla, josta sekä positivistiset että post-positivistiset teorit voivat löytää yhtymäkohtia, minkä voi nähdä sen suurena vahvuutena. Järjestelmän itseviittaavuus on myös erittäin hyödyllinen teoreettinen työkalu, kun pyritään ymmärtämään alueellisen turvallisuuden dynamiikkoja ja muutosta: puolustuspoliittiset tapahtumat, kuten Suomen vasta valmistunut F-35-hävittäjäkauppa, luo politiikka-, teknologia- ja talousvälitteisiä kytköksiä muun muassa Yhdysvaltoihin ja Norjaan (vrt. Solli & Solvang, 2021). Keskittymällä liikaa materiaalisten tai ideaalisten tekijöiden vaikutuksia alueellinen turvallisuuden rakentumiseen, menetetään helposti kokonaiskuva siitä, miten nämä tekijät vaikuttavat toisiinsa ja luovat toisensa.

Rajatussa, organisaatioihin keskittyvässä muodossa teorian hyöty on ennen kaikkea siinä, että se pystyy luomaan siltaa tutkijoiden ja tekijöiden välille. Eräs pitkäaikainen maailmanpolitiikan tutkimuksen sisäinen keskustelun juonne on ollut tutkimuksen suhde tutkittavaan: tulisiko tutkimuksen voida tarjota konkreettisia neuvoja päätöksentekijöille vai pysyä mahdollisimman erillään politiikasta (Jahn, 2017; Zambenardi, 2016)? Järjestelmäteorian näkemys tieteestä ja politiikasta periaatteessa erillisinä ja sinänsä yhteensopimattomina järjestelminä tarjoaa tähän keskusteluun näkökulman, joka huomioi myös sen, miten järjestelmien välinen vaihdanta tapahtuu (vrt. keskustelu konsulteista Czarniawska, 2017, s. 147–8). Luhmannilaisesta näkökulmasta myös yhteiskuntateoria on osa tutkimaansa yhteiskuntaa. Tarkastellessaan yhteiskuntaa yhteiskuntateoria näkee siis tietyllä tapaa itsensä: se luo “semanttisen tilan, jossa moderni yhteiskunta voi pohtia itseään” (Brans & Rossbach, 1997). Jos ja kun maailmanpolitiikan tutkimus käsitetään kansainvälisen havainnointiin erikoistuneena järjestelmänä, joka toimii tieteen tosi/epätosi-koodin mukaisesti, myös maailmanpolitiikan tutkimus voidaan nähdä osana tutkimaansa kansainvälistä järjestelmää. Maailmanpolitiikan tutkimus toimii siis refleksiivisesti eli todeten, että tutkimus samalla vaikuttaa tutkittavan kohteen itseymmärykseen (Eagleton-Pierce, 2011; Peña, 2019).

Yhteiskunnan tarkastelu globaalisti yhtenäisenä, mutta sisäisesti toiminnallisesti eriytyneenä kokonaisuutena, merkitsee samalla haastetta perinteisille politiikan ja maailmanpolitiikan teorioille. Jos kansallisesti segmentoituneet poliittiset järjestelmät

ovat kytkettyjä tieteen, taiteen, talouden ja median kaltaisiin toiminnallisiin järjestelmiin, jotka eivät ole sidottu territorioon, hierarkkisella ohjauksella on olemassa rajansa (Peña, 2015, s. 59–60). Lopputuloksena poliittinen järjestelmä on rajoittunut etsimään “kansallisia” ratkaisuja globaaleihin ongelmiin, toivoen saavansa aikaan haluamansa lopputuloksen; tilanne, jossa poliittiset kysymykset liittyen esimerkiksi oikeudenmukaisuuteen ja demokratiaan menettävät merkityksensä (ibid.). Jos globaalin yhteiskunnan toiminnallinen eriytyminen hyväksytään analyttiseksi lähtökohdaksi, perinteisten politiikan ja maailmanpolitiikan teorioiden on kohdattava uusia ja haastavia ongelmia liittyen muun muassa kollektiivisen koordinaation mekanismeihin ja territorion merkitykseen. Teorioiden yhteensovittaminen vaatii soveltamista ja käsittelyä tutkimuksessa, johon tämä tutkielma antaa oman, rajatun panoksena.

6.3 Ehdotuksia jatkotutkimukselle

Tässä tutkielmassa esitelty tapaustutkimus on lopulta hyvin suppea, mutta osoittaa, että tutkimusasetelma on käyttökelpoinen, ja antaa viitteitä siitä, mihin suuntaan tutkimusta voisi jatkaa. Jos huomio halutaan pitää nimenomaisesti NORDEFKOssa, tutkimusta olisi syytä kohdistaa myös sotilastasolle. Mukaillen menetelmäluvussa käytyä keskustelua, tämä edellyttäisi kuitenkin pitkäaikaisempien ja osallistavien menetelmien hyödyntämistä, erityisesti NORDEFCON eri tasoilla tapahtuvissa kokouksissa. Toinen hyödyllinen fokus voisi olla jonkin keskeisen päätösasiakirjan syntyprosessin seuraaminen sen näkökulmasta, miten organisaatio muistaa tai jättää muistamatta työhön liittyvää kommunikaatiota. Tämä vaatisi tietysti tiivistä yhteisymmärrystä paikallisten toimijoiden kanssa, joille työn tarkka kuvaus voi tuntua siltä, että se ei erityisesti tarjoile heille uusia näkökulmia. Tällainen kuvaus saakin usein suurimman merkityksensä varsinaisen tutkimuskohteen ulkopuolella (Czarniawska, 2015). Tällaisessa tutkimusasetelmassa olisi tärkeää huomioida erityisesti teknologisten järjestelmien merkitys sekä kansainvälisen yhteistyön että valtio-organisaation kyvykkyyksien rakentumisessa. Teknologianäkökulmalla voi olettaa olevan tulevaisuudessa yhä suurempi merkitys, jos esimerkiksi autonomiset asejärjestelmät yleistyvät myös Pohjoismaiden lähialueilla (esim. Altmann & Sauer, 2017; Torvelainen, 2017).

Toinen kulma mahdolliselle jatkotutkimukselle voisi olla laajemman turvallisuuden käsitteen ja total defense -mallien kautta (Wither, 2020). Turvallisuus on tunnetusti moninainen käsite, ja Pohjoismaisessa yhteydessä keskittyminen muuhun kuin "kovaan" sotilaalliseen turvallisuuteen voi olla helpommin lähestyttävä ja nopeammin kehittyvä aihepiiri (Cela, 2011). Sitoen tässä tutkielmassa esillä olleeseen järjestelmäteoriaan, Albert & Buzan (2011) kysyvät, tulisiko turvallistamisen tutkimuksessa tuttujen sektorien rakentuminen aina nähdä osana poliittisen järjestelmän toiminnallista eriytymistä (differentiation), vai voisiko ajatella, että esimerkiksi talous- tai terveysturvallisuuden rakentuminen koostuisi myös muunlaisesta kuin poliittisesta kommunikaatiosta. Tämän kaltaista tutkimuskysymystä voisi Pohjoismaissa soveltaa hedelmällisesti esimerkiksi nopeasti kasvavaan ilmastoturvallisuuden kenttään (Finnish Meteorological Institute ym., 2021; Floyd, 2009).

6.4 Loppusanat

Kiinnostava kysymys, joka luo koko tutkielman raamin, mutta johon "näkökulma järjestelmän sisältä" ei pysty suoraan vastaamaan, on se, mihin suuntaan pohjoismainen (puolustus)yhteistyö on kehittymässä. Historian ja tämänkin tutkielman valossa pohjoismainen puolustusyhteistyö näyttyy aina epävarmana ja tilapäisenä kenttänä, jota ohjaa ennen kaikkea toimintaympäristön muutokset. Samalla aineistossa on nähtävissä myös monia yhteistyötä mahdollistavia ja edistäviä tekijöitä. Nämä eivät sinänsä ole toisiaan pois sulkevia havaintoja: esimerkiksi Schultz ja Henökl (2020) ovat argumentoineet, että nähtävissä oleva pohjoismaisen yhteistyön renessanssi ei ole laajalti "Pohjoismaiden" paluu, vaan kehitys on ennen kaikkea sektorikohtaista. Tähän tulkintaan sointuisi yhteisten turvallisuusintressien painottaminen puolustusyhteistyön ajureina. Samalla ne EU:n ja NATO:n kaltaiset suuremmat rakenteet, jotka toimintaympäristön muodostavat, ovat myös alkaneet jostakin. Koska tässä tutkielmassa kiistatonta on ainakin, että yhteistyötä tehdään, myös Pohjoismaiden osalta käynnissä voisi hyvin olla siirtyminen kohti pysyvien puolustusrakenteiden muodostumista. Relationaalisen yhteiskuntateorian näkökulmasta, erityisesti siltä osin, kuin se painottaa toimintaa, rakenteet muodostuvat pitkälti rutiinien muodostumisen, eli toiston, kautta (Bueger & Gadinger, 2015, s. 455). Suuria historiallisia kehityslinjoja tutkivat perinteet

keskittyvät näiden rakenteiden tutkimiseen, mutta niiden heikkous on muutoksen selittäminen. Tämä on kuitenkin suhteiden ja prosessien tutkimukseen keskittyvien teorioiden, kuten luhmannilaisen järjestelmäteorian, vahvuusalueita. Luhmannin kohdalla tämän voisi muotoilla kiinnostuksena dekomposition sijaan *emergenssiin*. Luhmannin yhteiskuntateoria selittää erityisen hyvin differentiaation funktiota järjestelmien kyvyssä luoda uutta. Aineistoon kytkeytyvänä esimerkkinä Suomen ja Ruotsin kahdenvälisen yhteistyön voisi nähdä pohjoismaisen yhteistyön "spin-offina". Jossain määrin kaikkien Pohjoismaiden historiaa leimaavat sodat ja muut suuret globaalit muutokset, jotka ovat pakottaneet pienet valtiot olemaan pragmaattisia poliittisten ratkaisuidensa suhteen. Suuret mullistukset ovat tuskin loppuneet tähän päivään, joten tutkittavaa lienee jatkossakin runsaasti.

7 Liitteet

Haastattelurunko

Intro

Thank you for participating.

Exposition of approach. NORDEFECO as a case study.

Pre-interview

What is your ordinary position, and how did you come to work with NORDEFECO?

What, in your opinion, is the effect of NORDEFECO on...

(a) your country's military capability,

(b) your country's security and crisis preparedness overall,

(c) security of the Nordic region in general?

Why is Nordic defence cooperation important, if at all?

What are the major challenges for Nordic defence cooperation in the future, if any?

Role/secretariat

How long have you been working with security issues? What about Nordic cooperation?

Do you have experience with other facets of defence or security cooperation, eg. within an EU or NATO framework?

Tell me about your work with NORDEFECO, what is the work like?

What is the relationship between the two levels (political and military) like?

What is the practical role of the secretariat?

Are there conflicts, and if yes, where, and how are they handled?

Drivers and outcomes of cooperation

Why Nordic defence cooperation? (eg. history, culture, values, situation, economics?)

Is there anything unique about "Nordic" cooperation?

What does "deepening" of defence cooperation actually entail?

Does NORDEFECO, as an organization, create something? (Networks? Knowledge? Trust?

More or better capabilities? What are these?)

What is the main mechanism of effect?

System connections

There are surely differences of perspective between the five Nordics, is this a strength or a challenge?

What role does NATO or EU membership play?

What role do domestic politics play?

Outro/discussion

Systems theoretical approach.

Is there anything you'd like to ask?

8 Viitteet

- Aae, M. C. (2018). *Birds of a Feather Flock Together: Nordic Defense Cooperation in a Globalized World - A Qualitative Case Study on Cyber Defense within NORDEF*. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2503247>
- Adler-Nissen, R. (2015). *Conclusion: Relationalism or why diplomats find international relations theory strange* (s. 284–308).
<https://doi.org/10.1017/CBO9781316162903.011>
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. (4. p., Vsk. 1). Vastapaino.
- Albert, M. (2004). On the Modern Systems Theory of society and IR: Contacts and disjunctures between different kinds of theorizing. Teoksessa *Observing International Relations: Niklas Luhmann and World Politics* (s. 13–29).
- Albert, M. (2019). Luhmann and Systems Theory. Teoksessa *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.7>
- Albert, M., & Buzan, B. (2011). Securitization, sectors and functional differentiation. *Security Dialogue*, 42(4–5), 413–425.
<https://doi.org/10.1177/0967010611418710>
- Albert, M., & Buzan, B. (2017). On the subject matter of International Relations. *Review of International Studies*, 43(5), 898–917.
<https://doi.org/10.1017/S0260210517000262>
- Albert, M., Cederman, L.-E., & Wendt, A. (2010). *New systems theories of world politics*. Palgrave Macmillan.
- Albert, M., & Hilkermeier, L. (2004a). *Observing International Relations: Niklas Luhmann and World Politics*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203563366>

- Albert, M., & Hilkermeier, L. (2004b). Organizations in/and world society: A theoretical prolegomenon. Teoksessa *Observing International Relations: Niklas Luhmann and World Politics* (s. 177–195). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203563366>
- Altmann, J., & Sauer, F. (2017). Autonomous Weapon Systems and Strategic Stability. *Survival*, 59(5), 117–142.
<https://doi.org/10.1080/00396338.2017.1375263>
- Andersson, H. E. (2010). What Activates an Identity? The Case of Norden. *International Relations*, 24(1), 46–64.
<https://doi.org/10.1177/0047117809359039>
- Archer, C., & Joenniemi, P. (2015). Nordic security and defence cooperation: Northern policies in a European perspective. Teoksessa *Nordic Cooperation*. Routledge.
- Arnoldi, J. (2001). Niklas Luhmann: An Introduction. *Theory, Culture & Society*, 18(1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/02632760122051607>
- Astrov, A. (2011). *The great power (mis)management: The Russian-Georgian war and its implications for global political order*. Ashgate.
- Aula, I., Amundsen, R., Buvarp, P., Harrami, O., Lindgren, J., Sahlén, V., & Wedebrand, C. (2020). *Securing critical cross-border flows: Ways ahead for cooperation between Finland, Norway and Sweden* (s. 44). National Emergency Supply Agency NESA.
<https://www.nesa.fi/securing-critical-cross-border-flows-ways-ahead-for-cooperation-between-finland-norway-and-sweden/>
- Bakke-Jensen, F., Niinistö, J., Hultqvist, P., Fredriksen, K. H., & Guðlaugur, Þ. Þ. (2018). *Vision 2025*. <https://www.nordefco.org/NORDEFECO-Vision-2025>

- Bakken, T., & Hernes, T. (2003). *Autopoietic Organization Theory: Drawing on Niklas Luhmann's Social Systems Perspective*. Copenhagen Business School Press. <https://research.cbs.dk/en/publications/autopoietic-organization-theory-drawing-on-niklas-luhmanns-social>
- Baraldi, C., Corsi, G., & Esposito, E. (2021). *Unlocking Luhmann: A keyword introduction to systems theory* (K. U. Walker, Käät.; 1. p.). transcript. <https://doi.org/10.14361/9783839456743>
- Barry, A. (2013). The Translation Zone: Between Actor-Network Theory and International Relations. *Millennium: Journal of International Studies*, 41(3), 413–429. <https://doi.org/10.1177/0305829813481007>
- Bengtsson, R. (2020). Nordic Security and Defence Cooperation: Differentiated Integration in Uncertain Times. *Politics and Governance*, 8(4), 100–109. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i4.3338>
- Best, J., & Walters, W. (2013). “Actor-Network Theory” and International Relationality: Lost (and Found) in Translation: Introduction. *International Political Sociology*, 7(3), 332–334. https://doi.org/10.1111/ips.12026_1
- Bigo, D. (2011). Pierre Bourdieu and International Relations: Power of Practices, Practices of Power. *International Political Sociology*, 5(3), 225–258. <https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2011.00132.x>
- Bimber, B. A., Stohl, C., & Flanagin, A. J. (2012). *Collective Action in Organizations: Interaction and Engagement in an Era of Technological Change*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511978777>
- Boin, A., 't Hart, P., Stern, E., & Sundelius, B. (2005). *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490880>

- Brandt, U. S., & Svendsen, G. T. (2010). *The Survival of the Nordic Welfare State and Social Trust*. 17.
- Brans, M., & Rossbach, S. (1997). The Autopoiesis of Administrative Systems: Niklas Luhmann on Public Administration and Public Policy. *Public Administration*, 75(3), 417–439. <https://doi.org/10.1111/1467-9299.00068>
- Braun, B., Schindler, S., & Wille, T. (2019). Rethinking agency in International Relations: Performativity, performances and actor-networks. *Journal of International Relations and Development*, 22(4), 787–807. <https://doi.org/10.1057/s41268-018-0147-z>
- Bredesen, M. G., & Friis, K. (2019). Governance Entrepreneurs as Spoilers in Nordic Defence Cooperation. *Journal of Regional Security*, 14(2), Article 2. <https://doi.org/10.5937/jrs14-19697>
- Brown, C. (2004). The “English School” and world society. Teoksessa *Observing International Relations: Niklas Luhmann and World Politics* (s. 59–71). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203563366>
- Browning, C. S., & Joenniemi, P. (2013). From fratricide to security community: Re-theorising difference in the constitution of Nordic peace. *Journal of International Relations and Development*, 16(4), 483–513. <https://doi.org/10.1057/jird.2012.19>
- Bucher, B. (2017). Moving beyond the substantialist foundations of the agency-structure dichotomy: Figural thinking in international relations. *Journal of International Relations and Development*, 20(2), 408–433. <https://doi.org/10.1057/jird.2015.12>
- Bueger, C. (2013). Actor-Network Theory, Methodology, and International Organization. *International Political Sociology*, 7(3), 338–342.

https://doi.org/10.1111/ips.12026_3

Bueger, C., & Gadinger, F. (2015). The Play of International Practice. *International Studies Quarterly*, 59(3), 449–460.

Buzan, B., & Albert, M. (2010). Differentiation: A sociological approach to international relations theory. *European Journal of International Relations*, 16(3), 315–337. <https://doi.org/10.1177/1354066109350064>

Buzan, B., & Little, R. (2001). Why International Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do About it. *Millennium*, 30(1), 19–39. <https://doi.org/10.1177/03058298010300010401>

Cela, M. (2011). Towards Nordic peace: A small state approach. *Nordia Geographical Publications*, 40(4), 57–66.

Chihaiia, M. S. (2016). Nordic states contribution to peace and security. *Revista Română de Studii Baltice Și Nordice*, 8(2), 73–91.

Czarniawska, B. (2015). After Practice: A Personal Reflection. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 5, 105–114. <https://doi.org/10.19154/njwls.v5i3a.4836>

Czarniawska, B. (2017). Bruno Latour and Niklas Luhmann as organization theorists. *European Management Journal*, 35(2), 145–150. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2017.02.005>

Danish Ministry of Defence. (2021). *NORDEFECO Annual Report 2020*. <https://www.nordefco.org/NORDEFECO-Annual-Report-2020>

Donnelly, J. (2012). The differentiation of international societies: An approach to structural international theory. *European Journal of International Relations*, 18(1), 151–176. <https://doi.org/10.1177/1354066111411208>

Eagleton-Pierce, M. (2011). Advancing a Reflexive International Relations. *Millennium*, 39(3), 805–823. <https://doi.org/10.1177/0305829811402709>

- Laki kansainvälisistä tietoturvallisuusvelvoitteista, 588/2004 (2004).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040588>
- Engelstad, F., & Hagelund, A. (2016). *Cooperation and Conflict the Nordic Way: Work, Welfare, and Institutional Change in Scandinavia*.
<https://doi.org/10.1515/9783110436891>
- Fierke, K. M. (2002). Links Across the Abyss: Language and Logic in International Relations. *International Studies Quarterly*, 46(3), 331–354.
<https://doi.org/10.1111/1468-2478.00236>
- Finnish Meteorological Institute, Erkamo, S., Pilli-Sihvola, K., Harjanne, A., & Tuomenvirta, H. (2021). *Climate Security and Finland – A Review on Security Implications of Climate Change from the Finnish Perspective*. Finnish Meteorological Institute. <https://doi.org/10.35614/isbn.9789523361362>
- Floyd, R. (2009). *The Environmental Security Debate and its Significance for Climate Change*. <https://doi.org/10.1080/03932720802280602>
- Forge, J. (2010). A Note on the Definition of “Dual Use”. *Science and Engineering Ethics*, 16(1), 111–118. <https://doi.org/10.1007/s11948-009-9159-9>
- Forsberg, T. (2018). Finland and NATO: Strategic Choices and Identity Conceptions. Teoksessa A. Cottey (Toim.), *The European Neutrals and NATO: Non-alignment, Partnership, Membership?* (s. 97–127). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-137-59524-9_5
- Forsberg, T., & Vaahtoranta, T. (2001). Inside the EU, outside NATO: Paradoxes of Finland’s and Sweden’s post-neutrality. *European Security*, 10(1), 68–93.
<https://doi.org/10.1080/09662830108407483>
- Gade, S., Häkämies, J., Faremo, G., Tolgfors, S., & Oskarsson, T. A. (2009). *Memorandum of Understanding between The Ministry of Defence of The*

Kingdom Of Denmark and The Ministry of Defence of The Republic of Finland and The Ministry for Foreign Affairs of Iceland and The Ministry of Defence of The Kingdom of Norway and The Government of The Kingdom of Sweden on Nordic Defence Cooperation.

<https://www.nordefco.org/Memorandum-of-Understanding>

Græger, N. (2018). Need to have or nice to have? Nordic cooperation, NATO and the EU in Norwegian foreign, security and defence policy. *Global Affairs*, 4(4–5), 363–376. <https://doi.org/10.1080/23340460.2018.1492351>

Guptill, A., & Peine, E. (2021). Feeding relations: Applying Luhmann’s operational theory to the food system. *Agriculture and Human Values*. <https://doi.org/10.1007/s10460-020-10185-8>

Guy, J.-S. (2018a). Is Niklas Luhmann a Relational Sociologist? Teoksessa F. Dépelteau (Toim.), *The Palgrave Handbook of Relational Sociology* (s. 289–304). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-66005-9_14

Guy, J.-S. (2018b). ‘Niklas Luhmann before Relational Sociology: The Cybernetics Roots of Systems Theory’. *Systems Research and Behavioral Science*, 35(6), 856–868. <https://doi.org/10.1002/sres.2523>

Guzzini, S. (2016). *International political sociology, or: The social ontology and power politics of process*. DIIS. https://www.researchgate.net/publication/304135777_International_political_sociology_or_the_social_ontology_and_power_politics_of_process

Hamati-Ataya, I. (2012a). IR Theory as International Practice/Agency: A Clinical-Cynical Bourdieusian Perspective: *Millennium*. <https://doi.org/10.1177/0305829812442234>

- Hamati-Ataya, I. (2012b). Beyond (Post)Positivism: The Missed Promises of Systemic Pragmatism. *International Studies Quarterly*, 56(2), 291–305. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2011.00710.x>
- Hamati-Ataya, I. (2016). IR Theory and the Question of Science. Teoksessa *International Relations Theory Today* (s. 69–84). Polity. [https://pure.aber.ac.uk/portal/en/publications/ir-theory-and-the-question-of-science\(a3515ea1-fb9f-40a8-b19e-c8f2debad6b8\).html](https://pure.aber.ac.uk/portal/en/publications/ir-theory-and-the-question-of-science(a3515ea1-fb9f-40a8-b19e-c8f2debad6b8).html)
- Hanska, J. (2019). Pelotetta vai pidäkettä? Deterrenssiteorian käytäntöä pienen valtion näkökulmasta. *Tiede ja ase*, 2019(1), Article 1. <https://journal.fi/ta/article/view/88681>
- Hansson, P., & Stefansdottir, A. B. (2021). *Nordic solidarity and COVID-19*. <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/74990>
- Harri, A.-M., Liukkonen, J.-M., Rowley, C., Aaltola, M., Näsilä, A., & Huovelin, J. (2020). *AVAUS: Avaruuden uuden toimintaympäristön turvallisuusulottuvuudet ja liiketoiminta* (Sarjajulkaisu 2020:8; Valtioneuvoston julkaisuja). Valtioneuvoston kanslia. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162062>
- Harste, G. (2004). Society's war: The evolution of a self-referential military system. Teoksessa *Observing International Relations: Niklas Luhmann and World Politics* (s. 177–195). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203563366>
- Haugevik, K., & Sending, O. J. (2020). The Nordic Balance Revisited: Differentiation and the Foreign Policy Repertoires of the Nordic States. *Politics and Governance*, 8(4), 110–119. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i4.3380>
- Haugevik, K., Svendsen, Ø., Creutz, K., Olesen, M. R., Lundborg Regnér, A., & Linnet Schmidt, J. (2021). *Nordic partnership choices in a fierier security*

- environment: Towards more alignment* (Policy Brief Nro 9/2021). NUPI.
<https://www.nupi.no/nupi/Publikasjoner/CRISTin-Pub/Nordic-partnership-choices-in-a-fierier-security-environment-Towards-more-alignment>
- Hayoz, N. (2016). Organizing War and the Military in Society: A Systemic Perspective. *Социологическое обозрение*, 15(2), 9–25.
- Herrera-Vega, E. (2015). Relevance of N. Luhmann's theory of social systems to understand the essence of technology today. The Case of the Gulf of Mexico Oil Spill. *Technology in Society*, 40, 25–42.
<https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2014.08.005>
- Holmström, S. (2007). Niklas Luhmann: Contingency, risk, trust and reflection. *Public Relations Review*, 33(3), 255–262.
<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2007.05.003>
- Ingebritsen, C. (1997). Redefining national security: Scandinavia comes out of the cold. *Journal of Strategic Studies*, 20(3), 27–44.
<https://doi.org/10.1080/01402399708437686>
- Ingebritsen, C. (2002). Norm Entrepreneurs: Scandinavia's Role in World Politics. *Cooperation and Conflict*, 37(1), 11–23.
<https://doi.org/10.1177/0010836702037001689>
- Ingebritsen, C., & Larson, S. (1997). Interest and Identity: Finland, Norway and European Union. *Cooperation and Conflict*, 32(2), 207–222.
<https://doi.org/10.1177/0010836797032002004>
- Jackson, P. T. (2010). *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of Science and Its Implications for the Study of World Politics*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203843321>
- Jackson, P. T., & Nexon, D. H. (2019). Reclaiming the social: Relationalism in

- anglophone international studies. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(5), 582–600. <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1567460>
- Jahn, B. (2017). Theorizing the Political Relevance of International Relations Theory1. *International Studies Quarterly*, 61(1), 64–77. <https://doi.org/10.1093/isq/sqw035>
- Jalava, J. (2006). *Trust as a Decision. The Problems and Functions of Trust in Luhmannian Systems Theory*. [University of Helsinki]. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23348>
- Jansson, S., & Sihvonen, T. (2018). Kyberturvallisuus valtiollisena toimintaympäristönä ja siihen kohdistuvat uhkat. *Media & viestintä*, 41(1), Article 1. <https://doi.org/10.23983/mv.69950>
- Jessop, B., & Knio, K. (Toim.). (2019). *The pedagogy of economic, political and social crises: Dynamics, construals and lessons*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/pedagogy-economic-political-social-crises-bob-jessop-karim-knio/e/10.4324/9781315161587>
- Juhila, K. (2021). Teemoittelu. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Jukarainen, P. (1999). Norden is Dead — Long Live the Eastwards Faced Euro-North: Geopolitical Re-making of Norden in a Nordic Journal. *Cooperation and Conflict*, 34(4), 355–382. <https://doi.org/10.1177/00108369921961933>
- Juntunen, T., & Hyvönen, A.-E. (2020). *Koronakriisi, informaatio ja resilienssipolitiikka*.

- Kajanmaa, P. (2021). *Sotilasstrategia: Yksinkertainen, vaikea sota* [C1 Kustannettu tieteellinen erillisteos, Maanpuolustuskorkeakoulu].
<https://www.doria.fi/handle/10024/181714>
- Kanda, W., & Kivimaa, P. (2020). What opportunities could the COVID-19 outbreak offer for sustainability transitions research on electricity and mobility? *Energy Research & Social Science*, 68, 101666.
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101666>
- Kárasón, Í. K. (2019). *10 years of NORDEF CO: How successful has Nordic Defence Cooperation been?* [MA]. <https://skemman.is/handle/1946/32027>
- Kessler, O. (2016). The Contingency of Constructivism: On Norms, the Social, and the Third. *Millennium*, 45(1), 43–63.
<https://doi.org/10.1177/0305829816655879>
- Kessler, O., & Kratochwil, F. (2010). Systems Theory beyond Explaining and Understanding. Teoksessa *New systems theories of world politics* (s. 23–39).
- Klasche, B., & Selg, P. (2020). A pragmatist defence of rationalism: Towards a cognitive frames–based methodology in International Relations. *International Relations*, 0047117820912519. <https://doi.org/10.1177/0047117820912519>
- Kratochwil, F. (2008). Constructivism: What it is (not) and how it matters. Teoksessa D. Della Porta & M. Keating (Toim.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* (s. 80–98). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511801938.006>
- Kroeger, F. (2019). Unlocking the treasure trove: How can Luhmann’s theory of trust enrich trust research? *Journal of Trust Research*, 9(1), 110–124.
<https://doi.org/10.1080/21515581.2018.1552592>
- Kuchler, B. (2013). Krieg und gesellschaftliche Differenzierung / War and the

- Institutional Differentiation of Modern Society. *Zeitschrift für Soziologie*, 42(6), 502–520. <https://doi.org/10.1515/zfsoz-2013-0605>
- Lapid, Y. (1989). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly*, 33(3), 235–254. <https://doi.org/10.2307/2600457>
- Lehtonen, J.-M., & Isojärvi, H. (2015). Nordic Armaments Co-operation Savings Potential. *Journal of Military Studies*, 6(2), 1–28. <https://doi.org/10.1515/jms-2016-0198>
- Limnell, J., & Raitasalo, J. (2008). *Georgian sota uhkakuvien näkökulmasta* [A1 Alkuperäisartikkeli]. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://www.doria.fi/handle/10024/74138>
- Luhmann, N. (1968). *Vertrauen*. Enke Stuttgart.
- Luhmann, N. (1988). Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Perspectives. I Gambetta, Diego (Red.). Teoksessa D. Gambetta (Toim.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Blackwell.
- Luhmann, N. (1997). Globalization or World society: How to conceive of modern society? *International Review of Sociology*, 7(1), 67–79. <https://doi.org/10.1080/03906701.1997.9971223>
- Luhmann, N. (2002). *Theories of distinction: Redescribing the descriptions of modernity* (W. Rasch, Toim.). Stanford University Press.
- Luhmann, N. (2006). System as Difference. *Organization*, 13(1), 37–57. <https://doi.org/10.1177/1350508406059638>
- Luhmann, N. (2012). *Theory of Society, Volume 1* (R. Barrett, Käänt.; Vsk. 1). Stanford University Press. <https://www.combinedacademic.co.uk/9780804739504/theory-of-society-volu>

me-1/

Luhmann, N. (2013). *Theory of Society, Volume 2* (R. Barrett, Käänt.; Vsk. 2).

Stanford University Press.

<https://www.combinedacademic.co.uk/9780804771603/Theory-of-Society-Volume-2>

Maanpuolustuskorkeakoulu. (2021, syyskuuta 21). *Suomen ja Ruotsin välinen*

syvenevä puolustusyhteistyö vahvasti osana opintoja

Maanpuolustuskorkeakoululla [Organisation web page].

<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/-/suomen-ja-ruotsin-valinen-syveneva-puolustusyhteistyo-vahvasti-osana-opintoja-maanpuolustuskorkeakoululla>

Mallon, R. (2019). Naturalistic Approaches to Social Construction. Teoksessa E. N.

Zalta (Toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019).

Metaphysics Research Lab, Stanford University.

<https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/social-construction-naturalistic/>

Malm, A. (2019). *Operational military violence: A cartography of bureaucratic minds and practices* [Department of Political Science, University of Gothenburg].

<http://hdl.handle.net/2077/58611>

McCourt, D. M. (2016). Practice Theory and Relationalism as the New

Constructivism. *International Studies Quarterly*, 60(3), 475–485.

<https://doi.org/10.1093/isq/sqw036>

Meyer, J. W., Boli, J., Thomas, G. M., & Ramirez, F. O. (1997). World Society and the Nation-State. *American Journal of Sociology*, 103(1), 144–181.

<https://doi.org/10.1086/231174>

Ministry of Defence Sweden. (2020). *NORDEFCO Annual Report 2019*. Government

Offices of Sweden.

<https://www.nordefco.org/NORDEFECO-Annual-Report-2019>

Monteiro, N. P., & Ruby, K. G. (2009). IR and the false promise of philosophical foundations. *International Theory*, 1(1), 15–48.

<https://doi.org/10.1017/S1752971909000050>

Mouritzen, H. (2019). The Nordic region: Can Russia "divide and rule"? Four Russo-Nordic relations after Crimea and Trump. *Journal of Regional Security*, 14(2), 101–128. <https://doi.org/10.5937/jrsl4-23155>

Moynahan, G. (2018). The Habermas/Luhmann Controversy and the "Cybernetics Moment". *Graduate Faculty Philosophy Journal*, 39(1), 131–166.

<https://doi.org/10.5840/gfpj20183915>

Mölders, M. (2021). Irritation Design: Updating Steering Theory in the Age of Governance. *Politics and Governance*, 9(2), 393–402.

<https://doi.org/10.17645/pag.v9i2.4075>

Møller, J. E. (2019). Trilateral defence cooperation in the North: An assessment of interoperability between Norway, Sweden and Finland. *Defence Studies*, 19(3), 235–256. <https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1634473>

Nedergaard, P. (2009). Policy Learning Processes in International Committees. *Public Management Review*, 11(1), 23–37.

<https://doi.org/10.1080/14719030802490011>

Niemivuo, M., & Viikari, L. (2019). Nordic Cooperation at a Crossroads. *The Yearbook of Polar Law Online*, 10(1), 103–131.

https://doi.org/10.1163/22116427_010010007

NORDEFECO. (2014). *Guidelines for NORDEFECO military level operating procedures*. <https://www.nordefco.org/NORDEFECO-GUNOP>

- NORDEFECO. (2019). *NORDEFECO MCC Action Plan 2019-2022*.
<https://www.nordefco.org/The-NORDEFECO-MCC-Action-Plan-2019-2022>
- NORDEFECO. (2021, marraskuuta 17). *About NORDEFECO—Nordefco*.
<https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>
- Norwegian Ministry of Defence. (2019). *NORDEFECO Annual Report 2018*.
Norwegian chairmanship of NORDEFECO.
<https://www.nordefco.org/NORDEFECO-Annual-Report-2018>
- Patomäki, H. (2019). The Promises of Critical Realism in the 2020s and beyond.
Teoria polityki, 3/2019, 189–200.
<https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.010.10293>
- Paul, A. T. (2001). Organizing Husserl: On the Phenomenological Foundations of
Luhmann's Systems Theory. *Journal of Classical Sociology*, 1(3), 371–394.
<https://doi.org/10.1177/14687950122232594>
- Peña, A. M. (2015). Governing differentiation: On standardisation as political
steering. *European Journal of International Relations*, 21(1), 52–75.
<https://doi.org/10.1177/1354066114523657>
- Peña, A. M. (2019). International Relations as a Social System: From
Sociocybernetics to the Sociology of IR. *International Political Sociology*,
13(3), 253–275. <https://doi.org/10.1093/ips/olz008>
- Puolustusministeriö. (2020, syyskuuta 23). *Tiedote: Norjan, Suomen ja Ruotsin
puolustusministerit allekirjoittivat kolmenvälisen aiejulistuksen*.
Puolustusministeriö.
https://www.defmin.fi/ajankohtaista/tiedotteet_ja_uutiset/tiedotearkisto/tiedotteet_2020/norjan_suomen_ja_ruotsin_puolustusministerit_allekirjoittivat_kolmenvälisen_aiejulistuksen.10758.news

Pääesikunta/Suunnitteluosasto. (2007). *Kenttäohjesääntö yleinen osa:*

Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet (Vsk. 1). Edita Prima Oy.

[https://docplayer.fi/2666503-Kenttaohjesaanto-yleinen-osa-puolustusjarjestel
man-toiminnan-perusteet.html](https://docplayer.fi/2666503-Kenttaohjesaanto-yleinen-osa-puolustusjarjestel
man-toiminnan-perusteet.html)

Totalförsvaret 2021-2025, 2020/21:30, Sveriges Riksdag, Prop. 2020/21:30 (2021).

[https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/totalforsva
ret-2021-2025_H80330](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/totalforsva
ret-2021-2025_H80330)

Regeringskansliet, R. och. (2021, syyskuuta 24). *The defence ministers of Denmark,*

Norway and Sweden sign a trilateral Statement of Intent on enhanced

operational cooperation [Text]. Regeringskansliet; Regeringen och

Regeringskansliet.

[https://www.government.se/press-releases/2021/09/the-defence-ministers-of-
denmark-norway-and-sweden-sign-a-trilateral-statement-of-intent-on-
enhanced-operational-cooperation/](https://www.government.se/press-releases/2021/09/the-defence-ministers-of-
denmark-norway-and-sweden-sign-a-trilateral-statement-of-intent-on-
enhanced-operational-cooperation/)

Salonius-Pasternak, C. (2020). Friends with (some) benefits: How non-allied Sweden and Finland view long-range conventional precision strike. *The*

Nonproliferation Review, 27(1–3), 61–79.

<https://doi.org/10.1080/10736700.2020.1810888>

Saxi, H. (2014). *So Similar, Yet so Different: Explaining Divergence in Nordic Defence Policies.*

Saxi, H. (2019). The rise, fall and resurgence of Nordic defence cooperation.

International Affairs, 95(3), 659–680. <https://doi.org/10.1093/ia/iiz049>

Saxi, H., & Friis, K. (2018). After Crimea. The future of Nordic Defence Cooperation.

Teoksessa 6 [Report]. Norsk utenrikspolitisk institutt.

<https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/2593726>

- Schaller, B. (2020). *Trust and Distrust in Defence & Security Politics—A Multi-Level Analysis of the Defence and Security Relations between Norway, Sweden, Canada, and Russia*. <https://munin.uit.no/handle/10037/18383>
- Schneider, V. (2015). Relationalism in Political Theory and Research: The Challenge of Networked Politics and Policy-Making. *Przegląd Politologiczny*, 4, 191. <https://doi.org/10.14746/pp.2015.20.4.14>
- Schulz, D. F., & Henökl, T. (2020). New Alliances in Post-Brexit Europe: Does the New Hanseatic League Revive Nordic Political Cooperation? *Politics and Governance*, 8(4), 78–88. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i4.3359>
- Seifert, N. (2018). Yet Another Case of Nordic Exceptionalism? Extending Existing Evidence for a Causal Relationship Between Institutional and Social Trust to the Netherlands and Switzerland. *Social Indicators Research*, 136(2), 539–555. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1564-x>
- Siebert, S., & Czarniawska, B. (2020). Distrust: Not Only in Secret Service Organizations. *Journal of Management Inquiry*, 29(3), 286–298. <https://doi.org/10.1177/1056492618798939>
- Sil, R., & Katzenstein, P. J. (2010). Analytic Eclecticism in the Study of World Politics: Reconfiguring Problems and Mechanisms across Research Traditions. *Perspectives on Politics*, 8(2), 411–431. <https://doi.org/10.1017/S1537592710001179>
- Silvast, A. (2013). *Anticipating interruptions* [Doctoral thesis, University of Helsinki]. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.830.1471&rep=rep1&type=pdf>
- Silvast, A., & Virtanen, M. J. (2014). Keeping Systems at Work: *Science & Technology Studies*, 27(2), 93–114. <https://doi.org/10.23987/sts.55326>

- Silvast, A., & Virtanen, M. J. (2019). An assemblage of framings and tamings: Multi-sited analysis of infrastructures as a methodology. *Journal of Cultural Economy*, 12(6), 461–477. <https://doi.org/10.1080/17530350.2019.1646156>
- Simons, G., Manoylo, A., & Trunov, P. (2019). Sweden and the NATO debate: Views from Sweden and Russia. *Global Affairs*, 5(4–5), 335–345. <https://doi.org/10.1080/23340460.2019.1681014>
- Sohn, Y. J. (2020). 40 years of Luhmann’s legacy in the Anglophone academic community: A quantitative content analysis of Luhmannian research. *International Review of Sociology*, 30(3), 469–495. <https://doi.org/10.1080/03906701.2020.1853005>
- Solli, P. E., & Solvang, Ø. (2021). *Nordic Airpower Cooperation and Finland’s F-35 decision: Towards a New Era?* (Policy Brief Nro 10/2021; s. 4). NUPI. <https://www.nupi.no/nupi/Publikasjoner/CRIStin-Pub/Nordic-Airpower-Cooperation-and-Finland-s-F-35-decision-Towards-a-New-Era2>
- Steinbock, D. (2008). NATO and Northern Europe: From Nordic Balance to Northern Balance. *American Foreign Policy Interests*, 30(4), 196–210. <https://doi.org/10.1080/10803920802313939>
- Stoltenberg, T. (2009). *Nordic Cooperation on Foreign and Security Policy: Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers in Oslo on 9 February 2009* (s. 36) [Report]. <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/nordiskrapport.pdf>
- Strang, J. (2016). *Nordic Cooperation: A European region in transition* (1. p.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315755366>
- Strang, J. (2021). The Rhetoric of Nordic Cooperation: From the Other Europe to the Better Europe? Teoksessa J. Marjanen, J. Strang, & M. Hilson (Toim.),

- Contesting Nordicness* (s. 103–132). De Gruyter.
<https://doi.org/10.1515/9783110730104-006>
- Sörlin, S. (2016). *Science, Geopolitics and Culture in the Polar Region: Norden Beyond Borders*. Routledge.
- Taina, A. (1998). Ajankohtaista puolustushallinnosta. *Tiede ja ase*, 5–9.
- Temmes, M. (2008). Civil Servants at the ‘Summit’ – a Comparison Between the Nordic Countries. Teoksessa *Politico-Administrative Relations at the Centre – Actors, Structures and Processes supporting the Core Executive*. NISPAcee.
- Thue, F. W. (2020). Lutheranism from Above and from Below: “Pastoral Professionals” and Trust within the Nordic State/Society Nexus. *Journal of Historical Sociology*, 33(4), 530–545. <https://doi.org/10.1111/johs.12302>
- Thyssen, O. (2006). Luhmann and World Society: The Three Tempi of Globalization. *XVI ISA World Congress on Sociology 2006*, 24.
<https://research.cbs.dk/en/publications/luhmann-and-world-society-the-three-tempi-of-globalization>
- Tiikkainen, O., & Virtanen, M. J. (2021). Taloustieteen performatiivisuudesta moniperformatiivisuuteen: Tapaustutkimuksena vaikuttavuusinvestoiminen. *Tiede & edistys*, 1–2, 5–27. <https://doi.org/10.51809/te.109598>
- Torvelainen, R. (2017). *Aseellisten miehittämättömien lennokkien käyttö: Muuttuva sodankäynti ja mahdolliset asesääntelyn tulevaisuusskenaariot*.
URN:NBN:fi:hulib-201712125827; <http://hdl.handle.net/10138/229589>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valentinov, V., & Pies, I. (2018). From Complexity Reduction to Moral Character: A Deweyian Reading of Luhmann’s Social Systems Theory. *Systems Research*

- and Behavioral Science*, 35(6), 632–644. <https://doi.org/10.1002/sres.2507>
- Valtioneuvosto. (2021). *Valtioneuvoston puolustusselonteko* (Government Report 2021:78; Valtioneuvoston julkaisuja, s. 63). Finnish Government. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163405>
- Virtanen, M. J. (2015). *Systeemiteoreettisia askelmerkkejä nyky-yhteiskuntaan: Tutkielma systeemiteoreettisesta yhteiskuntateoriasta ja sen metodologisesta käytöstä* [Tutkijaliitto]. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/158509>
- Virtanen, M. J. (2019). Niklas Luhmann – yhteiskunta kommunikaationa. Teoksessa *1900-luvun saksalainen yhteiskuntateoria* (s. 193–216). Gaudeamus. https://researchportal.helsinki.fi/files/168215858/Virtanen_M_J_Niklas_Luhmann_yhteiskunta_kommunikaationa.pdf
- Weber, S. (1990). Realism, Detente, and Nuclear Weapons. *International Organization*, 44(1), 55–82.
- Weissmann, M., Nilsson, N., Palmertz, B., & Thunholm, P. (2021). *Hybrid Warfare: Security and Asymmetric Conflict in International Relations*. I.B. Tauris. <https://doi.org/10.5040/9781788317795>
- Wendt, A. (2003). Why a World State is Inevitable. *European Journal of International Relations*, 9(4), 491–542. <https://doi.org/10.1177/135406610394001>
- Wieslander, A. (2019). What makes an ally? Sweden and Finland as NATO's closest partners. *Journal of Transatlantic Studies (Springer Nature)*, 17(2), 194–222. <https://doi.org/10.1057/s42738-019-00019-9>
- Wigell, M. (2019). Hybrid interference as a wedge strategy: A theory of external interference in liberal democracy. *International Affairs*, 95(2), 255–275. <https://doi.org/10.1093/ia/iiz018>
- Wilson, P., & Kárason, Í. K. (2020). Vision accomplished? A decade of NORDEFECO.

Global Affairs, 0(0), 1–21. <https://doi.org/10.1080/23340460.2020.1797520>

Wither, J. K. (2020). Back to the future? Nordic total defence concepts. *Defence Studies*, 20(1), 61–81. <https://doi.org/10.1080/14702436.2020.1718498>

Zambenardi, L. (2016). Politics is too important to be left to political scientists: A critique of the theory–policy nexus in International Relations. *European Journal of International Relations*, 22(1), 3–23.

<https://doi.org/10.1177/1354066115580137>